KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1987 | 4

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

A szerkesztő bizottság elnöke:
Papp István

Szerkesztő bizottság:
Balázs Sándor, Bujdosó Ernő, Földi Tamás, Gál Andorné, Havasi Zoltán, Horváth Tibor, Katsányi Sándor, Kiss Jenő, Kováts Zoltán, Orosz Bertalanné, Ruzsás Lajosné Tóth Gyula

Felelős szerkesztő:
Gerő Zsoltné

Szerkesztő:
Pál Ilona

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület
Budapest 1827
Telefon: 757-533/519 vagy 517 m.

Megjelenik kéthavonként.
Példányszám: 1350
Egyes szám ára: 30,– Ft
Évi előfizetési díj: 180,– Ft

Terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető
bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál,
a Posta hírlapüzleteiben
és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR) Budapest, 1900 V., József nádor tér 1.,
közvetlenül, vagy postautalványon,
valamint átutalással a HELIR 215–96162
pénzforgalmi jelzőszámra.

Külföldre előfizethető
a Kultúra
Könyv- és Hírlapkereskedelmi Vállalatnál
Budapest P.O.B. 149
1376

Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent: 10,01 A/5 ív terjedelemben
11236/87
Készült a Múzsák Közművelődési Kiadó nyomdájában

33. ÉVFOLYAM
1987, 4. SZÁM

HU ISSN 0023–3773
INDEX 26 408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

Abstracts 341
Inhaltsangaben 344
Резюме 347
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 351

FUTALA Tibor
Megemlékezés a szovjet könyvtárügy hetvenedik évfordulójáról és magyarországi hatásáról 353
KALENOV, N. E.
A könyvtári-tájékoztatási folyamatok komplex számítógépesítése a Szovjet Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtárában 360
BABICZKY Béla
Ismét a tizedes osztályozásról, – kérdőjelekkel 365
SUPPNÉ TARNAY Györgyi
Könyvtári szakkollégiumi képzés a tanítóképző főiskolákon (1976–1986) 372
FARAGÓ Tamás
Igényfelmérés a FSZEK Budapest Gyűjteményében 382
FRICK Mária
A bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskola hallgatóinak olvasási szokásai 396
KUN SZABÓ Tiborné
Az Egyetemi Könyvtár bibliográfiai szolgáltatásainak ipari igénybevétele 409
Magyar Nemzeti Bibliográfia, Új Könyvek vagy saját gyakorlat? *Hozzászólás a Könyvtári Figyelő 1986. évi tematikus számához* (PREJCZER Paula) 412

Kitekintés

A szocialista országok könyvtári módszertani központjainak XIII. (budapesti) konferenciája
A tudományos könyvtárak és információs intézetek munkájának közös tervezése és koordinálása az NDK-ban (SCHWARZ, Gerhard) 417

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az NDK könyvtári és információs rendszerének központi koordinált tervezése – a megvalósítás feltételei és első lépései (HÜLPÜSCH, Gisela) 419
A könyvtári tervezés néhány problémája az NDK-ban (GÜNNEL, Peter) 422
SEBESTYÉN György: A társadalomtudományi tájékoztatás főbb intézményei a Szovjetunióban 426
SCHOOTS, P. J. Th.: Gépesítés a rotterdami Városi Könyvtárban (Ford. és töm.: PAPP István) 431
Kicsit részletesebben az Automated Library Systemről (Ford. és töm.: SZÖLLŐSY Éva) 433
Pillantás Kína könyvtárügyére (Töm.: MOHOR Jenő) 435
Hírek az IFLA életéről. (PAPP István) 437

Szemle

TARAKANOV, K. V.: Informatika. *Tankönyv az informatikáról.* (Ism.: RÁCZ Ágnes) 439
Einführungsmaterialen in die Bibliotheksbenutzung für Kinder und Jugendliche. *Könyvtárhasználatra nevelő anyagok és játékok az NSZK-ból.* (Ism.: FOGARASSY Miklós) 441
MALLERY, Mary S. – DE VORE, Ralp E.: A sign system for libraries. *Egységes eligazító jelzések közművelődési könyvtárak számára.* (Ism.: SZERDAI Csilla) 444
KNER Imre szakkönyvtára. Címjegyzék. A Magyar Iparművészeti Főiskola Könyvtárának Kner-különgyűjteménye. (Ism.: LANZERITSCH Mária) 446
Grangerizált könyvek. *Hír.* (LÁNYINÉ BUKTA Zsuzsanna) 448

E számunk szerzői, munkatársai: BABICZKY Béla (OKT Osztályozási Bizottság), FARAGÓ Tamás (FSZEK), FOGARASSY Miklós (OSZK KMK), FUTALA Tibor (OMIKK), FRICK Mária (Eötvös József Tanítóképző Főiskola, Baja), GÜNNEL, Peter (ZIB, Berlin), HÜLPÜSCH, Gisela (MZWBID, Berlin), KALENOV, N. E (Szovjet Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtára, Moszkva), KUN SZABÓ Tiborné (VVEKK, Veszprém) LANZERITSCH Mária (ELTE Könyvtártudományi Tanszék), LÁNYINÉ BUKTA Zsuzsanna (ÁKV), MOHOR Jenő (OSZK), PAPP István (FSZEK), PREJCZER Paula (BDTF, Szombathely), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), SCHOOTS, P. J. Th. (Városi Könyvtár Rotterdam), SCHWARZ, Gerhard (MZWBID, Berlin), SEBESTYÉN György (MTAK), SUPPNÉ TARNAY Györgyi (Tanítóképző Főiskola, Debrecen), SZALAI G. Rozália (OSZK), SZERDAI Csilla (ELTE Könyvtártudományi Tanszék), SZÖLLŐSY ÉVA (MTI).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ABSTRACTS

FUTALA Tibor: **70 years of Soviet librarianship and its effects on Hungary.** – The article looks at Soviet librarianship and its effect on Hungary since the fifties, in three aspects. Concerning the doctrinary effect, it makes a distinction between the controversial official effect and the very fertile informal one, which has been based upon the familiarization with Lenin's writings in the library and library policy field and upon their interpretation as a need. The effect of the material and spiritual accumulation in Soviet librarianship as a pattern was a considerable contribution in the years of expanding the library infrastructure in Hungary. Since then this effect is more differentiated, appearing in more concrete inspiration (such as the storage library concept, library centralization, regional planning, surveying the special information needs). The effect of the methods of reader recruiting, treatment and service in the fifties was not positive. Later Hungarian librarianship stopped to uncritically apply these methods, since the methods in question had become out-of-date. This fact is being increasingly realized also in today's Soviet Union. [pp. 353–359]

KALENOV, N. E.: **Complex computerization of library and information processes in the U.S.S.R. Academy of Sciences Library of Natural Science.** – The NAUKA complex information/library system, run on an ES-1022 mainframe, has been operative in the Library of Natural Science since 1980. It includes three subsystems: information services; library technology; management. The document basis of the information provision is provided by the VINITI data bases, which are forwarded on magnetic tape, in machine-readable format, to the respective institutes. The library technology subsystem includes periodical and book acquisition, processing, computerized cataloguing as well as the automation of ILL requests. The future of the NAUKA system is a personal computer network to be developed within libraries. [pp. 360–364]

BABICZKY Béla: **On decimal classification again, with question marks.** – The tendencies of the revision, publication and use of the universal decimal classification (UDC) are changing. The revisory committees, in modernizing the structure and classification methodology of UDC, made various original proposals, i.e. concerning general auxiliaries and special auxiliaries. The pace of the UDC revisory work was uneven. This undoubtedly indicates the effect of unfavourable phenomena in culture, science and economy. FID has reorganized the old UDC committees and created a new directing board, with the tasks of co-ordinating the work and making it more effective, as well as increasing direction and support to the UDC editions in different languages. These changes in the organization and activities of FID will also have an effect on the future of UDC editions in Hungarian. [pp. 365–371]

SUPPNÉ TARNAY Györgyi: **Library programs in teachers' training colleges (1976–1986).** – An analysis and assessment of library programs in Hungarian teachers' training colleges. Describes the history of this training form, its spread as well as the changes in its objectives and legal regulation. Deals with the changes in the contents of training (based upon the curricula), with the problems of teaching aids and with the creation of the personal conditions of the training. Presents a suggestion for locating this form of training in the system of Hungarian library education and for its utilization more efficiently than before. The concrete data in the appendices support her conclusions. [pp. 372–381]

FARAGÓ Tamás: **Users and subjects in the Budapest Collection. Thoughts in connection with a survey of needs.** – The findings of an investigation made in the Budapest history collection of the Metropolitan Ervin Szabó Library indicate that the majority of users are of university qualification, and most users come to the Collection for research purposes. Learning and recreation were found to be less important motives. However, most users are not professional but amateur researchers. It was an

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

interesting finding that the limited number of professional researchers did not primarily come to the library to study the special problems of the history of Budapest but to use the source materials available here. The use of non-book materials was less than desired. The use of information forms was found, as expected, to be closely interrelated to the users' education and library using habits. The author concludes with four hypothetic user types: „professional researcher", „amateur researcher", „student" and „general user". Of these four, the first two are those who basically determine the use of the Budapest Collection. [pp. 382–395]

FRICK Mária: **Reading habits of the students of the József Eötvös Teachers' Training College of Baja.** – The paper analyses the reading-related data of a questionnaire survey, filled by 40% of students, as well as data from the related time budget sheet kept for two weeks. Seeks answers to the question of the place of reading in the structure of leisure-time and cultural activities of would-be teachers. Determines the quantitative and qualitative composition of belles lettres, special books and popular science literature read in leisure time; that of periodicals used regularly or occasionally; factors encouraging or discouraging reading; types of reader taste; the sources of materials read; as well as the effect of college years on the development of the students' reading culture. [pp. 396–408]

KUN SZABÓ Tiborné: **Industrial use of the bibliographic services of a university library.** – The Central Library of the Veszprém University of Chemical Industry not only supports university teaching and research but also offers bibliographic services to research institutions and industrial companies. Due to geographic factors, mainly the large industrial companies of Western Hungary ask for information to solve their problems in the fields of technological innovation and production. The changes in economic life have an extensive influence on the extent of the use of services, although decisions about this are not always farsighted nor prudential. The introduction of online searching has brought a qualitative change in the relationship of library and industry, which should be followed by a quantitative increase. [pp. 409–411]

Hungarian National Bibliography: New Books–or a new practice? Comments on the 1986 thematic issue of Könyvtári Figyelő. – The author brings up examples to prove the differences between the classification practice of Hungarian National Bibliography and that of the book selection tool „Új Könyvek" (New Books). (PREJCZER Paula) [pp. 412–416]

Abroad

Papers of the 13th (Budapest) conference of library methodological centres of socialist countries:

Common planning and co-ordinating the work of learned libraries and information institutes in the German Democratic Republic (SCHWARZ, Gerhard, translated by Szalai G. Rozália). – In the interest of the co-ordination of information work in the GDR, the Ministry of Colleges and Special Schools, the Ministry of Science and Technology as well as the Academy of Sciences held a joint central conference of special libraries and information institutions, where four groups of co-operation were determined: 1. making analyses, researches and forecasts; 2. system approach to the development of a co-ordinated computerized network; 3. training and extension training; 4. ensuring the necessary material-technological basis. [pp. 417–419]

Central co-ordinated planning of the library and information system of the German Democratic Republic: the conditions and first steps of implementation (HÜLPÜSCH, Gisela). – That co-operation in

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

information work be fruitful, the division of labour has to be accurately determined, analysing activity has to be co-ordinated, the statistical investigations have to be accessible for each other, the methodology and means of co-ordinated work have to be determined. [pp. 419–421]

A few problems of library planning in the GDR (GÜNNEL, Peter). – The central planning of public libraries is hindered by the fact that libraries belong to a variety of kinds and types of library authority. So central planning can only be realized by means of guidelines as well as a necessary co-ordination of basic questions. The 1973 order of the ministries of culture and finance, covering the co-ordination of central guidelines and local organization activity, has been updated for the tasks of the present. [pp. 422–425]

SEBESTYÉN György: **Major institutions of social science information in the U.S.S.R.** [pp. 426–430]

SCHOOTS, P. J. Th.: **Automation in the Rotterdam City Library.** Paper read at the 20th conference of INTAMEL (Rotterdam, May 1986). (Abstract: PAPP István.) [pp. 431–433]

More details of the Automated Library System. (Translated and abstracted by SZÖLLŐSY Éva.) [pp. 433–434]

A look at Chinese librarianship. Based on „Su una missione bibliotecaria in Cina". In: Accademie e biblioteche d'Italia. no. 2, 1986, pp. 44–53. Abstract: MOHOR Jenő. [pp. 435–436]

IFLA news. Based on no. 1, 1987, of IFLA Journal. By PAPP István. [pp. 437–438]

Reviews

TARAKANOV, K. V.: **Informatika.** *Informatics textbook.* (Moskva, Kniga, 1986. 303 p.) (Rev.: RÁCZ Ágnes) [pp. 439–440]

Einführungsmaterialen in die Bibliotheksbenutzung für Kinder und Jugendliche. *Introductory materials and toys in library use in the FRG.* (Berlin, 1986, DBI-Materialen 55.) (Rev.: FOGARASSY Miklós) [pp. 441–443]

MALLERY, Mary S. – DE VORE, Ralph E.: **A sign system for libraries.** (Ed. American Library Association, Chicago, ALA, 1983, 33 p.) (Rev.: SZERDAI Csilla) [pp. 444–445]

The speciál library of Imre Kner. A list of titles (Special collection of the Hungarian Academy of Applied Arts) Ed.: Pál Zöldy Békéscsaba–Gyoma, 1985 63 p. (Rev.: LANZERITSCH Mária) [pp. 446–447]

Grangerized books. A news item. (LÁNYINÉ BUKTA Zsuzsanna) [pp. 448]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INHALTSANGABEN

FUTALA Tibor: **Erinnerung an die 70. Jahreswende des sowjetischen Bibliothekswesens und an seinen Einfluss in Ungarn.** – Der Artikel überblickt, von den 50er Jahren beginnend, den Einfluss des sowjetischen Bibliothekswesens auf Ungarn und betrachtet drei Hinsichten. Bezüglich der doktrinären Wirkung unterscheidet der Artikel eine widerspruchsvolle, offizielle und eine äusserst schöpferische informationsreiche Wirkung, die sich auf die Erkenntnis der Leninischen Schriften über Bibliotheken und Bibliothekswesen und auf die Gesinnung derselben als Anspruch basiert. Die als Beispiel wirkende finanzielle und geistliche Anhäufung des sowjetischen Bibliothekswesens bedeutete eine grosse Hilfe in den Jahren der Erweiterung der ungarischen bibliothekarischen Infrastruktur. Seitdem meldet sich diese Wirkung in differenzierteren und konkretisierteren Anregungen (zB. Konzeption der Speicherbibliothek, Zentralisierung, regionale Planung, Untersuchung der fachbibliothekarisch-beruflichen Informationsansprüche). Die Wirkung auf den Gebieten der Leserwerbungs-, Handhabungs- und Bedienungsmethoden war in den 50er Jahren nicht positiv. Später hat sich das ungarische Bibliothekswesen von dieser Wirkung abgegrenzt, nachdem die Zeit über die in Rede stehenden Methoden verging. Dies wird in der Sowjetunion gegenwärtig immer mehr und mehr ebenfalls wahrgenommen. [S. 353–359.]

KALENOV, N. E.: **Die komplexe Komputerisierung der Bibliotheks- und Informationsvorgänge in der naturwissenschaftlichen Bibliothek der Sowjetischen Akademie der Wissenschaften.** – In der Naturwissenschaftlichen Bibliothek funktioniert seit 1980 auf den ESZ–1022 Komputer, das komplexe bibliothekarische Informationssystem NAUKA. Sie enthält drei Subsysteme in sich: Informationsdienstleistung, Bibliothekstechnologie, Lenkungs- und Managementaufgaben. Den Dokumentationsgrund für die Informationsversorgung bedeuten die Datenbasen der VINITI; diese werden auf Magnetbändern is Sachformaten den entsprechenden Instituten weitergeleitet. Zu den Subsystem Bibliothekstechnologie gehören: Zugang der Periodika und Bücher, ihre Bearbeitung, Aufbau verschiedener Katalogen, Automatisierung des auswärtigen Leihansuchens. Die Entwicklungstendenz des NAUKA Systems bedeutet das Personalkomputernetz, welches innerhalb der Bibliotheken ins Leben gerufen wird. [S. 360–364.]

BABICZKY Béla: **Noch einmal über die Dezimalklassifikation – mit Fragezeichen.** – Die Tendenzen der Revision, Veröffentlichung und Benützung der Dezimalklassifikation (UDC) befinden sich in Umwandlung. Die Revisionskommissionen haben im Laufe der Modernisierung, hinsichtlich der UDC Struktur, der Signaturmethodik öfters solche Vorschläge unterbreitet, die neuartig jedoch voneinander oft von verschiedenem Charakter waren: solche sind zB. die allgemeinen Subteilungen (general auxiliaries) und die speziellen Subteilungen (special auxiliaries). Das Arbeitssystem der UDC Revision war ungleichmässig. Hier kann zweifellos die Wirkung ungünstiger Symptome erkennbar werden, die auf den Gebieten der Kultur, Wissenschaften, Wirtschaft in Erfahrung gebracht werden können. FID hat die früheren UDC Kommissionen reorganisiert und einen neuen Lenkungsrat ins Leben gerufen. Die bevorstehende Aufgabe ist die Koordinierung der Arbeiten und deren Entwicklung in Hinsicht der Wirkung. Desweiteren soll der Rat die in verschiedenen Sprachen zur Veröffentlichung gelangenden UDC Ausgaben lenken und unterstützen. Die Änderungen, die in der Organisierung und Tätigkeit der FID Organisation durchgeführt wurden, werden auch auf die UDC Ausgaben in ungarischer Sprache eine Wirkung ausüben. [S. 365–371.]

SUPPNÉ TARNAY Györgyi: **Bibliothekarische, fachkollegiale Bildung an den Lehrerbildungsanstalten (1976–1986).** – Der Artikel berichtet über die bibliothekarische, fachkollegiale Bildung in einer analysierender und einschätzbarer Form, die an den ungarischen Lehrerbildungsanstalten durchgeführt wird. Der Artikel folgt die Spuren der Entfaltung von Bildungsformen, die Gestaltung ihrer Verbreitung, Ziele und rechtliche Regelung. Die Autorin informiert über den – auf dem Lehrplan basierenden – Inhalt der Bildung, über ihre Wandlungen, über die Problematik der Lehrbehelfe und über die Schaffung der Personalbedingungen. Sie unterbreitet Vorschläge einer solchen Bildungsform, um diese in den ungarischen Bibliothekarsbildungssystem einführen zu können, damit diese in einer mehr als bisher wirkungsvollerer Weise benützt werden können. In den Beilagen werden die Feststellungen mit konkreten Daten bekräftigt. [S. 372–381.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FARAGÓ Tamás: **Leser und Themen in der Budapester Sammlung. Gedanken in Verbindung mit den Lehren einer Anspruchsuntersuchung.** – Die Untersuchung wurde in der Ortskenntnissamlung der Szabó Ervin Hauptstädtische Bibliothek durchgeführt. Es wurde festgestellt, dass die Mehrzahl der Leser mit Hochschulqualifikation, vor allem als Forscher die Sammlung besucht. Das Verbringen des Lesens während der Freizeit haben in den Zielen der Leser eine untergeordnete Rolle gespielt. Die Mehrheit ist jedoch kein Berufsforscher, sondern bloss Amateur. Ein interessantes Resultat war, dass die geringe Zahl professioneller Forscher die Sammlung nicht wegen Geschichtsthema, Budapest berührend aufsuchte, sondern die dort speziell aufbewahrten Quellen benützen wollte. Die Benützung der Dokumente von nicht Buch-charakter war geringer als wünschenswert. Die Inanspruchnahme der Informationsformen war – als dies zu erwarten war – stark mit der Qualifikation der Leser und mit der Praxis in der Bibliotheksbenützung verbunden. Der Verfasser schliesst die Untersuchung mit der Feststellung von hypothetischer Lesertypen. Er unterscheidet vier Typen: „professioneller Forscher"; „Amateurforscher"; „Student"; „Bildungstyp". Unter diesen bestimmen grundlegend die ersten zwei Typen den Benützungscharakter der Budapester Sammlung. [S. 382–395.]

FRICK Mária: **Lesegewohnheiten unter den Studenten der Eötvös József Lehrebildungshochschule in Baja.** – Gegenwärtige Abhandlung beruht auf einem zweiwöchentlichen Zeitmessungsblatt und auf einem selbständig ausgefüllten Fragebogen, welcher von 40% der Studenten ausgefüllt wurde und ihre Lebensweise, wie auch kulturelle Gewohnheiten entdeckte. Die Abhandlung analysiert die Lesegewohnheiten der Studenten. Sie sucht die Antwort auf die Frage, welchen Platz das Lesen der Lehrerkandidaten in der Struktur der Freizeit und Kultur einnimmt. Sie entschliesst die quantitative und qualitative Zusammensetzung der in ihrer Freizeit gelesenen Schön-, Fach- und populärwissenschaftlicher Literatur, wie auch die regelmässig oder nur gelegentlich gelesenen Periodika; die Faktoren, die das Lesen anregen oder hindern, die Leser- und Geschmackstypen, die Quellen der Lesestücke werden angeführt und schliesslich wird über die Wirkung der Hochschuljahre auf die Lesekultur der Studenten hingewisen. [S. 396–408.]

KUN SZABÓ Tiborné: **Industrielle Inanspruchnahme der bibliographischen Dienstleistungen in der Universitätsbibliothek.** – Die Zentralbibliothek der Universität für Chemische Industrie in Veszprém dient nicht nur der Bildung von Fachleuten und der Forschung, die an der Universität im Gange sind, sie entwickelt auch Dienstleistungen für wissenschaftliche Institutionen und Industrieunternehmen. Sich aus der geographischen Lage ergebend, ersuchen selbstredend die grossen Industriewerke von Transdanubien Informationen einzuholen, um ihre Probleme auf den Gebieten der technischen Entwicklung und Produktion lösen zu können. Die Änderungen, die in wirtschaftlichem Leben stattgefunden haben, beeinflussen in grossem Masse die Inanspruchnahme der Dienstleistungen, obzwar die sich damit beschäftigenden Entscheidungen nicht immer vorsorglich und bedacht sind. Die Einführung des on-line fachliterarischen Suchens bedeutete eine qualitative Umwandlung in den Beziehungen zwischen Bibliothek und Industrie, welche eine quantitative Entwicklung fördern muss. [S. 409–411.]

Ungarische Nationalbibliographie, Új Könyvek (Neue Bücher), oder ist es eine eigene Praxis? Beitrag zum thematischen Heft der Könyvtári Figyelő (1986. PREJCZER Paula). – Die Autorin beweist mit Beispielen welche Abweichungen zwischen der Nationalbibliographie und der „Új Könyvek" (Neue Bücher) bestehen. [S. 412–416.]

Ausblick

Vorträge gehalten an der 13. (Budapester) Konferenz der bibliothekarischen, methodischen Zentralen sozialistischer Länder:

Gemeinsame Planung und Koordinierung der Tätigkeiten in wissenschaftlichen Bibliotheken und Informationsstellen in der DDR. (SCHWARZ, Gerhard). Übersetzt: Szalai G. Rozália. – Um die Informationstätigkeit in der DDR zu koordinieren, haben das Ministerium der Hoch- und Fachschulen, das Ministerium der Wissenschaft und Technik und die Akademie der Wissenschaften die zentrale Konfe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

renz der Fachbibliotheken und Informationsstellen gemeinsam organisiert. Hier wurde die Zusammenarbeit in vier Gruppen festgestellt: 1. Anfertigung von Analysen, Forschungen, Prognosen; 2. Systemorganisierung für die Entwicklung eines zusammengestimmten Netzes; 3. Bildung, Fortbildung; 4. Sicherstellung für eine finanziell-technische Grundlage. [S. 417–419.]

Die zentrale koordinierte Planung des Bibliotheks- und Informationssystems in der DDR. Bedingungen der Verwirklichung und erste Schritte. (HÜLPÜSCH, Gisela). – Um in der Informationsarbeit eine erfolgreiche Zusammenarbeit zu entfalten, muss man genau die Arbeitsverteilung umgrenzen, die analysierende Tätigkeit muss in Einklang gebracht werden, die statistischen Untersuchungen müssen für einander zugänglich gemacht werden, die Methodik und Mittel einer koordinierten Arbeit muss festgestellt werden. [S. 419–421.]

Einige Probleme der bibliothekarischen Planung in der DDR (GÜNNEL, Peter). – Die zentrale Planung der allgemeinen öffentlichen Bibliotheken ist erschwert, da die Bibliotheken zu verschiedenartigen Erhaltern gehören. Aus diesem Grunde kann die zentrale Planung nur mit der notwendigen Koordinierung der Richtlinien und der Grundfragen gelöst werden. Die Verordnung des Kultur- und Finanzministeriums vom Jahre 1973 befasste sich mit der Zusammenstimmung zentraler Grundprinzipien und örtlichen Organisationstätigkeiten. Diese Verordnung wurde auf die gegenwärtigen Aufgaben aktualisiert. [S. 422–425.]

SEBESTYÉN György: **Wichtigere Institutionen der gesellschaftswissenschaftlichen Informationen in der Sowjetunion.** [S. 426–430.]

SCHOOTS, P. J. Th.: **Mechanisierung in der Stadtbibliothek von Rotterdam.** Die Vorträge der 20. INTAMEL Konferenz wurden von PAPP István zusammengefasst. [S. 431–433.]

Ein wenig ausführlicher über das Automated Library System. (Übersetzt und zusammengefasst von SZÖLLŐSY Éva). [S. 433–434.]

Ein Blick an das chinesische Bibliothekswesen. Su una missione bibliotecaria in Cina. Aufgrund des Artikels veröffentlicht in Academie e biblioteche d'Italia (1986. 2. No. 44–53. S.) Zusammengefasst von MOHOR Jenő. [S. 435–436.]

Nachrichten aus dem Leben der IFLA. Aufgrund des Nachrichtenteils der IFLA Journal (1987. 1. no.) zusammengestellt von PAPP István. [S. 437–438.]

Rezensionen

TARAKANOV, K. V.: **Informatika.** *Ein Lehrbuch für Informatik.* (Moskau, Kniga, 1986. 303 S.) (Rez.: RÁCZ Ágnes) [S. 439–440.]

Einführungsmaterialien in die Bibliotheksbenutzung für Kinder und Jugendliche. (Berlin, 1986. DBI-Materialien 55.) (Rez.: FOGARASSY Miklós.) [S. 441–443.]

MALLERY Mary S. – DEVORE, Ralp E.: **A sign system for libraries.** *Einheitliche Auskunftssignaturen für die allgemeinen öffentlichen Bibliotheken.* Red. American Library Association, Chicago, ALA. 1983. 33 S. (Rez.: SZERDAI Csilla). [S. 444–445.]

(Die Fachbibliother von Imre Kner. Titelverzeichnis.. Kner-Sondersammlung der Bibliothek der Ungarischen Hochshule für Kunstgewerbe.) Red.: Pál Zöldy Békéscsaba–Gyoma, 1985 63 p. (Rez.: LANZERITSCH Mária) [S. 446–447.]

Grangerische Bücher. Nachricht. (LÁNYINÉ BUKTA Zsuzsanna) [S. 448.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

РЕЗЮМЕ

ФУТАЛА Тибор: **Ознаменование семидесятилетия советского библиотечного дела и упоминание о его влиянии в Венгрии.** – В статье – начиная с 50-ых годов – просматривается влияние советского библиотечного дела на венгерские библиотеки в трех отношениях. Касаясь доктринального влияния различаются противоречивое официальное и очень плодотворное информационное влияние, которое основывается на ознакомлении с трудами Ленина о библиотечном деле и на осознании этих статьей в качестве потребности. Примерное влияние материального и духовного развития советского библиотечного дела явилось значительной помощью в эпохе расширения инфраструктуры венгерского библиотечного дела. С тех пор такое влияние стало более дифференцированным, и появляется в более конкретных инспирациях (напр. концепция депозитарного хранения фондов, централизация, региональное планирование, исследование отраслевых информационных запросов в специальных библиотеках). Влияние методов вербовки и обслуживания читателей в пятидесятых годах было неположительное. Позже венгерское библиотечное дело ограничивалось от этого влияния, так как такие методы время минуло. Это все больше чувствуется и в сегодняшнем Советском Союзе. [стр. 353–359]

КАЛЕНОВ, Н. Е.: **Комплексная автоматизация информационно-библиотечных процессов в БЕН АН СССР.** – Комплексная информационно-библиотечная система "НАУКА", функционирующая на базе ЭВМ ЕС–1022, в Библиотеке естественных наук работает с 1980 года. Она содержает три подсистемы: информационное обслуживание, библиотечная технология, задачи управления. Документальной основой информацианного обслуживания являются базы данных ВИНИТИ, которые направляются в соответствующие учреждения в поисковом формате на магнитных лентах. В подсистему автоматизации библиотечной технологии входят комплектование и обработка периодических изданий и книг, ведение машинных каталогов, и автоматизация межбиблиотечного абонемента. Перспективы развития системы НАУКА представляют собой осуществляемая сеть профессиональных персональных ЭВМ в отдельных библиотеках. [стр. 360–364]

БАБИЦКИ Бела: **Снова о десятичной классификации – с вопросительными знаками.** – Тенденции ревизии, опубликования и использования десятичной классификации (УДК) находятся в стадии изменения. В ходе усовершенствования в связи со структурой, методикой составления классификационных знаков ревизионные комиссии несколько раз сделали новые, хотя часто противоречивые предложения, напр. в отношении общих подразделений (general auxiliaries) и специальных подразделений (special auxiliaries). Темп ревизионных работ УДК был неравномерным. В этом несомненно можно осознать влияние неблагоприятных явлений в области культуры, науки и хозяйства. МФД реорганизовала старые комиссии по УДК, и создала новый руководящий совет, в круг задач которого входят координация и эффективизация ревизионных работ, а также более сильное управление и поддержки изданий УДК на разных языках. Изменения в структуре и деятельности МФД будут оказывать влияние и на работы над венгерским изданием УДК. [стр. 365–371]

ШУППНЭ ТАРНАИ Дьердьи: **Библиотечное специальное образование в педагогических институтах (1976–1986 гг.).** – Анализ и оценка библиотечного специального образования в венгерских педагогических институтах. Рассматривается создание, распространение, формирование, цели и юридическое урегулирование этой формы библиотечного образования. Дается сообщение об изменениях содержания образования – основанных на учебном плане –, о проблемах учебников и пособий, и о создании персональных условий образования. Делается предложение на размещение этой образовательной формы в системе отечественного библиотечного образования, и на ее более эффективное использование. В приложениях предложения поддержаются с конкретными данными. [стр. 372–381]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ФАРАГО Тамаш: **Читатели и темы в Собрании о Будапеште. Мысли по итогам исследования потребностей.** – Исследование, проведенное в краеведческом собрании Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо показывает, что большинство читателей Собрания имеет высшее образование, и цель их посещения в Собрание – это в первую очередь проведение исследования. Среди целей читателей учеба и проведение свободного времени играли лишь второстепенную роль. Однако большинство читателей является не профессиональным исследователем, а аматером. Интересно, что малочисленные профессиональные исследователи посетили в Собрание в первую очередь не с темами по истории Будапешта, а хотели пользоваться специальными источниками Собрания. Использование некнижных видов документов было низшим желательного. Пользование информационными формами – как это было ожидаемым – сильно связывалось с образованностью читателей и их практикой пользования библиотекой. Исследование автор заключает с определением гипотетических видов читителей. Он отличает четыре типа: "профессиональный исследователь", "аматерский исследователь", "ученик", "просвещающийся". Первые два из этих определяют в основном характер использования Собрания о Будапеште. [стр. 382–395]

ФРИК Мария: **Навыки чтения у студентов Педагогического института им. Йожефа Этвеша в г. Байа.** – В труде анализируются данные о навыках чтения, прибретенных из исследования. Исследование состоялось из двухнедельного измерения баланса времении и анкеты об образе жизни и навыках просвещения, которую заполняло 40% студентов. В труде ищется ответ на то, какое место занимает чтение в структуре просвещения и свободного времени у будущих учителей. Открывается количественный и качественный состав художественной, специальной и научно-популярной литературы, прочитанной в свободное время, а также регулярно и временами прочитанных периодических изданий, факторы, стимулирующих и препятствующих чтение, типы читателей и вкусов, источники материалов для чтения, и наконец влияние студенческих лет в формировании культуры чтения у студентов. [стр. 396–408]

КУН САБО Тиборнэ: **Использование библиографических услуг Университетской библиотеки в примышленности.** – Кроме обслуживания университетского образования и исследования Центральная библиотека Веспремского университета химической промышленности обслуживает со специальной литературой и научные институты и промышленные предприятия. Конечно, из-за географического положения библиотека предоставляет информацию главным образом большим промышленным предприятим регии Дунантул для выполнения своих проблем в области производства. Изменения в экономической жизни сильно влияют на меру использования услуг, хотя решения об этом всегда предусматрительные и обоснованные. Введение информационного поиска в режиме он-лайн обозначало качественное преобразование связы библиотеки с промышленностью, которому должно следовать количественное развитие. [стр. 409–411]

Венгерская национальная библиография, Новые книги или собственная практика? Высказывание по поводу тематического выпуска нашего журнала 1986 г. (ПРЕЙЦЕР Паула). – Автор с примерами доказывает, какие отличия есть в кассификации по УДК между Венгерской национальной библиографией и Новыми книгами. [стр. 412–416]

Библиотечное дело за рубежом

Доклады 13-ой, будапештской конференции библиотечных методических центров социалистических стран:

Общее планирование и координация деятельности научных библиотек и информационных учреждений в ГДР (ШВАРЦ, Герхард, перевод: САЛАИ Г. Розалия). – В интересах координации информационной работы в ГДР Министерство высшего и среднего специального образо-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

вания, Министерство науки и техники, и Академия наук вместе организовали центральную конференцию специальных библиотек и информационных учреждений, где были определены четыре группы сотрудничества: 1. составление анализов, исследований, прогнозов, 2. организация системы для сети ЭВМ, 3. образование, повышение квалификации, 4. обеспечение необходимой материально-технической базы. [стр. 417–419]

Центральное координированное планирование библиотечной и информационной сиитемы ГДР – условия и первые шаги осуществления (ХЮЛППЮШ, Гизела). – Для того, чтобы сотрудничество в информационной работе было успешным, надо точно определять разделение труда, соответствовать анализирующую деятельность, делать доступным друг для друга статистические исследования, разработать методику и средства координированной работы. [стр. 419–421]

Некоторые проблемы библиотечного планирования в ГДР (ГЮННЕЛЬ, Петер). – Центральному планированию массовых библиотек затрудняет, что библиотеки относятся к содержательным органам разного вида и типа. Поэтому центральное планирование можно решать только с директивами и нужной координацией основных вопросов. Приказ министерств культуры и финансовых дел от 1973 года, который занимался с координацией центральных директив и местной организационной деятельности, был актуализирован на сегодняшные задачи. [стр. 422–425]

ШЕБЕШТЬЕН Дьердь: **Главные учреждения информации по общественным наукам в СССР.** [стр. 426–430]

СКУГС, Р.Й.Т.: **Автоматизация а городской библиотеки г. Роттердама.** Доклад, прочитанный на 20. конференции ИНТАМЕЛ (Роттердам, май 1986 г) суммировал ПАПП Иштван. [стр. 431–433]

Немножко подробнее об автоматизированной библиотечной системе „Automated Library System". (Перевод и сумм.: СЕЛЛЕШИ Ева) [стр. 433–434]

Взгляд на библиотечное дело Китая. Su una missione bibliotecaria in Cina. На основе статьи журнала Accademie e biblioteche d'Italia, 1986. №.2. стр. 44–53. суммирование составил МОХОР Ене. [стр. 435–436]

Известия о деятельности ИФЛА. На основе отдела известий 1-ого номера 1987 года журнала IFLA Journal составил ПАПП Иштван. [стр. 437–438]

Обзор

ТАРАКАНОВ, К.В.: **Информатика.** *Учебное пособие об информатике.* (Москва, Книга, 1986. 303 стр.) (Рец.: РАЦ Агнеш) [стр. 439–440]

Einführungsmaterialien in die Bibliotheksbenutzung für Kinder und Jugendliche. *Материалы и игры для обучения по пользованию библиотекой из ФРГ.* (Berlin, 1986. DBI-Materialien 55.) (Рец.: ФОГАРАШИ Миклош) [стр. 441–443]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MALLERY, Mary S. – DE VORE, Ralph E.: **A sign system for libraries.** *Единые справочные знаки для массовых библиотек.* (Ed. American Library Association, Chicago, ALA, 1983. 33 p.) (Рец.: СЕРДАИ Чилла) [стр. 444–445]

Специальная библиотека Имре Кнера. Перечень фонда. Специальное собрание библиотеки Венгерского института по прикладному искусству. Ред.: Пал Зёлди Бэкэшчаба – Дёма, 1985 63 стр. (Рез. ЛАНЗЕРИЧ Мария) [стр. 446–447]

Грангаризованные книги. Известие (ЛАНИНЭ БУКТА Жужа) [стр. 448]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AFCET	Association Francaise pour la Cybernétique Économique et Technique – Francia Számítástechnikai, Gazdasági és Műszaki Társaság
AGROINFORM	Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja
AISON	Automatizirovannaâ Informacionnaâ Sistema po Obŝestvennym Naukam – Automatizált Társadalomtudományi Információs Rendszer
ÁKV	Állami Könyvterjesztő Vállalat
BVK	Borsodi Vegyi Kombinát
CDI	Centre de dokumentation et d'information des établissements de l'esignement secondaire – A középfokú képzési intézmények információs és dokumentációs központja
COCTA	Committee on Conceptual and Terminological Analysis
DBI	Deutsche Bibliothek Institut, Berlin(West) – Német Könyvtárügyi Intézet, NSZK
ECSSID	European Conference on Social Sciences Information and Dokumentation – Európai Társadalomtudományi Tájékoztatási Konferencia
EJTF	Eötvös József Tanítóképző Főiskola, Baja
FID/CCC	FID Central Classification Committee – FID Központi Osztályozási Bizottság
FID/DT	FID Terminology of Information and Dokumentation – FID Információs és Dokumentációs Terminológiai Bizottság
FID/RI	FID Research on the Theoretical Basis of Information – a FID Információ Elméleti Alap Kutató Bizottság
ICSSDI	International Committee for Social Science Documentation and Information – Nemzetközi Társadalomtudományi Tájékoztatási Bizottság
INION AN SSSR	Institut Naucnoj Informacii po Obsestvennym Naukam – A Szovjet Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Tájékoztató Intézete
IPIK	Ipari Informatikai Központ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MAFKI	Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet
MISZON	Mezsdunarodnaja Informacionnaja Szisztema Obscsesztvennoj Nauki – Nemzetközi Tárdadalomtudományi Információs Rendszer
MM	Művelődési Minisztérium
MNB	Magyar Nemzeti Bibliográfia
MSZKFI	Magyar Szénhidrogénipari Kutató-Fejlesztő Intézet
MZWB	Methodischer Zentrum für Wissenschaftliche Bibliotheken – Tudományos Könyvtárak Módszertani Központja, NDK
NEVIKI	Nehézvegyipari Kutató Intézet
NITROIL (fantázia név)	NITROIL Vegyipari Termelő-Fejlesztő Közös Vállalat
NYUDUVIZIG	Nyugatdunántúli Vízügyi Igazgatóság
PAC	Preservation and couservation (IFLA) – Állományvédelem és konzerválás
PICA	Project voor Geintegreerde Catalogus Automatisering
SPES	Sciences Politiques et Sociales
TIM	Társadalomtudományi Információs Munkabizottság
UBCIM	Universal Bibliographic Control International MARC
UDC	Universal Decimal Classification – ETO
UK	Új Könyvek (OSZK-KMK)
UK MARC	Angol MARC formatum
VINITI	Vszeszojuznüj insztitut naucsnoj i technicseszkoj informacii, Moszkva
VVEKK	Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára
ZIB	Zentralinstitut für Bibliothekswesen – Központi Könyvtárügyi Intézet, NSZK
ZIID	Zentralinstitut für Information und Dokumentation – Központi Információs és Dokumentációs Intézet (NDK)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MEGEMLÉKEZÉS A SZOVJET KÖNYVTÁRÜGY HETVENEDIK ÉVFORDULÓJÁRÓL ÉS MAGYARORSZÁGI HATÁSÁRÓL

FUTALA TIBOR

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta fejlődő szovjet könyvtárügyet a szocialista könyvtári doktrina mind tökéletesebbé fogalmazására irányuló szüntelen erőfeszítések, a hatalmas és folyamatosan növekvő anyagi és szellemi ráfordítások, valamint az olvasók toborzásában, kezelésében és szolgálatában alkalmazott, felettébb változatosnak tűnő, valójában egyetlen gyökerű módszerek jellemzik a legmarkánsabban.

Magyarországon a szovjet könyvtárügy doktrinális, ráfordítási-felhalmozási és módszertani példaként hatása 1949, azaz a fordulat éve táján vált – előbb túlnyomórészt a szakirodalom közvetítésével, majd mindinkább az intézményi és személyi kapcsolatok útján-módján is – rendszeressé, másként szólva akkor, amikor a könyvtári és könyvtárügyi események-alakulások minősítésére alkalmazni kezdtük a szocialista jelzőt. Ez ma már történelem, s mint minden történelemben, ebben is különféle szakaszok fordultak elő.

A hatás minőségét és formáit mindenkor a szovjet könyvtárügy három fő jellemzőjének az adott időpontban elért állapota, annak éppen dívó bemutatási módja, illetve saját magunk időben változó befogadási készsége, fokozatosan növekvő sűrűségre beállított szelekciós szitarendszere határozta meg. Ebből következik: e hatások, minél automatikusabban és nem a hazai viszonyokhoz mérten próbálták érvényesíteni őket, annál inkább, esetenként kérész életűeknek bizonyultak. Voltak azonban olyan – lényegi – összetevőik is, amelyek megfogantak a hazai talajon, s értő szakembereink honosító munkálkodása révén szakmai identitástudatunk „sine qua non"-jaivá szervesültek.

Az évforduló jó alkalom arra, hogy egyrészt felvázoljam: napjainkra milyen fejlettségi szintre ért a szovjet könyvtárügy három jellemzőjét illetően, másrészt pedig megkíséreljem annak kiemelését, ami ebből a hatásból beépült könyvtári és könyvtárügyi közgondolkodásunkba, a szocialista könyvtárügyek egyikének – magyar változatának – fejlődését befolyásoló szakmai közgondolkodásba.

A doktrina

Nyilvánvaló, hogy a szovjet könyvtárügy három jellemzője közül a doktrina tökéletesítésére fordított erőfeszítések a legfontosabbak, hisz e doktrina mindenkori állapota, meggyőző volta nyitotta és nyitja meg a „pénztárcákat" az anyagi-szellemi felhalmozások realizálása érdekében, illetve belőle dedukálhatók a gyakorlati módszerek is. A más könyvtárügyekre való hatóképesség ugyancsak a doktrina állapotától függ.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nos, évtizedünk elejére a szovjet könyvtárügyet vezérlő doktrina igencsak klasszikussá, már-már kánonná formálódott. Hangulatát és légkörét is éreztetni akarva, nem tehetek mást, mint hogy eredeti szöveg, V.V. *Serov* szövegének hosszasabb idézésével mutassam be[1]:

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom az ország politikai, szociális-gazdasági és kulturális életében gyökeres fordulatot hozott – indítja mondanivalóját V V. Serov, majd ekként folytatja: Nemcsak hogy proklamálta, hanem egyszersmind biztosította is az összes dolgozó jogát a kulturális értékek igénybevételére. A közoktatás és a közművelődés forradalmi átalakítása, amely már Október első napjaiban elkezdődött, a Kommunista Pártnak az országban végbeviendő kulturális forradalommal, mint az ország egész élete szocialista alapokra való fektetésének objektív és múlhatatlan előfeltételével kapcsolatos program követelményéből indult ki.

V. I. *Lenin,* aki a társadalmi gondolkodás történetében elsőként hozott létre kiteljesült és harmonikus tanítást a kulturális forradalomról mint a szocializmus és kommunizmus felépítésének elidegeníthetetlen összetevőjéről, gyakorta hangsúlyozta, hogy az új társadalom építésének sikerei egyenes összefüggésben állnak a nép kulturális színvonalával és öntudatos voltával, a munkások, parasztok és alkalmazottak milliói szocialista szellemben való átnevelésének ütemével. Ily módon a kulturális forradalom nem merült ki a népművelési akciók sorozatában és a kulturális értékeknek a dolgozók számára történő biztosításában, hanem elmélyültebb ideológiai célokat is követett, a társadalom teljes szellemi megújulását, a dolgozó tömegek nevelését a marxizmus-leninizmus szellemében.

A kulturális forradalom megvalósításában V.I. Lenin és a Szovjetunió Kommunista Pártja egyaránt jelentős szerepet szánt a könyvnek és a könyvtárnak.

V.I. Lenin műveiben és a lenini dokumentumokban, az SZKP kongresszusi határozataiban és az SZKP KB állásfoglalásaiban megtalálható a könyvtárlétesítések és a könyvtárügyfejlesztés kiteljesült, csak a szocialista államra jellemző programja, illetve a kommunista építőmunkában való generális hasznosításuknak a programja...

V.I. Lenin kiemelte és indokolta mindazokat az alapvető fontosságú követelményeket, amelyeknek a szocialista állam körülményei között működő könyvtárügy szervezését meg kell határozniuk: 1./ a könyvtári ellátás országos rendszerének létrehozása, a könyvtárak széles körű fejlesztése és az egész nép számára történő nyilvánossá tétele; 2./ a könyvtári hálózat szervezetének tervszerű központosítása; 3./ egységes terv alapján valamennyi könyvtártípus munkájának koordinálása és együttműködésre késztetése, a különböző főhatóságok könyvtárainak egységes országos hálózatba való szervezése; 4./ elővételi joggal rendelkező és központosított könyvtári állománygyarapítás, valamint széles körű könyvtárközi csere; 5./ a könyvtárügy állami irányítása; 6./ széles lakossági tömegek és a társadalmi szervezetek aktív részvételre történő bevonása a könyvtári építőmunkába.

Eddig az idézet, amely, ha jól megfigyeljük, tulajdonképpen két követelménytartományt foglal magában. Az első a lakosság műveltségi, szakmai és ideológiai felkészültségének a szocializmus építése által megkövetelt szintre hozása. A másik egy felettébb központosított könyvtári rendszer kiépítése, tökéletesítése és működtetése. Kétségtelen, hogy a lenini életmű könyvtári-könyvtárügyi cikkeiből, vázlataiból, instrukcióiból és rögtönzéseiből e követelmény-tartományok egyértelműen kiolvashatók, és a szovjet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

könyvtárügy doktrinális hatásának kezdeteitől fogva a mi könyvtárügyünkben is állandóan jelen vannak.

Más kérdés, hogy ez a doktrina Leninhez képest bizonyos értelemben szimplifikált és uniformizált. Lenin ui. – például a szakkönyvtárak nyilvánossága mértékének vonatkozásában, az információellátás sajátosságait illetően – belátta és tolerálta azokat a kivételeket, amelyek nélkül az általános követelmény megvalósítása jámbor óhaj maradhat.

A kanonizált lenini üzenet mind a szovjet könyvtárpolitikában, mind a miénkben időnként meddő, a fejlődést megtörő és késleltető konfrontációkat idézett elő. Közülük itt csak a könyvtárügy és az információügy hosszú időszakon át rendezetlen viszonyát emelem ki. Igaz ugyan, hogy a mi 1976. évi könyvtárügyi alapjogszabályaink és a Szovjetunió 1984. évi könyvtárügyi törvényerejű rendeletének formulái e tekintetben egyfajta nyugvópontra juttatták a problémát, ám korántsem oldották meg véglegesen.

Az iménti bekezdéseket követően tartozom annak kijelentésével, hogy – szerencsénkre – Lenin könyvtári-könyvtárügyi üzeneteinek nemcsak formális hatása honosodott meg hazánkban. Nála jelentősebb – tartósabb, mind a mai napig élő – az informális hatás, amelyre kezdetben a szakirodalomban található idézet-töredékekből, majd az 1953. és 1971. évi válogatásokból tettünk szert. Ez akkor is így van, ha szóban forgó idézet-töredékek általában a személyi kultusz időszakának megfelelően kimódolt – lényeget tompító – szövegkörnyezetben jelentek meg, és az 1953. évi válogatás ugyancsak nagyon „korhoz igazított" és lábjegyzetelt volt[2].

A lenini szövegekben az volt a felszabadító, hogy egytől-egyig frissek, „hic et nunc" helyzetekre szabottak, élesek, gúnyosak és szigorúak voltak. Egyáltalán nem akartak doktrinává, tanítássá válni, hanem – már amennyire ezt a nyelvi közlések megtehetik – cselekedtek, legtöbbször konkrét, köztük „pimf"-nek látszó (= az iszonyatos mértékű hiánygazdálkodás kényszerével indokolt) ügyekben is. „Örökérvényű" csak az igény volt bennük, a magas szintű, olajozottan működő, általában valóban a társadalom egészét, speciálisan annak egyes rétegeit, sőt egyedeit is kielégítő könyvtári-szakirodalmi ellátásé, mégpedig az akkor legfejlettebb technológiák és technikák meghonosítását kívánva (innen érthető „a svájci-amerikai rendszer bevezetésének" elrendelése már 1919 elején).

Külön hangsúlyozandó: szakmánk hazai művelőit az a szerencsés véletlen is megelégedéssel töltötte el, hogy Lenin, miközben forradalmár, egyszersmind olyan felettébb szakirodalom és könyvtárigényes kutató is volt, aki könyvtári-könyvtárügyi nézeteit illetően közel állt a mi *Szabó* Ervinünkhöz. E két körülmény együttesen hatékony segítséget nyújtott könyvtárügyi törekvéseink megvalósításához, a Szabó Ervinnel való rokonság körülménye pedig a hazai haladó hagyományok megbecsülésére és megóvására hívta fel a figyelmet egy olyan időszakban, amikor erős volt a nyomás múltunk differenciálatlan megtagadására és elvetésére.

A szovjet könyvtárügy doktrinális hatását, ezen belül a tőle bizonyos értelemben elütő lenini hatást, szakirodalmunk nem egyszer proklamálta. Ebben a termésben az is megfigyelhető, ahogy lépésről-lépésre sikerült leküzdenünk az erőszakolt implikációkat, illetve mindinkább érvényesítenünk a lényegi elemeket.

Mivel a szóban forgó folyamatról már készült egy, bár korántsem teljes, de azért reprezentatív áttekintés[3], ehelyütt eltekinthetek egyes stációinak bemutatásától. Inkább

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Lenin informális hatásának folyamatosságával kapcsolatban hozok fel két esetet. Az egyik a 60-as évekből, a másik a 80-asokból való. Az első groteszk, a második jogosan dühös.

Egyszer valaki szakmabélink ekként gyanúsította meg *Sallai* Istvánt: „Sallai bátyám, te már megint valamilyen angol szakkönyvet olvastál, mert a szovjet példára hivatkozol". Hát igen: előfordult, hogy Leninnek a legfejlettebb módszerek átvételével kapcsolatos igényét csak ilyen konspiratíven, mondhatni paraszti agyafurtsággal lehetett érvényesíteni nálunk.

Három évvel ezelőtt egy, a könyvtárközi kölcsönzés hanyagságai és lassúságai miatt háborgó cikk *Lunačarskij*-visszaemlékezéssel kezdődött, ezzel: „A Téli Palota elfoglalását követő éjszakán, úgy négy vagy öt órakor, miután kineveztek közoktatásügyi népbiztossá, Lenin félrehívott, és így szólt: ‚Igyekezzen elsősorban a könyvtárakkal törődni. Át kell venni a fejlett burzsoá országoktól a könyvtári könyvek széles körű terjesztésének mindazokat a formáit, amelyeket ott kidolgoztak'"[4]. Szóval: megint az igény és az igényesség mint a lenini üzenet lényegi tartalma. Jó, hogy körünkben munkál a minden fejlődési és szervezettségi szinten óhatatlanul előforduló hiányosságok kiküszöbölését, azaz magát a fejlődést sürgetve és elősegítve. Normaként.

A szovjet könyvtárügy mint felhalmozási példa

Míg a forradalom előtti Oroszország területén 1913-ban 14 ezer ún. népkönyvtár (Lenin „olcsó húsos" megjegyzése indokolja az „ún." jelzőt), nem egészen 3 ezer tudományos és szakkönyvtár és 59 ezer plébániai könyvtár működött, addig a hetvenes évek végének Szovjetuniójában 350 ezer különféle típusú könyvtár több mint 5 milliárd egységnyi állománnyal és 220 millió olvasóval[5].

E hatalmas infrastruktúra részletező adatait, akár a területi eloszlásra, akár a belső szerkezetre vonatkozóakat, de akár a fejlődési dinamikára vonatkozóakat is, szinte vég nélkül sorolhatnám tovább. Nem teszem mégsem: a Könyvtári Figyelő t. Olvasóiban van akkora szakmai képzelőerő és előinformáltság, amellyel fel lehet idézni a start és a napjainkig elért helyzet között végbement – valóban tektonikus és történelmi jelentőségű – felhalmozási mozgásokat, sőt azoknak részint a világpolitikai sorsfordulókkal, részint a belső társadalomfejlődési próbatételekkel meghatározott sokféle nehézségét is.

A szovjet könyvtárügy nagysága és e nagyságában való szüntelen növekedése, bár akkor még távol volt a jelenlegi szinttől, de már igen messze a starthelyzettől is, volt a legelemibb élmény, amelyre a magyar könyvtárosok az ötvenes évek elején szert tettek. Egyszerűen lenyűgözte őket az eszközöknek és az erőknek az a terjedelme, amely a cári Oroszország korszerűtlen és ritkás könyvtári halmazának romjain és maradékain a szovjet hatalom három – s micsoda megpróbáltatásokkal teli – évtizede alatt létrejött. Ennél is fontosabb azonban, hogy ez az élmény optimista perspektívát vetített eléjük és követésre sarkallt, ami az „eredeti könyvtár- és állományfelhalmozás" korában korántsem volt lebecsülhető segítség.

A felhalmozás példaként való hatását a kezdeti években a nagyságrendi különbségekre nem vagy alig tekintve hagytuk magunkra zúdulni, miközben „nagyságra való törekvésünk" valószínűleg nemcsak a példa nagyságából következett, hanem múltbeli nemzeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

aspirációink elfojtott mechanizmusainak más úton-módon való érvényesüléséből is, ami egyébként meglehetősen jellemző volt személyi kultuszos éveink társadalmi létének valamennyi szektorára. (Ráadásul tudatos manipuláció eredőjeként.)

A „könyvtári országgá válás" groteszk eredménytelenségét azonban meglehetősen hamar észrevettük, úgyhogy az 1956. évi 5. számú könyvtári tvr. a könyvtári rendszer ütőképességének javítása érdekében radikális megálljt parancsolt a könyvtári intézményi sejtszaporodásnak. Nehezebben, hosszabb idő elmúltával manifesztálódtak nagyság-mániánk más hátulütői, pl. kedvezőtlen állományépítési következményei. Az e téren megtett első lépéseink nem is szakmai belátásokra vezethetők vissza, hanem a politikailag diszkreditálódott irodalom eltüntetésének szándékára.

Most azonban nem a kritikai észrevételeket kívánom folytatni. Szakirodalmunk meglehetős következetességgel tárta fel akkori hibáinkat, hibáink okrendszerét. Ehelyütt inkább azt a mostanában ritkán hangsúlyozott könyvtárügy-történeti tényt szeretném az előtérbe állítani, amelynek – nem utolsósorban a szovjet példával való érvelés – eredményeként Magyarországon társadalmi méretekben vált érzékelhetővé, lemérhetővé, legszívesebben azt írnám: egyáltalán láthatóvá a könyvtárak, a könyvtári ellátás fontossága. A „láthatóvá válás" eseményeit, folyamatait, eredményeit és hiányosságait *Kovács* Máté közismert dolgozata[6] megbízhatóan rendszerezte és gazdagon dokumentálta. A mostani évforduló jó alkalom rá, hogy a „pontosan miként is volt"-kérdéseinket ismét elővegyük.

„Ama évek" óta azonban már sok idő telt el. Eközben a szovjet könyvtárügy felhalmozási teljesítményeinek hatása nem csökkent, csak csendesebbé és differenciáltabbá vált, ami egyszersmind azt is jelenti: elmélyült. Nemegyszer éppen önkritikus mozgásai jelentenek számunkra ösztönzést. Néhány példa: tárolókönyvtári programjuk határozottan siettette és sietteti az állománynövekedés határaival kapcsolatos felismeréseink nyomán adódó szakmai tennivalók elvégzését; átfogó centralizálási akciójuk ismét felvetette nálunk a könyvtári ellátás ütőképességének kérdéseit, és magasabb szervezési színvonalon újította meg a „centralizált gyarapítás – decentralizált olvasószolgálat" jegyében folyó próbálkozásainkat; a regionális vonatkozások iránt megnövekedett figyelmük bennünket is változatosabb rendszermodellek kimunkálására késztetett; a tudományos, felsőoktatási és szakkönyvtárakban, illetve az információellátásban tapasztalható visszacsatolási erőfeszítéseik fokozták az olvasók-felhasználók iránti érzékenységünket. Érdeklődésünk elmélyülésének jele, hogy a szovjet alakulásokat lehetőleg nem általában, nem egészükben, nem kizárólagosságukban – azaz nem „voobsce", mint korábban – kíséreljük meg felfogni és megérteni, hanem mindinkább konkrét településszerkezeti és intézményi körülmények között, számunkra áttekinthető területi és intézményi nagyságrendekben.

Példakövetésünk imént előadott beállítottságából következően tulajdonképpen két dolog demonstratív sikerét szeretnénk minél előbb tapasztalni a szovjet könyvtárügyben. Az egyik – s ez ebbe a felhalmozási fejezetbe tartozik – az új, a számítógépes és távközlő technikák és technológiák közhasználatúvá tétele. Ami a Szovjetunióban eddig e tekintetben történt, meglehetősen kevés és nem átfogó. Lévén mi magunk is ugyanebben a helyzetben, sajnáljuk, hogy a szovjet példát nem használhattuk fel húzóerőként: érvként a kormányzatnak, tanulási objektumként a szakmabelieknek. Pedig szükség lett volna, szükség volna rá.

A másik dolog, s ez már a következő fejezet tárgya lesz, az olvasótoborzási, -kezelési és -szolgálati módszerek megújulása, megújítása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szolgáltatásmódszertani hatás

Mi tagadás: az olvasótoborzási, -kezelési és -szolgálati módszertan az a terület, amelyen a szovjet könyvtárügy hatása nagyjából-egészéből a látszatok szintjén rekedt meg. Sőt: személyi kultuszos változatai, amelyek hazai átplántálása kimondottan erőszakolt és erőszakos volt, egyenesen károsan hatottak. A szakma gyakorlóiban igen hamar cinikus és hipokrita reflexeket alakítottak ki, az olvasóközönség körében pedig az 1956-os válság előidézésében közreműködő felépítményi rituálé részeként, összetevőjeként jelentek meg és értelmeződtek.

1956-ot követően e módszertani receptúra túlnyomó része el is tűnt a könyvtári gyakorlatból, pontosabban szólva: fokozatos átalakuláson ment át, aminek a lényege a mindig direkt megközelítésekről való, többé-kevésbé következetes lemondás volt. A szóban forgó receptúra forrása, a könyvtári doktrina, nagyjából abban a formában, amelyben korábban – Serovra támaszkodva – ismertettem, viszont továbbra is érvényben maradt. Ha a belőle dedukált módszerekre a továbbiakban legfeljebb igen megszűrve tartottunk igényt, a könyvtári-könyvtárügyi tennivalókat még mindig belőle vezettük le hosszú időn át. Erről sok irreális állománymodell, hatáselvárás, voluntarista hatókörnövelési követelmény tanúskodik.

A doktrina egyes elemeinek újragondolására és újrafogalmazására csak a hatvanas évek végefelé kerítettünk sort – részint a hazai általános fejlődés, részint a szakmai érlelődés folyományaként, nemegyszer külső-belső polémiákat követően. Félreértés ne essék: egy pillanatig sem volt szó a szocialista könyvtári doktrina elvetéséről, bár „menet közben" többen vélekedtek így, s talán némelyeknek ma is ez a véleményük. Mindössze – a lenini „hic et nunc" igényét követve – a megváltozott társadalmi valóság és a doktrina ismételt korrespondenciába hozása ment végbe, hisz e képesség nélkül vagy benne megfogyatkozva, az önmagában még oly magasztos doktrina is elveszti értelmét, nevezetesen azt az elengedhetetlen tulajdonságát, hogy pozitív értelemben hatni tud a valóságra.

Nos, amikor korábban már-már kánonná formáltnak minősítettem a szocialista könyvtári doktrina mai-tegnapi szovjet formáját, illetve amikor Lenin könyvtári-könyvtárügyi üzeneteinek felszabadító informális hatásáról írtam, pontosan erre gondoltam. A start után sokáig igencsak reális, Lenin szavaival-írásaival szinte „egy az egyben" igazolható doktrina alól valamikor a Szovjetunióban is elmozdult a társadalmi valóság. Hogy ez mikor következett be, illetve ez a „mikor" meddig – hány évtizedig – tartott, nem nálunk kell eldönteni. Mindenesetre a „glasnost" és a „perestrojka" jegyében elhangzó akár általános, akár könyvtáros szakmai megnyilatkozások alapján egyértelműnek tűnik: bekövetkezett. Az alkalmazott módszerek olykor a negyvenes és az ötvenes évek színvonalán rekedtek meg – olvashatjuk e tény kritikáját.

A szovjet könyvtárügy módszertani hatása együttműködésünk egész története alatt az említett elmozdultságok következtében vált előbb (s ez nem a szovjet könyvtárügy hibája) illuzórikussá, majd a kölcsönös udvariaskodások, jó esetben a közös kvázi vállalkozások (pl. olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálódások) szintjén megrekedtté.

Aligha lehet hőbb évfordulós óhajunk: vajha a szovjet könyvtárügy a doktrina és az olvasótoborzási, -kezelési és -szolgálati módszerek terén is előbbre jutna.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Befejezésként

E megemlékezés írása közben nemcsak a szovjet könyvtárügy magyarországi hatásának kérdéseit kellett végiggondolnom, képzeletben újraélnem. Nem kevésbé kellett gondolkodnom azon is, hogy ugyan miért lett a világ első, egyben leghatalmasabb szocialista könyvtárügye olyan, mint amilyen lett. Mi az utánozhatatlan és megismételhetetlen sajátossága a hét évtizednek?

Ekkor jutott eszembe az a régi-régi élmény, amely alkalmas ennek megvilágítására. Történt 1953-ban, hogy először magyarítottam orosz szakirodalmi szöveget. Belőle tudtam meg: bizonyos jegyek (pl. a sorkizárás hiánya) valószínűvé teszik, hogy *Fedorov*, az orosz ősnyomdász *Gutenbergtől* függetlenül jött rá a könyvnyomtatás nyitjára. A szöveg szerzője büszkeségtől dagadozó mellel dicsérte a külön erőfeszítések, a külön kísérletek vállalásának útját.

A XV. század – persze – más, mint a XX. Ami akkor szükségszerű is lehetett, az bizonyosan nem az a XX. században. A „hagyomány és a lelemény" párharcában a Szovjetunió történetének több évtizedén át inkább a hagyománynak nyújtották a pálmát. A nagyoroszok nemzeti büszkesége átsejlett a forradalmi zászló szövetén.

Lenin – szerintem – egyértelműen leleménypárti volt: ő újra semmit se akart felfedezni és felfedeztetni. Mindig az újat, a már elért teljesítmények meghaladását akarta.

A hetvenedik évforduló a Szovjetunióban és a szovjet könyvtárügyben egybeesik a megújulással, az elmélet és a gyakorlat kanonizált útjairól a forradalom gyorsan vivő útjaira való ismételt rálépéssel. Az ennek jegyében dinamizálódó szovjet könyvtárügy bizonyára sok új ösztönzést, érdemi tapasztalatcserét kínál fel számunkra a közeli években. Máris érdemes odafigyelni.

HIVATKOZÁSOK

1. SEROV, V.V.: Soveršenstvovanie systemy bibliotek v razvitom socialističeskom obščestve. Moskva, 1981, Kniga. 269. p. – Az itt közölt idézet a hivatkozott mű 9–14. p.-ról való.

2. Mit írt, mit mondott Lenin a könyvtárakról. N. K. Krupszkaja előszavaival, cikkeivel és jegyzeteivel. Bp, 1953, Művelt Nép. 87 p. 1 t.
LENIN: Könyvekről, könyvtárakról. Bp. 1971, Kossuth. 282 p.

3. FUTALA Tibor: Lenin könyvtárpolitikai útmutatásai a Könyvtáros hasábjain: = Könyvtáros, 1980, 3. sz. 125–128. p.

4. MARTON János – TERJÉK Zsuzsanna: Könyvtárközi kölcsönzés: magánbűnök, közerkölcsök. = TMT, 1984. 6–7. sz. 205–210. p.

5. A közölt adatok V. V. Serov id. művének 22–23. p.-ról valók, s környezetükben számos más adat is található a szovjet könyvtárügy fejlődésének jellemzésére.

6. KOVÁCS Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában. Bp. 1961, OKT. 95 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁRI-TÁJÉKOZTATÁSI FOLYAMATOK KOMPLEX SZÁMITÓGÉPESITÉSE A SZOVJET TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖNYVTÁRÁBAN

KALENOV, N. E.

A tudományos kutatások sikerének egyik alapfeltétele a tudósok operatív, teljeskörű és pontos tájékoztatása a világ legújabb eredményeiről az alaptudományok terén.

1980–1982-ben a *Szovjet Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtára* kérdőíves felmérést végzett a természettudományok különböző területein dolgozó szakemberek körében[1,2] (az 1600 kiküldött kérdőívből visszakaptunk és feldolgoztunk 1500-at). A tudósok információs szükségleteinek elemzése azt mutatta, hogy számukra a tudományos-műszaki irodalom a legfontosabb információforrás. A megkérdezettek 93%-a használja fel a másodfokú információt, 100%-a az elsődleges forrásokat, mégpedig a szükséges információnak kb. 60%-át a tudományos folyóiratokból és kb. 20%-át monográfiákból és sorozati kiadványokból nyerik. Az információ legfontosabb tulajdonságának az operatív jelleget tartják (mind a másodfokú, mind az elsőfokú információnál).

Az elemzés eredményei arról a fontos szerepről is szólnak, amelyet a könyvtárak és az információs szervek a tudományok fejlesztése ügyében játszanak.

A tudományos kutatások könyvtári és információs ellátásának rendszere a Szovjet Tudományos Akadémián a centralizált könyvtári hálózatok összességén alapul. A legfejlettebb közülük az a hálózat, amelynek élén az akadémia Természettudományi Könyvtára áll. A hálózatba több mint 250 tudományos központ, kutatóintézet, kutatóállomás és egyéb akadémiai intézmény könyvtára tartozik, amelyek a Szovjetunió különböző területein helyezkednek el.

A Szovjet Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtárának funkciói közé tartozik a könyvtári hálózat centralizált állománygyarapítása, a beérkező irodalom központi feldolgozása a katalóguscédulák elkészítésével és a könyvtárakba való szétküldésével együtt, a hálózat könyvtáraiban található irodalom központi katalógusának szerkesztése. A Természettudományi Könyvtár a saját hálózatának könyvtárközi kölcsönzési központja, és egyben a könyvtárközi kölcsönzés országos központja is a természettudományok területén. Végzi a hálózat könyvtárainak módszertani irányítását, koordinálja a hálózat tagjai között az anyagi és személyi erőforrások elosztását. Ezenkívül jelentős információs és bibliográfiai munkát végez: saját bibliográfiákat ad ki, biztosítja a tudósok ellátását a szelektív információterjesztés útján, koordinálja az akadémiai kutatóintézeti könyvtárak bibliográfiai kiadványainak megjelentetését.

A tudományos publikációk számának növekedése, az információ teljessége és operatív jellege iránti követelmények növekedése ahhoz vezetett, hogy a meglévő könyvtári

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

személyzet a hagyományos „kézi" módszerekkel és eszközökkel nem képes biztosítani a könyvtár előtt álló feladatok kellő minőségű megoldását. A könyvtár munkájának javítására az egyetlen eszköz a korszerű technikai eszközök, elsősorban a számítástechnikai eszközök alkalmazása a könyvtári-információs technológiában. Ebből kiindulva, a Természettudományi Könyvtár kidolgozta és 1980-tól kezdve működteti az ESZ-1022 számítógépen futó *NAUKA* nevű komplex információs-könyvtári rendszert, amelynek keretében jelenleg 22 feladatot oldanak meg. Ezek a feladatok a tudósok elsődleges és másodfokú információval való ellátásával, a könyvtári hálózat állományának gyarapításával, az olvasószolgálattal és a vezetéssel kapcsolatosak. A NAUKA rendszer alapját olyan elvek sora képezi, amelyek a maximális hatékonyság biztosítására törekszenek. Ezek az elvek a következők: az adatok egyszeri bevitele a rendszerbe a sokszori és sokcélú felhasználásukkal; a maximális kooperáció elve az ország más információs és könyvtári központjaival az e központokban feldolgozott adatok maximális felhasználása útján; a rendszerbe bekerülő adatok teljes formalizálásának elve stb.[3]. Különleges figyelmet fordítunk arra, hogy a számítógépesítés ne vonja maga után a könyvtári személyzet terhelésének növekedését, mert ebben az esetben a személyzet nem fogja támogatni a gépesítés eszméjét, és az sikertelenségre lesz ítélve.

Nem szólunk a részfeladatokról, hanem csak a NAUKA rendszerben megvalósult alapvető feladatcsoportokat tekintjük át. Három ilyen nagy feladatcsoportot lehet kiemelni (amelyek összefüggnek egymással): az információs ellátás feladatainak csoportját (alrendszerét), a könyvtártechnológia gépesítésének feladatait, valamint az irányítási, vezetési feladatokat.

A tudósok információellátása alrendszerének dokumentális alapját a VINITI adatbázisai jelentik, amelyeket a könyvtár rendszeresen megkap mágnesszalagon. Az adatbázisok természettudományi tematikájú referált információt tartalmaznak, és gyakorlatilag a természettudományok minden ágát felölelik. A NAUKA rendszerbe bekerülő adatbázisok alapján valósítjuk meg a tudósok kurrens tájékoztatásának rendszerét, amelynek keretében információt kapnak a kutatásaik tematikájának megfelelő új publikációkról. Ez a rendszer a Természettudományi Könyvtár technikai bázisán kívül magába foglalja a Tudományos Akadémia ellátandó intézeteinek erőforrásait is, így kétlépcsős felépítésű. Az első szinten a Természettudományi Könyvtár, a másodikon pedig az intézetek könyvtárai és számítóközpontjai állnak.

A VINITI adatbázisait megkapván a csereformátumot átalakítjuk keresési formátummá, amely egységes a NAUKA rendszerben ellátandó összes szervezet számára. A VINITItől az egy hét alatt kapott információtömegből a NAUKA kiválogatja azokat a dokumentumokat, amelyek megfelelnek az ellátandó intézmények gepbe bevitt általánosított igényeinek. A kérdések logikai kapcsolatot jelentenek a bibliográfiai leírás elemei, a kulcsszavak és a VINITI adatbázisaiban használt rubrikátor deszkriptorai között.

Eredményeképpen a NAUKA rendszerben minden ellátandó intézet számára több témát felölelő adatbázis alakul ki, amelynek dokumentumai megfelelnek az intézetben dolgozó munkatársak információs igényeinek. A kialakított adatbázisokat mágnesszalagon, keresési formátumban továbbítjuk a megfelelő intézetekbe. Az információ további elosztását az intézetek számítástechnikai gépparkja segítségével végezzük; az intézet tudósai a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szükségleteiknek megfelelő dokumentumok leírását párbeszédes vagy kötegelt üzemmódban kapják meg, az intézet számítóközpontjában alkalmazott rendszernek megfelelően.

Az intézet könyvtára visszajelzést kap a tudósoktól, ami jellemzi az információs szolgálaton keresztül hozzájuk eljutott dokumentumok hasznosságának fokát a munkájukban, illetve értékeli a VINITI dokumentum-feldolgozásának minőségét. A visszacsatolás magában foglalja az elsődleges források iránti igényeket is, amelyeket a tudósok a másodfokú információval való megismerkedésük eredményeként fogalmaznak meg. A visszacsatolás adatai (köztük azokra az elsődleges forrásokra vonatkozó kérések is, amelyeket nem tudott kielégíteni az intézeti könyvtár) bekerülnek a NAUKA rendszerbe, ahol gépi úton feldolgozzuk őket az intézet általános információs igényeinek korrigálása, a könyvtári hálózat állománygyarapításának minőségi értékelése, valamint a VINITI adatbázisának minőségi értékelése céljából. Az elsődleges forrásokra vonatkozó igényeket szintén feldolgozza a NAUKA rendszer – a hálózat könyvtárainak központi katalógusa, illetve a Természettudományi Könyvtárban megtalálható országos könyvtári katalógusok segítségével, megállapítják a két kiadványok lelőhelyét, megszervezik a dokumentumhoz való hozzájutást és a dokumentum átadását a megrendelőnek.

A tudósoknak a dokumentumok feldolgozásának minőségéről alkotott véleményét összesítjük, az adatokat pedig átadjuk a VINITI-nek, ami lehetővé teszi a VINITI számára, hogy értékelje és javítsa a munkáját.

A tudósok egyszeri, retrospektív kéréseinek kielégítése a Természettudományi Könyvtárból a VINITI adatbázisaihoz való távkapcsolat útján történik, amely biztosítja a természettudományi tematikájú retrospektív állományok kiépítését öt évre visszamenőleg.

A könyvtártechnológia gépesítésével összefüggő feladatok csoportja jelenleg felöleli mindazokat a folyamatokat, amelyek a periodikus kiadványok gyarapításával és feldolgozásával, illetve a könyvek gyarapításának sok folyamatával és az olvasószolgálattal függnek össze.

A periodikus kiadványok kezelésével kapcsolatos technológiai folyamatok gépesítésének alapja a Természettudományi Könyvtárban a hálózat könyvtárai által előfizetett időszaki kiadványok adatbázisa, amelyet 1979-ben hoztunk létre, és állandóan aktualizáljuk. Ennek az adatbázisnak a segítségével évente összeállítjuk a szovjet (kb. 2 ezer cím, 12 ezer példányban) és a külföldi (kb. 2 ezer cím, 6 ezer példányban) időszaki kiadványok iránti igényeket a szükséges pénzösszeg automatikus kiszámításával (beleértve a külföldi kiadványok árának átszámítását rubelre az érvényes valutaárfolyamoknak megfelelően), illetve a dokumentumok megrendeléséhez szükséges adat gépre vitelével. Betűrendes és tematikus előfizetési listákat adunk ki a fotószedő technika felhasználásával; elvégezzük a Természettudományi Könyvtárba bekerülő periodikus kiadványok regisztrálását a gyarapodási jegyzékek hetenkénti kinyomtatásával; számítógéppel készítjük a cédulákat a hagyományos katalógusok számára; gépi katalógust építünk, amely elősegíti a kiadványok interaktív üzemmódban történő visszakeresésének biztosítását a cím elemei, a tematika (a Természettudományi Könyvtár időszaki kiadványainak rubrikátora szerint) és az ISSN alapján.

Figyelembe véve, hogy milyen fontos a külföldi irodalom optimális állományának létrehozása a devizaforrások korlátai között, a Természettudományi Könyvtárban a külföldi könyvek megrendelése a külföldi könyvpiac kínálatának szakértői értékelésével, gépi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

elemzésével történik. A számítógép segítségével havonta készülnek a beszerzésre javasolt kiadványok jegyzékei. Jelenleg kísérleti üzemelésen megy keresztül egy sor olyan feladat, amely a nem periodikus kiadványok beszerzésével és a könyvtári hálózatban való elosztásával kapcsolatos (éves gyarapodásuk több mint 25 ezer cím, több mint 200 ezer példányban).

Mint már említettük, a Természettudományi Könyvtár egyik legfontosabb feladata az irodalom biztosítása a könyvtárközi kölcsönzés útján. Évente a könyvtár kb. 100 ezer kérést teljesít, amelyek a hálózatába tartozó könyvtárakból, az ország más könyvtáraiból és külföldről érkeznek. Emellett a Könyvtár, mint a könyvtárközi kölcsönzés központja, a könyvtárakat köteles irodalommal ellátni, nemcsak a saját állományából, hanem a hálózata állományából is. Természetesen ez komoly problémákat vet fel, amelyek a kérések pontos azonosítása (az eredeti szövegben „sifrizozása", a ford.) a teljesítés határidejének és a kölcsönzési határidőnek az ellenőrzésével kapcsolatosak. Sajnos a kérések pontos azonosítását a technikai erőforrások korlátozottsága miatt még nem tudtuk gépesíteni, mivel ehhez rendelkezni kellene a teljes hálózat állományát feltáró gépi katalógussal (több mint 13 millió kiadványról van szó). A kérések nyilvántartása és a kölcsönzések határidejének ellenőrzése gépesítve van a NAUKA rendszer keretében, és ez elősegítette, hogy jelentősen csökkentsük a könyvtári személyzet terhelését.

A könyvtárközi kérések géprevitele nemcsak azt segítette elő, hogy megvalósíthattuk a kérések teljesítésének ellenőrzését, hanem azt is megoldotta, hogy a kéréseket sok szempontból elemezni tudjuk, de választ kapunk a nem teljesítések okaira is. Ez pedig alapot ad a gyarapítás és az irodalom hálózati könyvtárak közötti elosztásának korrigálására.

A vezetési feladatok összességébe a NAUKA beleérti mind a központi könyvtár technológiai folyamatainak irányítását, mind a hálózati könyvtárak tevékenységének elemzését, az irodalom és az anyagi erőforrások elosztását közöttük. Gépre vittük a hálózat moszkvai régióban lévő könyvtárainak olvasói adatait, ami lehetővé teszi az olvasói összetétel automatikus elemzését, valamint az összetételben bekövetkezett változások dinamikus elemzését. A NAUKA rendszer keretében nemcsak a könyvtárközi kérések adatai kerülnek gépre, hanem minden egyéb irodalom iránti és másolatszolgáltatási igény is. A kérések gépi feldolgozása alapján elemezzük az egyes kiadványokra és a teljes tematikus csoportokra vonatkozó, a különböző akadémiai intézetektől beérkezett kérések gyakoriságát, és a kérések nem teljesítésének okait is. Az így kapott adatokat felhasználjuk a gyarapítás és a kiadványok hálózaton belüli elosztásának javítására, az állomány tárolásának jobb megszervezésére, a kiadványok mikrohordozókon való többszörözésének megoldására.

A számítógép segítségével valósul meg annak ellenőrzése is, hogy mennyi idő alatt megy végig a kiadvány a technológiai láncszemeken a könyvtárba jutásától kezdve a raktárba kerüléséig vagy a megfelelő könyvtárba irányításáig.

A hálózati könyvtárak munkáját jellemző adatokat évente visszük a gépre, és ez lehetővé teszi a sokszempontú elemzésüket, a könyvtári és információs folyamatok törvényszerűségeinek vizsgálatát, valamint olyan vezetői döntések meghozatalát, amelyek a hálózat láncszemeiben folyó munka javítására irányulnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A NAUKA rendszer fejlesztési perspektíváit a modern személyi számítógépek széles körű alkalmazása jelenti közvetlenül a könyvtárosok és a tájékoztató szakemberek munkahelyein. A könyvtárakon belül tervezzük a személyi számítógépek lokális hálózatának létrehozását a technológiai munkafolyamatok elvégzésére, biztosítva kapcsolatukat a könyvtárban lévő nagyszámítógéppel távkapcsolat révén. A nagyszámítógépnek kell fenntartania az egész rendszer közös technológiai adatbankjait, valamint azokat az adatbázisokat, amelyek a tudósok információs és könyvtári ellátásához szükségesek.

IRODALOM

1. Bol'šoj A.A., Zaharov A.G., Kalenov N.E.: Informacionno-bibliotecnye potrebnosti učenyh = Vestnik AN SSSR, 1981, no.6., p. 58–65.
2. Bol'soj A. A., Zaharov A. G., Kalenov N. E.: Informacionnye potrebnosti ucenyh filialov i naučnyh centrov AN SSSR = Vestnik AN SSSR, 1983, no.1., p. 57–61.
3. Kalenov, N.E.: Principy razrabotki avtomatizirovannyh sistem naučnyh bibliotek = Sovetskoe bibliotekovendenie, 1984, no.6., p. 72–81.

(Ford.: RÁCZ Ágnes)

***

A BERNI SZERZŐI JOGI EGYEZMÉNY megkötésének századik évfordulóján (1986-ban) világszerte kampány indult a kiadói kalózkodás, az illegális reprográfia minden formája ellen. 1984-ben Nyugat-Európában 75 ezer gyorsmásoló készüléket adtak el (ezt a számot 1987-re másfél millióra becsülik), a szellemi tulajdonjog védelmére szolgáló jogszabályok pedig sehol nem érték utol a technológiai fejlődést. A néhány (főleg „harmadik világbéli") országban komoly földalatti iparággá fejlődött illegális könyvkiadás (továbbá a képeslap, dia, műsoros hang- és videokazetta-előállítás) további súlyos gondokat okoz, hiszen a kalózkiadás ára esetenként a legális kiadásénál akár 80%-kal is alacsonyabb. Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy az illegális reprográfia a kulturális életben immár gyakorlattá vált.

(El Libro Espanol 1986)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ISMÉT A TIZEDES OSZTÁLYOZÁSRÓL, – KÉRDŐJELEKKEL

BABICZKY BÉLA

Legutóbb 1978-ban és 1985-ben igyekeztem tájékoztatást adni a *Könyvtári Figyelő* hasábjain az *Egyetemes Tizedes Osztályozás* (ETO) nemzetközi szervezésében és struktúrájában végbemenő változásokról.[1] 1978-ban az akkor kialakítás alatt álló új ETO-szabályzat alapján a szervezeti keretek és a revíziós tevékenység tendenciáit vizsgáltam. Maga a szabályzat a hazai használók számára magyar szöveggel kiegészítve is hozzáférhetővé vált.[2] 1985-ben az új szabályzat szellemében, s a revízió újabb eredményei alapján az ETO szerkezeti és jelzetelési módszereinek új vonásaira és lehetőségeire mutattam rá, új ETO-szemlélet kialakítása érdekében. Akkoriban azonban még nem figyeltünk fel azokra a jelenségekre, amelyek pedig már érzékelhetők lettek volna, hogy ti. a tizedes osztályozással kapcsolatos revíziós és kiadói tevékenység egyre nagyobb mértékben a világgazdaságban végbemenő kedvezőtlen folyamatok hatása alá került.

A jelenlegi újabb helyzet megértésenez – az osztályozás elméleti és gyakorlati kérdései mellett – egyre inkább figyelembe kell venni a gazdasági tényezőket is. Ennek a szempontnak megfelelően a legújabb fejlemények az alábbi csoportosításban vizsgálhatók.

a) a revíziós munkálatok jelenlegi irányai, jellege és üteme;
b) a gazdasági helyzet hatása az ETO szervezeti kereteinek alakulására;
c) az ETO táblázatok publikálásával kapcsolatos szerkesztési és kiadói (egyben nyomdai és terjesztési) nehézségek.

Mindezek egyfelől nemzetközi, másfelől hazai összefüggésben vázolhatók fel.

Az ETO struktúráját érintő revíziós tendenciák

A fejlesztési törekvések irányára egy sor FID dokumentumból lehet következtetni. Itt szeretnék visszautalni a Könyvtári Figyelőben 1985-ben megfogalmazott – a revíziós munkálatokkal kapcsolatos – összefoglaló megállapításra. „Mindezeknek az a célja, hogy az ETO egyre inkább olyan osztályozási rendszerré alakuljon át, amely a korszerű osztályozás és információkeresés igényeinek az eddigieknél jobban eleget tud tenni mind tartalmával (fogalomtárával), mind a sokoldalú használatot lehetővé tevő struktúrával és metodikával." Több, azóta keletkezett FID dokumentum (érvénybe lépett módosítás és még csak vitára bocsátott javaslat) alapján az akkori megállapítás továbbgondolható, és újabb motivációkkal gazdagítható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az ETO struktúráját illetően mintegy húsz éve fogalmazódott meg határozottan az a követelmény, hogy a fejlesztés során egyre inkább a fazettás struktúra felé kell közelíteni. Az azóta bevezetett módosítások egy jelentős részében ez a törekvés többé-kevésbé felismerhető, egyes esetekben azonban mégsem érvényesül igazában. Egyre feltűnőbbé válik a struktúra különbsége a változatlan régi táblázati részek és az újabban kialakított ETO-részek között. Ez az ellentmondás olykor egy-egy osztályon belül, részleges revízió esetén is felismerhető. A régi táblázati részekben gyakori a közvetlen felosztás akkor is, amikor az újabb táblázati részekben a további részletezés viszonyítással vagy közös alosztással (általános vagy korlátozottan közös alosztással) tehát jelzetkombinációkkal történik. Az ilyen megoldások száma egyre gyarapszik, mivel az ETO-ban újabb és újabb általánosan közös alosztások és korlátozottan közös alosztások táblázati részei épülnek ki. A jelek szerint pl. a -0 jelű általánosan közös alosztások (Ik segédtáblázat) bővül újabb sorozatokkal, amelyekben a jelenlegi -05 Személyek (1964 óta érvényes) és a -03 Anyagok (1970 óta érvényes) sorozatok után a P 86–25 (1986. okt. 31.) javaslat tanúsága szerint újabb sorozatok lépnének életbe a -01, a -02, a -031 (bővítés), a -04 és a -06 alatt, feltehetően 1988-tól emelkedve érvényre. Ezek olyan általános ismertetőjegyeket tartalmaznak, mint pl. természetes – nem természetes – ember alkotta; tiszta – alkalmazott – absztrakt – konkrét; elméleti – gyakorlati; abszolút – relatív; jelentőség – cél – igény – lehetőség – használhatóság; szerkezet – terv – elrendezettség; akció – funkció – végrehajtás; minőség – kifejeződés – gondolatközlés – ítélet – szándék; méret – mennyiség – összehasonlíthatóság – sorrend – egyensúly; továbbá fizikai jellemzők: külső vizuális sajátosságok (láthatóság – terjedelem – térbeli dimenziók); szín és relatív optikai jellemzők; érzékszervi jellemzők (tapintás – hang – hő); átalakíthatóság – állandóság – relatív fizikai jellemzők stb. A -03 *Anyagok* táblázat a -031 *Anyagállapot és anyagtulajdonságok* résszel egészül ki, a közeljövőben pedig a -04 *Tárgyak alakja, típusai és jellemzői* és a -06 *Szervezési és társadalmi jellemzők* fogalomkörökben kerül bővítési javaslat publikálásra.

Mindezek olyan megoldásokat kínálnak, amelyek a közvetlen felosztással származtatott részletezést a főtáblázat igen sok részében feleslegessé teszik, illetve megduplázzák a jelzetelési lehetőségeket. Ez az osztályozás gyakorlatát problematikussá teszi, amit azonban csak a táblázatokban a feleslegessé váló túlrészletező számok törlésével lehetne kiküszöbölni. Ez jelentős mozgást eredményezne; igaz, a táblázatok terjedelmét nem jelentéktelen mértékben csökkentve, áttekinthetőbbé téve, hasznos is lenne, a részletező osztályozási feladatokat azonban egyre inkább csak összetett jelzetek alkotásával lehetne megoldani. A fazettás szerkezet és a jelzetelés szintetizáló módszere osztályozáselméleti tekintetben jelentős lépésnek tekinthető, ami csökkentené az ETO táblázataiban mutatkozó túlburjánzásokat, ugyanakkor azonban komplikáltabbá tenné a részletező osztályozást – viszont az átlagos feladatok számára a táblázatok gyakorlatilag könnyebben használhatók, áttekinthetőbbek lennének. Ehhez a jelenlegi fejlesztési javaslatok mellett szükséges lenne az egész ETO területén tisztogatást, törléseket központilag végrehajtani, mert ellenkező esetben „a jelzetelési lehetőségek bőségének zavarai" – ahogy ezt 1978-ban neveztem – tovább fokozódnak.

Egy másik döntő jelzetelési-módszertani változást eredményező javaslatot közöl a P 86-9 (1986. február 28.) P-jegyzék. Ebben G. A. *Lloyd* két, az ETO egészét érintő javas-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

latot tesz: a szempont szerinti alosztások jelölését .00 helyett -00 jelzetűekre változtatná, továbbá a .0 jelű korlátozottan közös alosztások jele a jövőben '0 jelre módosulna. A javaslat oka és célja: az ETO-val kapcsolatos kritikák a jelzetelést és a besorolás szabályait túl bonyolultnak tartják. Ez a módosítás, csökkentve a jelek számát, lehetővé tenné az ETO-jelzetek mechanikus elvre épülő sorrendezését (számítógéppel is). A javaslatnak azonban messzegyűrűző következményei vannak: meg kellene változtatni a táblázatokban mindazokat a jelzeteléseket, amelyekkel ez a módosítás ütközést eredményez, pl. a 61 *Orvostudomány* osztályban a jelenlegi -00 és -0 alosztásokat is más jellel kellene ellátni (esetleg '00 és '0 jelölés lenne a megoldás), továbbá az aposztrófos jelzetek között igen ritkán előforduló '0 kezdetűeket (pl. az 54 Kémia osztályban) megfelelőképpen módosítani kellene.

Mindkét javaslat sorsa (érvényessé válása vagy visszavonása) igen nagy hatással lehet az ETO további alakulására, hiszen nem egyetlen táblázati rész módosulásáról van szó, hanem az egészet és a jelzetelés módszertanát, továbbá a katalógusokat is érinti.

Ujabb információk szerint a -0 jelű általánosan közös alosztások újabb sorozataival kapcsolatos javaslat (P 86-25) vonatkozásában további viták várhatók, amire a FID/C3 társadalomtudományi revíziós bizottságának 1987 áprilisi budapesti ülésén kialakult állásfoglalás is utal, javasolva az új táblázati részek által bevezetendő fogalmak alkalmazhatóságának kísérleti tesztelését néhány szakterületen, illetve használatukkal kapcsolatos irányelvek kidolgozását. A -00 szempont szerinti alosztások és a .0 jelű korlátozottan közös alosztások jelének módosítására tett javaslatot (P 86-9–) több ország nemzeti ETO bizottságától, illetve kiadójától beérkezett negatív észrevételek miatt a FID osztályozási részlegének levélbeli tájékoztatása alapján vissza fogják vonni és további vitára bocsátják. A kérdőjelek tehát tovább élnek.

Nem kisebb gondokat jelent az ETO változásaiban az, hogy vannak olyan feladatok, amelyek hosszabb ideje várnak megoldásra. Ilyen például a *természeti tájak szerinti osztályozás* nem kellő kidolgozottsága. A *Nemzetközi Földrajzi Unió* (IGU) közreműködésével a FID földrajzi revíziós bizottsága 1965-ben a PIgu 874 jegyzékben tette közzé a (1-92...) táblázati részt. Ezt követően ennek további részletezésére a VINITI dolgozott ki közel 50 gépelt oldalnyi tervezetet, amelyet 1969-ben vitattak meg. Sajnos, ez a javaslat másfél évtizede nem realizálódott, pedig hiányt pótolna a természeti földrajzi vonatkozású témák (természeti tájak) osztályozásában. A jelenleg érvényes táblázatban pl. egyetlen szám áll rendelkezésre a Kárpát-medence számára, s így természeti régióink osztályozására lehetőséget csak a (2) alatti jelzetek nyújtanak, amelyek azonban e célra szintén mérsékelt hatásfokkal használhatók a felosztás gyengesége miatt. Megemlítendő, hogy nagy tájainknak (Dunántúl, Duna–Tisza köze, Alföld, Tiszántúl stb.) osztályozása a (439) alosztályaiként állandó kritika tárgya, mert az ETO földrajzi alosztásainak ebben a részében kizárólag az államigazgatási egységek felsorolása megengedhető. A (234.37) *Magyarország hegységei (és dombságai)* jelenleg a regionális meghatározásra aligha alkalmasak, főként azért nem, mert a síkságoknak a (23) alatt nincs beépített helyük.

A táblázatok revíziójának e néhány aktuális problémájával kívántam jelezni a tizedes osztályozás korszerűsítésének néhány tartalmi szempontját. Felvetődik azonban a revíziók időbeli végrehajtásának kérdése is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A revíziós tevékenység már hosszabb idő óta vitatott volt. Az 1970-es évek körül a revízió drasztikus és mérsékelt irányzatainak hívei vitatkoztak egymással, módszereket és szervezeti megoldásokat egyaránt mérlegelve. A nézetek változását a FID által publikált ETO-szabályzatok (1968 és 1981) módosításai is tükrözték. Az utóbbit követni látszott egy másik szabályzat a revíziós tevékenység szabályozására (Code...), amelynek 4. átdolgozott tervezetét 1983-ban vitatták meg,[3] végleges formában való közreadása mind ez ideig nem történt meg. Többek között ez is oka lehet annak, hogy a revíziós tevékenység az elmúlt időszakban lelassult, a megvalósult módosítások pedig jellegük tekintetében (megoszlás a szakok között, részletezettség, koordináltság) igen eltérőek.

Bár a kiegészítések és módosítások közzétételének oldalszámmal mérhető mennyisége csupán részben jellemzi a revíziós tevékenységet, hiszen a minőségileg és osztályozásmódszertanilag fontos változások kis terjedelem esetében is igen hatékonyak lehetnek, mégis tanulságos az utolsó évtizedben publikált terjedelem. Míg 1974–1976 között a revízió tényleges eredményeit az *Extensions and Corrections to the UDC* 9:3 kötete 176 oldalon közölte (3 év anyaga), addig a következő három kötet (EC 10:3, EC 11:3 és EC 12:3), vagyis az 1977–1985 közötti revízió eredménye (9 év anyaga) együtt elfért 210 oldalon. A revízió folyamata tehát lelassult. Ennek okai az előzőekben említetteken kívül a következőkben keresendő.

Változás az ETO nemzetközi szervezetében

Az elmúlt évtized alatt gyors változásnak lehettünk tanúi a politika, a gazdaság, a tudomány és a kultúra területén egyaránt. Ezek nem hagyták érintetlenül a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatást sem, sőt egyre erőteljesebben hatnak napjainkban is. Ezek a hatások egyrészt a gyors fejlesztést követelték a változások követése érdekében (tudományos-technikai fejlődés, társadalmi és gazdasági változások stb.), másrészt pedig elsősorban a világgazdaság negatív jelenségei következtében – hatékonyabb és gazdaságosabb tevékenységet, jobb módszerek, munkaeszközök megteremtését, ennek megfelelően racionálisabb szervezet kialakítását tették szükségessé. Ezzel a kettős kihívással találta magát szemben a FID is, nemzeti tagjaival együtt. Az ETO nemzetközi irányítása, a fejlesztési munkálatok és a táblázatok különféle nyelvű kiadásainak közzététele az egyes országokban számos új problémát vetett fel. Mindez a hazai ETO-tevékenységben is érezteti és érezteti hatását. Problémáink egy része szorosan összefügg a FID tevékenységének alakulásával, az ETO revíziójának ütemével, ami jelentősen befolyásolja a magyar nyelvű táblázatok közzétételének tervezését, az optimális időpontok megválasztását, a nehézségek másik része pedig szervezeti és gazdasági helyzetünkből származik.

Az ETO tekintetében változás van a FID szervezetében. A *Központi Osztályozási Bizottság* (FID/CCC) 1986 végével megszűnt, és beszüntette tevékenységét az *ETO közgyűlés* (UDC Assembly) is. Ennek előzménye, hogy a FID közgyűlése az ETO-tevékenységben mutatkozó nehézségek leküzdése érdekében 1983-ban szerződést kötött egy céggel (*Information System Design and Implementation*, Brighton, Anglia), hogy vizsgálja meg az ETO szervezetét, és tegyen javaslatot működésének hatékonyabbá és gazdaságosabbá

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tételére. Az ún. *Gilchrist-jelentés* 1984-ben készült el és került a FID következő közgyűlésén megtárgyalásra.[4] Ennek a tanulmánynak az ETO jövője szempontjából nagy jelentősége van; célja az, hogy megteremtse az optimális irányítást. A FID közgyűlése 1986-ban határozott az új szervezet kialakításáról, amely 1987 elejétől az 1976 óta érvényes keretek helyébe lép. Az új testület az *UDC Management Board* (az ETO igazgatási bizottsága), amelybe az ETO-kiadók küldöttei jelölték ki a tagokat. Közöttük a régi Központi Osztályozás Bizottság és az ETO közgyűlés képviselői is megtalálhatók a kontinuitás biztosítása érdekében.[5] A új szervezet személyi összetétele és létszáma még nem nyilvános, de kialakítása körülményeiből és elnevezéséből is nyilvánvaló, hogy az ETO irányításában (menedzselésében) elsősorban a fejlesztéssel és a kiadásokkal kapcsolatos gazdasági szempontok (szervezeti keretek, tagdíjak és jogdíjak, kiadványok a különböző országokban és nyelveken) kerülnek előtérbe. Az ETO tartalmi vonatkozásai ebben az aspektusban újra értékelendők, de nyilvánvaló, hogy az új hozzáállás is végső soron csak az ETO célszerű továbbfejlesztését fogja megcélozni. Az új szervezet működésének konkrét lépéseiről, közelebbi és távolabbi terveiről csak később kaphatunk képet, működésének eredményességét pedig majd a jövő igazolja. Úgy látszik, hogy az ETO jövő sorsának 1987 fontos éve lesz. A bizottság működése bizonyára komoly hatással lesz a már folyamatban lévő revíziós munkálatok folytatására és befejezésére, illetve a revíziós tevékenység jövőjére is, ennek jellegét azonban egyelőre még nem lehet megjósolni.

Az ETO hazai helyzete

A FID keretében bekövetkezett változások az ETO hazai használatát és táblázatainak kiadását általánosságban nem érintik, de a várható módosítások hatása természetszerűleg a jövőben érezhető lesz, és a magyar (teljes és rövidített) kiadások publikálását befolyásolja. Különösképpen az esetleges átfogó típusú változások miatt lehet szükség pl. a rövidített kiadás megjelentetését, szerkesztését újragondolni. A kiadási politika kérdésénél azonban súlyosabban jelentkeznek, a nyomdai költségek rohamos növekedése miatt, a magyar táblázatok megjelentetésének gazdaságossági akadályai. Az intézmények igénylik ezeket a munkaeszközöket, de kérdéses, mennyit képesek értük fizetni. A kiadványok árát csak nagyobb példányszám esetében lehet viszonylag alacsonyabban tartani, a könyvterjesztés pedig csak igen rövid időn belül és biztonságosan eladható példányszám megrendelését tudja vállalni; a kiadó is csak gyorsan visszatérülő költségeket vállal. Ezek az általános gazdaságossági tényezők kedvezőtlenül befolyásolják az általánosan szükséges, korszerű osztályozási táblázatok megjelentetését.

A hazai ETO kiadványok korszerűségi szintjére a kiadványok listájából következtethetünk.[6] Az ETO fejlesztésében érvényben lévő ún. tíz éves elévülési szabály (amely a szabványok elévülési idejével is megegyezik) szükségessé teszi (vagy tenné), hogy minden ETO-táblázat legalább tízévenként újra kiadásra kerüljön. A közölt jegyzék azonban azt mutatja, hogy egyre nagyobb az elmaradás veszélye. Ez különösen érvényes az olyan terjedelmű, de legáltalánosabban szükséges kiadványra, mint az ETO rövidített (közepes terjedelmű) táblázata és betűrendes mutatója. A kiadási és terjesztési gondok fokozódása a hazai ETO-használat egyik krónikus pontjának tekinthető.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6 **A magyar ETO táblázatok érvényességük sorrendjében**

Érvényesség	ETO-szak	MSZ-szám	Megj. éve	Kiadás
EC 7:6 (1971)	682/684	16583–71	1971	I. x
	685/686	16585–71	1971	I. x
	2	16503–71	1972	I.
	60/61	16535–71	1972	I.
	39	16513–73	1973	II.
	8	16598–73	1974	II.
EC 9:2 (1976)	55	16529–75	1976	II.
	629	16555–76	1976	II.
	Röv. kiad.	6000–77	1977	II.
EC 9:3 (1977)	681	16581–77	1977	II.
	54	16528–78	1978	II
	66	16566–78	1978	II.
	7	16593–78	1978	II.
EC 10:1 (1978)	64/65	16562–78	1978	II.
	33	16506–79	1979	II.
	624/628	16544–79	1979	II.
EC 10:2 (1979)	389	16512–79	1979	II.
	60	16534–79	1979	Érvénytelen
	62/620	16536–79	1979	III
	Segédtábl.	16500–80	1980	III.
EC 10:3 (1980)	53	16527–80	1980	III.
	56/69	16533–80	1980	III.
	622/623	16548–80	1980	III.
	34/36	16508–81	1981	II.
	37	16511–81	1981	II.
	1	16502–81	1981	II.
EC 11:1 (1981)	621.3	16541–81	1981	III.
	621.7/. 9	16547–81	1982	III.
	621.0/.22	16540–82	1982	III.
	621.4/.6	16544–82	1982	III.
	687/689	16587–82	1982	II.
EC 11:2 (1982)	0	16501–82	1982	III.
	9	16599–82	1983	II.
	52	16526–83	1983	III.
EC 11:3 (1983)	678/679	16578–83	1983	III.
	50	16524–84	1984	III.
	51	16525–84	1984	III.
	30/32	16504–84	1984	III.
EC 12:1 (1984)	69	16590–84	1985	III.
EC 12:2 (1985)	63	16560–85	1985	IV.
	67/673	16572–85	1985	II.
EC 12:3 (1986)	674	16574–86	1986	II.
	675	16575–86	1986	II.
	676	16576–86	1986	II.
	677	16577–86	1987	III.
EC 13:1 (1987)	682/683	16583–87	Sajtó alatt	II.
	684	16584–87	Sajtó alatt	II.
	685	16585–87	Sajtó alatt	II.
	686	16585–87	Sajtó alatt	II.

x Lásd új kiadását 1987-ben sajtó alatt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JEGYZETEK

1. BABICZKY Béla: Új szakasz az Egyetemes Tizedes Osztályozás fejlődésében. = Könyvtári Figyelő, 1978. 6. sz. 655–671.p.

BABICZKY Béla: Szemléletváltozás az ETO jelzetszerkesztésében. = Könyvtári Figyelő, 1985. 1. sz. 17–27.p.

2. Principles of the Universal Decimal Classification (UCD) and rules for its revision and publication. 5.ed. (FID Publ. 598). The Hague, FID, 1981. 35 p. (Angol, francia és német nyelvű kiadvány.) Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) alapelvei és kiadásának szabályai. (FID Publ. 603.) Budapest, OMIKK, 1983. 39 p. (Magyar, angol, francia és német nyelvű kiadvány.)

3. Code of practice for UDC Revision. C83–11 (8 April 1983) Appendix. Összeáll.. W F. de Regt – P.D. Strachan. (4. átd. változat). The Hague, Fid, 1983. 35 p.

4. Organization and management of the Universal Decimal Classification. Consultants Report to the FID Council. Summary preparated for the 1984 FID/UDC Assembly (October 1984) (C84–23 FID körlevél). 31 p.

5. Az UDC Management Board szerveződésére vonatkozó belső dokumentumok anyaga ideiglenes jellege miatt (sem egészben, sem részleteiben) egyelőre nem publikálható.

***

160 MÉTERES ALÁÍRÁS-LÍSTÁT függesztettek ki transzparenseken a müncheni egyetem hallgatói a bajor tartományi parlament folyosóján, majd átadták tiltakozó iratukat a Tudományügyi Minisztérium államtitkárának. Panaszuk: az NSZK legnagyobb – 60 000 hallgatót befogadó – egyetemének könyvtárában országszerte messze a legrosszabb az egy hallgatóra jutó kötetszám aránya. Az egy hallgatóra jutó gyarapítási keret, 124 márka, feleannyi sincs, mint például a nyugat-berlini Freie Universität könyvtárában.
(DBI-Pressespiegel, 1987. márc.)

ISDS-KÖZÉPHATALOM VAGYUNK! A nemzetközi ISDS-adatbázis 300 000 tételéből 7 ország szolgáltatott 10 000-nél többet, utánuk következik Svédország 7818, Finnország 5938, a 10. helyen pedig Magyarország 5719 tétellel („Ötezres" még Dánia, a Szovjetunió és Olaszország). Nyelvek szerint az adatbázisban szereplő 4741 magyar nyelvű időszaki kiadvány a 8. helyen áll, az angol, francia, német, spanyol, japán, svéd és orosz nyelvű anyag mögött. (News from ISDS, 1986. ápr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI SZAKKOLLÉGIUMI KÉPZÉS A TANITÓKÉPZŐ FŐISKOLÁKON (1976–1986)

SUPPNÉ TARNAY GYÖRGYI

Már elmúlt 10 éve, hogy az 1975-ben kísérletképpen a debreceni, győri, jászberényi és kaposvári tanítóképző főiskolákon beindított könyvtári szakkollégiumi képzés a 130/1976. (M.K. 14.) OM sz. utasítás alapján általánossá vált a tanítóképző főiskolákon – jelenleg az országban 11 intézményben folyik e felkészítés.

Kevés olyan képzési forma van, amely fennállása óta annyi gondot jelentett, annyi vitára adott alkalmat a képző intézmények, a felhasználók, a tanító- és a könyvtáros társadalom köreiben, mint a szakkollégium formájában történő könyvtárosképzés. Az elmúlt 10 év távlatából is úgy vélem, hogy ennek fő oka, hogy e képzési forma nem kapott megfelelő helyet a hazai könyvtárosképzés alakuló rendszerében, a képzés céljának egyértelmű megfogalmazása a legutóbbi időkig elmaradt, ebből következett a képzésben résztvevők és a felhasználók elbizonytalanodása, amely még napjainkban is jellemző.

1986 szeptemberétől új tanterv lépett életbe a tanítóképző főiskolákon, amely jelentősen módosítja általában a szakkollégiumi képzés helyét és tartalmát a tanítóképzésben, néhány más szakkollégiummal együtt a könyvtári szakkollégiumot is megerősíti. Igy ezzel a képzési formával továbbra is számolnunk kell, szükséges tehát helyét kijelölni a könyvtárosképzés rendszerében, tájékoztatni a szakmai közvéleményt a képzés kialakulásáról, tartalmáról, értékéről és hasznosíthatóságáról.

Ehhez szeretnék hozzájárulni azzal, hogy megpróbálom áttekinteni a szakkollégiumi képzéssel kapcsolatos főbb problémákat, ezek megoldásának kísérleteit és eredményeit.

A képzési formáról

A *III. Országos Könyvtárügyi Konferencia* képzéssel kapcsolatos állásfoglalásának eredményeképpen szervezett szakértői bizottság kezdte meg a megfelelő könyvtárosképzési rendszer kialakításának, s az egységes koncepción alapuló, szintjeiben egymásra épülő, tartalmilag jól differenciált, a korszerű igényeknek megfelelő munkálatait.[1]

Napjainkra kirajzolódott egy háromlépcsős képzési rendszer, melyet az egyetemi könyvtár szak, a főiskolai könyvtár szak (1975) és a könyvtári segédszolgálatot ellátók tanfolyamokon, valamint a középiskolai fakultáció keretében képzett könyvtárkezelők (1978) alkotnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* az 1980-as évek fordulóján a figyelmet a képzés felé fordította, amikor elemző vizsgálata és állásfoglalása eredményeként megállapította, hogy az egyetemi képzés sorsa bizonytalan, a főiskolai könyvtár szak nem fedezi a közművelődési, az iskolai és szakkönyvtárak szakember igényeit, s nem tekinthető megoldottnak a könyvtárkezelők képzése sem. Nyomatékosan felhívta a figyelmet a társadalommal szembeni felelősségre e kérdések mielőbbi megoldásában.[2]

Mindezekből világosan látszik, hogy a hazai könyvtárosképzés nem tudja megoldani a ráháruló feladatokat, elsősorban a képző intézmények szűkös kapacitása miatt. A tennivalók sorában elsőként a meglévő tartalékokat kell feltárni – közöttük a könyvtári szakkollégiumi képzés adottságait és lehetőségeit.

A *könyvtári szakkollégium*, mint *könyvtárosképzési forma* a tanítóképzők főiskolává szerveződése idején az új, főiskolai minőséget képviselve jött létre abból a meggondolásból, hogy a pedagógus személyében kell összekapcsolni a közoktatáspolitika és közművelődéspolitika gyakorlatát.[3]

Így a szombathelyi és nyíregyházi tanárképző főiskolák 4 éves könyvtár szakos képzése mellett megindult a tanítóképző főiskolák 3 éves könyvtárosképzése is.

A képzés célját illetően nem történt egyértelmű intézkedés, melynek következtében különféle elgondolások éltek együtt az itt szerzett ismeretek hasznosíthatóságáról. Például a könyvtári szakkollégiumot végzettek minden könyvtártípusban betölthetnek tiszteletdíjas, illetve részfoglalkozású munkaköröket, főfoglalkozású könyvtárosi munkaköröket elláthatnak iskolai, községi és gyermekkönyvtárakban.[4] A megoldást az új munkaköri szakképesítési rendelettől várta a könyvtáros társadalom.[5]

Már 1977-ben kialakult az a minisztériumi álláspont[6]; amely később a Kulturális Miniszter 2/1980. KM sz. rendeletének 6. sz. mellékletében fogalmazódott meg, amely szerint a könyvtári szakkollégiumot végzetteket szakalkalmazott II besorolás illeti meg (vagyis a tanárképző főiskolát végzettekkel azonos, sőt azóta a megjelent 24/1983. (XII. 17.) ÁBMH számú rendelkezés 2. sz. melléklete szerint az egyetemet végzettekkel azonos besorolásba kerültek a szakkollégiumot végzettek. – A szerk.). Így olyan könyvtárosi szakképesítést kapnak, amellyel a magasabb típusú közművelődési intézményekben is jogosultak főfoglalkozású munkakör betöltésére. A könyvtári szakkollégiumot választó hallgatók így két szakmát tanulnak (tanító – könyvtáros) melyeknek egyaránt lehetnek főfoglalkozású művelői.

A rendelet egyértelművé tette azt is, hogy a könyvtári szakkollégium a hazai könyvtárosképzés része. Ugyanakkor a könyvtárosképzés reformtervezetei figyelmen kívül hagyták e képzési formát. Problematikusnak ítélték a szakkollégiumot végzettek elhelyezését a kialakított hármas rendszerben.[7] Hangsúlyozták ugyan, hogy e képzésnek sajátos feladata lehetne a gyermekekkel foglalkozó könyvtárosok képzése, azonban nem történt olyan intézkedés, miszerint az iskolai és gyermekkönyvtáraknak könyvtári szakkollégiumot végzetteket kellene alkalmazniuk (mint ahogy a szabad munkaerő-választás időszakában úgy gondoljuk ezt nem is lehet előírni – A szerk.), sőt e feladatot is a tanárképző főiskolák könyvtárszakát végzetteknek szánták egyértelműen.[8]

Jelenleg tehát az a helyzet, hogy a társadalmi igény szülte jogszabály értelmében működik 10 éve tizenegy intézményben a legnagyobb volumenű hazai könyvtárosképzési

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

forma, amely folytatásáról hetedik éve újabb jogszabály rendelkezett, de könyvtárügyünk irányítói, s ennek következtében az alkalmazó könyvtárak nem, vagy igen kevéssé vesznek tudomást róla. Például 1981-ben *Tóth* Gyula a könyvtárosképzéssel foglalkozó tanulmányában így ír: „...nagy számukra tekintettel érintjük a részfoglalkozásúak és tiszteletdíjasok képzését is. Első helyen említjük a nem főfoglalkozású közművelődési és általános iskolai könyvtárosokat, hiszen ők vannak legtöbben. Képzésük a tanítóképző főiskolák könyvtári szakkollégiumainak keretében történik".[9]

Az 1981 júniusában megtartott *IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia* is sürgette a szakképzett dolgozók arányának emelését a könyvtárakban, a kiegészítő képzés fejlesztését, azonban a könyvtári szakkollégiumi képzésből nyert igen jelentős létszámú (1980-ig 1500 ! fő) szakember jobb és gazdaságosabb hasznosítását nem említette.

Az OSZK KMK 1984-ben kiadott *„Könyvtárosok iskolai és szakvégzettsége"* c. tájékoztatója már említést tesz a könyvtári szakkollégistákról a főiskolai szakképzettséggel rendelkezők között, azonban a *„Könyvtári és információs intézményi munkakörök képesítési követelményei"* c. 1985-ben megjelent ugyancsak OSZK KMK útmutató igen mostohán bánik a szakkollégistákkal. Szakképzettségük és általános műveltségük alapján több és magasabb munkakör betöltésére alkalmasak, mint ezt a kiadvány jelzi.

Az egyre sürgetőbben jelentkező hiányok pótlására kénytelenek a könyvtárak a könyvtártechnikai munkára 200 órában felkészített könyvtárkezelőket alkalmazni, vagy szakképzetlen munkaerőket, akik természetesen nem tudnak megfelelni a könyvtáros iránt támasztott társadalmi követelményeknek. A könyvtárosképzés reformja a jelen gyakorlat szerint a munka rangjának emelése helyett annak súlyos devalválását jelenti.

A könyvtári szakkollégium több mint 10 éves fennállása során tehát alapvető kérdések maradtak tisztázatlanok, például a képzés célja, a diploma értéke, felhasználhatósága, melyek gátlóan hatottak e képzési forma lehetséges kibontakozására. Az oktatók felelősségérzetét, a bizonytalanságok eloszlatására tett törekvéseit jelzik azok a tanácskozások, amelyek 1976 óta a képzés különféle gondjait igyekeztek – részben sikerrel – tisztázni. (Kecskemét 1976., Esztergom 1980., Pécs 1981., Jászberény 1981., Debrecen 1982., Esztergom 1985., Nyíregyháza 1985., Esztergom 1986.)

Az eredmények elsősorban a képzés tartalmához, annak folyamatos korszerűsítéséhez kötődnek. A tananyag folytonos megújítása mellett új, eredményes oktatási módszerek kialakítása, oktatási segédletek készítése, a könyvtári gyakorlattal való sokszínű kapcsolat kiépítése jelzik az előrelépést.

A képzés tartalmáról

A képzés tartalmát a képzés célja határozza meg. A sokirányú könyvtárosi feladat megoldására való felkészítés csak általános tartalmú lehet, esetünkben bizonyos hangsúlyeltolódással az olvasószolgálati munka irányában, s a gyermekkönyvtárosi és iskolai könyvtárosi specifikumok ismerete felé.

E kérdésben általában egyetértés van a könyvtárosképzéssel foglalkozó szakemberekkel, akik úgy látják, hogy horizontálisan alig kevesebb feladatot kell ellátni a szakkollégiumot végzetteknek, mint a tanárképző főiskolán könyvtár szakot végzetteknek – a különbség az ismeretek mélységében van.[10]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1976 óta két tanterv szerint folyt az oktatás a következők szerint:

	1976. tanterv	1980. tanterv
Könyvtártan	116 óra	236 óra
Könyvtári tájékoztatás	108 óra	93 óra
Katalogizálás	60 óra	–
Könyvtári osztályozás	45 óra	–
Könyvtári gyakorlat	82 óra	82 óra
Összesen	411 óra	411 óra

(A feldolgozó munka az 1980. tantervben a könyvtártan óraszámában kapott helyet.)

	1976. tanterv	1980. tanterv
Szigorlat	1	1
Kollokvium	3	6
Gyakorlati jegy	5	4

A tantervek lényegükben azonos ismeretek elsajátítását írták elő, különbség főként a tantárgyak differenciáltságában van az 1976. évi tanterv javára, illetve a számonkérés módjaiban.[11, 12]

A tantervek nem vették eléggé figyelembe a szakismeretek összefüggéseit, hiányosságai és ellentmondásai főiskolánkénti korrigálása csak nagy vonalakban tette lehetővé az egységes képzést. Ez időszakban nagy segítséget jelentettek az oktatók tanácskozásai, a konzultációs alkalmak, s a képzés problémáit boncolgató és megoldást kereső cikkek, tanulmányok.

Az 1981. évi jászberényi tanácskozás fő témája az iskolai könyvtárakkal, a pedagógiai munkával való együttműködés, az iskolai könyvtárosi feladatokra való felkészítés volt.[13, 14] Az 1982. évi debreceni szakmai találkozó az 1980/81-es tanterv problémáit és a debreceni tanszék oktatási programjavaslatát vitatta meg a könyvtárügy országos irányítói, az iskolai és közművelődési könyvtárak képviselői és az oktatók részvételével. A különböző közelítések talán itt ütköztek legjobban. A kaposvári tanszék az iskolai könyvtárosképzést tartotta elsődleges feladatnak, Sárospatakon a közművelődési könyvtári feladatok álltak a képzés középpontjában.[15] A szekszárdi tagozat a tájékoztató munkát részesítette előnyben, míg a jászberényi és debreceni oktatók arányosan, a többirányú feladatra való felkészítést tartották megfelelőnek.[16, 17]

A vita eredményeként elfogadott debreceni programtervezettel az *MM Könyvtári osztálya* mellett működő *Könyvtárosképzési és Továbbképzési Szakbizottság* is egyetértett, s kísérletet tett a képzés céljának egyértelmű megfogalmazására.

Az 1986-ban bevezetendő új tanterv és program előkészítő munkálataiban a nyíregyházi és esztergomi tanácskozások voltak a legeredményesebbek.[18]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tanítóképzéshez kapcsolt könyvtári szakkollégiumi képzés a szoros értelemben vett könyvtári szakismereteken kívül magas szintű ideológiai, pszichológiai és pedagógiai ismereteket is nyújt. A hallgatók tanulmányaik során olyan képességekkel és készségekkel gazdagodnak, melyek a könyvtárosi pályakép elengedhetetlen összetevői.

A szakkollégiumi képzés messzemenően alkalmazkodik a folyamatos műveltséggyarapítás korszerű szemléletéhez és igényéhez, új lehetőségeket keres az önálló ismeretszerzésre, önművelésre nevelés széles körű megvalósításához. Keresi a közoktatás és közművelődés kapcsolódó pontjait, az együttműködés új formáit, melyek nélkül sem korszerű nevelő-oktató, sem korszerű könyvtári tevékenység nem lehetséges. Néhány példa: Sárospatakon a hallgatók érdeklődés- és befogadásvizsgálatokat végeznek, irodalmi esteket, író-olvasó találkozókat, vetélkedőket rendeznek. Debrecenben ajánló bibliográfiákat készítenek a 6–10 éves gyermekek számára, tantárgyi bibliográfiai sorozatot indítottak az 1–4. osztályos tantárgyakhoz, melyek fontos segédletei az önálló ismeretszerzés, a többkönyvű oktatás megvalósításának.[19] 1982 óta hallgatókból szervezett szakkör működik, amely folyamatos elméleti, módszertani felkészülésének eredményeit a gyakorlatban is folyamatosan alkalmazza a gyermekek ismeretszerzésének, művelődési szokásainak alakításában, szabadidejük hasznos eltöltésében.[20] A képző intézményekben általános gyakorlat, hogy a hallgatók rendszeresen tartanak könyvtári csoportos foglalkozásokat, könyvtári órákat.

A szakkollégiumi képzés *tankönyvek*kel, *jegyzetek*kel való ellátása fennállása óta megoldatlan, valószínűleg a képzés céljának és tartalmának sokáig bizonytalan volta miatt. Egyetlen központi kiadású taneszköz sem készült e képzési szinthez, bár azt kezdettől fogva szorgalmaztuk.[21, 22] Így az oktatás főként a tanárképző főiskolák könyvtár szakához készült jegyzetekre, illetve a megszűnt népművelő-könyvtár szak jegyzeteire s a szakirodalomra támaszkodhat.

A hiányok pótlására az oktatók házi jegyzeteket, szöveggyűjteményeket készítettek a dokumentumleíráshoz, a könyvtári osztályozáshoz, a könyvtártan és a könyvtári osztályozás tantárgyaihoz.[23]

A szakkollégiumi képzés *személyi feltétel*ei fokozatosan teremtődtek meg az évek folyamán. Az első időszakban előfordult, hogy oktatók középfokú könyvtári szakképzettséggel, kevés előzetes szakmai gyakorlattal tanítottak, amely joggal teremtett fenntartásokat a képzés színvonala iránt.[24] Néhány intézmény külső előadók meghívásával segített ezen a helyzeten.[25]

Ma már a főiskolai szintnek egyértelműen megfelelő oktatói gárda képezi a hallgatókat. A 17 főfoglalkozású oktató mindegyike felsőfokú könyvtárosi végzettséggel rendelkezik, közülük csak 3 volt egyszakos, a többi kétszakos, illetve 5 három szakot végzett. Többen azóta az OSZK KMK továbbképző tanfolyamait is elvégezték. Tíz év, illetve annál több gyakorlattal rendelkezik 7 fő, 5 év, illetve annál több gyakorlattal 6 fő, 5 évnél kevesebb gyakorlattal 4 fő. Egyetemi doktori címmel 5 fő rendelkezik, az elkövetkezendő 2-3 évben 10 fő készül ennek megszerzésére. Tízen 69 publikációval jelentkeztek már.

Gondot jelent, hogy nappali tagozaton intézményenként 1-1, vagy 1-2 tanulócsoport végzi a könyvtári szakkollégiumot, így a tanári óraszám meglehetősen alacsony. A főiskolai átlagóraszám elérése csak úgy lehetséges, ha 1-1 oktató több szaktárgyat tanít.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A több szakterülettel való foglalkozás kisebb elmélyülést tesz lehetővé, s elvonja az időt és az energiát a tudományos munka végzésétől. Ennek ellenére jelentős előrelépés tapasztalható az oktatóknál a szakmai kutatómunka területén is.

A könyvtári szakkollégiumi képzés megindulása óta nemcsak nappali, hanem *levelező tagozat*on is folyik. A levelezőképzés általános nehézségei fokozottabban jelentkeznek a könyvtárosképzésben. A gyakorlat teljes hiánya, a konzultációk minimális óraszáma nem teszik lehetővé, hogy a hallgatók szinte teljesen új szakmai ismereteket jó színvonalon elsajátítsák.

Összességében az elmúlt években olyan könyvtári szakkollégiumot végzett tanítók hagyták el a főiskolákat, akik képesek főként iskolai könyvtárakban, gyermekkönyvtárakban, nevelési központok kettős funkciójú könyvtáraiban, „C" típusú könyvtárakban a teljes könyvtári munka ellátására, nagyobb közművelődési könyvtárakban pedig elsősorban az olvasószolgálatban részfeladatok megoldására.

A képzés jövőjéről

Az 1986/87-es tanévtől új tanítóképző főiskolai tanterv lépett életbe, amely minőségi változást, további szakmai erősödést jelent. A *Művelődési Minisztérium Pedagógusképző osztály*a a *Könyvtári osztállyal* egyetértésben, figyelembe véve a társadalmi igényeket, meghagyta a könyvtári szakkollégium óraszámát (míg a többi szakkollégium óraszámát jelentősen csökkentette), s az oktatók széles körének bevonásával alakította ki az új óra- és vizsgatervet, s a tantárgyi programokat.

Az új tanterv világosan megfogalmazza a képzési célt, miszerint a feladat olyan könyvtárosok képzése, akik a tanítóképzés keretében szervezett marxista ideológiai és politikai, pedagógiai és pszichológiai, természettudományos, anyanyelvi és irodalmi műveltségükre építve a megfelelő könyvtári szakmai ismeretek birtokában képesek a lakosság kulturális alapellátását szolgáló (iskolai könyvtárak, általános nevelési központok könyvtárai, gyermekkönyvtárak és egyéb közművelődési könyvtárak) könyvtárosi feladatainak ellátására, ezek megszervezésére és működtetésére.

Alkalmasak az iskolában folyó nevelő-oktató tevékenység korszerű segítésére, a felnőttek és gyermekek önálló ismeretszerzésének, önművelésének irányítására.

A könyvtári szakkollégium olyan könyvtári alapismereteket nyújt, amelyek megfelelő alappal szolgálnak a társadalmi igények szerinti szintemeléshez.

A fenti célnak megfelelően szervezett tananyagot nyolc tantárgy keretében az elmélet és gyakorlat megfelelő arányában a szakismeretek logikai rendjében sajátítják el a hallgatók.

1986. tanterv

Bevezetés a könyvtári ismeretekbe	30 óra
Dokomentumismeret, gyűjteményszervezés	30 óra
Bibliográfiai leírás, katalogizálás	45 óra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Könyvtári osztályozás	45 óra
Olvasásismeret, olvasószolgálat	75 óra
A könyvtár működtetése	30 óra
Könyvtári tájékoztatás	90 óra
Könyvtári gyakorlat	66 óra
Összesen	411 óra

Szigorlat 1, kollokvium 2, gyakorlati jegy 9, beszámoló 2.

A szakmai ismeretek kiegészülnek a művelődéstörténeti tanulmányok részeként könyv- és könyvtártörténeti, illetve gyermek- és ifjúsági irodalmi stúdiumokkal (további 108 órával), melyek az általános képzés részeként jelennek meg az új tantervben. A könyvtári szakkollégisták a gépírás alapelemeivel is megismerkednek 30 órában.

Fakultáció keretében széles lehetőség nyílik további szakismeretek szerzésére, nemcsak elméleti jellegűekre, hanem amelyek a könyvtári gyakorlati munkát is segítik, például könyvtári csoportos foglalkozások, rendezvények szervezése, olvasótáborok tartalmi és szervezési feladatainak megismerése, klubnapközi működtetése.

A könyvtári szakkollégium megújulásához szükséges személyi adottságok általában megvannak a főiskolákon, minimális létszámnöveléssel (ha csökkenne az egy oktatóra eső tanított tárgyak száma), s további szakmai továbbképzéssel az oktató-nevelő munka további minőségi javulását lehetne elérni, s ez a kutatómunka intenzívebbé válását is eredményezhetné.

A jövőben elkerülhetetlenné válik a könyvtári szakkollégiumi képzés elhelyezése könyvtárosképző rendszerünkben. A képzési cél ismeretében kialakulhatna korábbi javaslataink alapján egy egységes, a hazai sajátosságokat, hagyományokat is őrző képzési rendszer.

A három szintet az egyetemi, a tanárképző főiskolai és tanítóképző főiskolai fokozat jelentené.[26] Így minden érdemi munkát ellátó könyvtáros főiskolai végzettséggel rendelkezne, a könyvtárosképzés szintjeinek pedagógusképzéssel való összekapcsolása biztosítaná a magas szintű ideológiai, politikai, pedagógiai és pszichológiai műveltséget.

A könyvtári ismeretek helyes differenciálásával megoldható lenne a társadalmi igények tartalmi kielégítése, s a képzési szintek egymásra épülése. A magasabb fokozatú diplomát, ha erre igény mutatkozik, a kiegészítő képzés adná meg.

A könyvtárosképzés volumene megemelkedne, nagyobb mértékben nyílna lehetőség a könyvtárak szakemberszükségletének kielégítésére, s a képzési rendszer igazodna az érvénybe lévő képzési rendelethez.

A könyvtárkezelők továbbra is nélkülözhetetlenek a könyvtárakban elvégzendő segédszolgálat ellátásában, ők azonban nem könyvtárosok – a kettőt nem szabad összetéveszteni még akkor sem, ha számuk ma már „csillagászati mértéket ölt".[27]

Ennek az elképzelésnek a megvalósítása véleményem szerint valóban a könyvtáros pálya rangjának emelését eredményezné, a könyvtárosi munka minőségi javulásával járna, mégpedig nagyobb anyagi áldozatok nélkül, pusztán a meglévő lehetőségek jobb kihasználásával.[28]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtári szakkollégiumot végzettek könyvtárban való elhelyezkedésének esélyei megegyeznek az egyetem és a tanárképző főiskolák könyvtár szakain végzettekével, akik hasonlóan választhatnak a pedagógus, illetve könyvtárosi pálya között. Sőt, magasabb létszámukat tekintve nagyobbak a szakkollégiumot végzettek könyvtári pályára kerülésének esélyei, mint a más könyvtárosképző intézményekben végzetteknek. Megítélésem szerint a realitásokat figyelembe véve nem a könyvtári végzettséggel rendelkező tanítóktól kell félteni a könyvtárakat és a könyvtárak használóit, hanem a korszerű szemlélettel és könyvtárosi képzettséggel nem rendelkezők nagy tömegétől!

A szakkollégiumi képzés stabilizálása, céljának és tartalmának kimunkálása remélhetően megnöveli a szakma keresletét a végzettek irányában. A könyvtárvezetők és iskolavezetők – megismerve e képzési forma értékét –, a könyvtárosi munkakörök betöltésekor keresni fogják a könyvtári szakkollégiumot végzetteket, mielőtt megelégednének a könyvtárkezelőkkel!

Reméljük, egyre kevésbé fordul majd elő, hogy az iskolában tanító, könyvtári szakkollégiumot végzett oktató helyett az iskolavezetés szakképzetlen nevelőt bíz meg az iskolai könyvtár vezetésével! S egyre általánosabb lesz az a felismerés, hogy társadalmunk megújulását, ezen belül köznevelésünk és közoktatásunk megújulását, a permanens önművelés általánossá tételét csak olyan szakemberek segíthetik, akik korszerű szemlélettel, a követelmények ismeretével, alapos elméleti és módszertani felkészültséggel rendelkeznek a nevelő-oktató munka és a könyvtári szakismeretek vonatkozásában egyaránt.

Ma, s még inkább a jövőben, korszerű nevelő-oktató munka korszerű könyvtári háttér nélkül elképzelhetetlen, s korszerű könyvtári munka is csak a művelődés igényével és képességével rendelkező olvasókkal képzelhető el. A haladás érdekében tehát szakítani kell a vagy tanító – vagy könyvtáros helytelen szemléletével, olyan tanítókra van szükség, akik képesek az irodalomban és a könyvtárban való tájékozódásra, s olyan könyvtárosokra, akik ismerik olvasóikat, nevelésük lehetőségeit és módszereit, melyeket kiegészítve sajátos könyvtári eszközeikkel, képesek a személyiség pozitív alakítására.

A tanítóképző főiskolákon könyvtári szakkollégiumot végzett nevelők megfelelnek e követelményeknek, a könyvtárakban való nagyobb arányú alkalmazásuk a könyvtári szakma szintemelését szolgálná.

IRODALOM

1. *FUTALA* Tibor: Szakmai koncepció a könyvtárosképzés rendszerének továbbfejlesztésére. = Könyvtári figyelő, 1973. 1. sz. 19–32. l.
2. Magyar Könyvtárosok Egyesülete állásfoglalása. = Könyvtári figyelő, 1980. 2. sz. 131–132. l.
3. *SIMAY* Norbert: A könyvtárosképzés új rendszere. = Könyvtáros, 1976. 3. sz. 123–124. l.
4. *UROSEVICS* Daniló: A tanítóképző főiskolákon folyó könyvtárosképzés. = Könyvtáros, 1978. 4. sz. 206–207. l.
5. *KATSÁNYI* Sándor: Ordító hiba? = Könyvtáros, 1978. 7. sz. 405–406. l.
6. *TÓTH* József: Ráfejeléssel, vagy anélkül? = Könyvtáros, 1978. 7. sz. 405. l.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

7. *KATSÁNYI* Sándor: Könyvtárosképzésünk paradoxonai. = Könyvtáros, 1978. 9. sz. 507–511. l.

8. *KATSÁNYI* Sándor: Tanítóképzés, könyvtárosképzés és a kutya vacsorája. = Könyvtáros, 1979. 1. sz. 39–41 p.

9. *TÓTH* Gyula: A könyvtárak káderhelyzete, könyvtárosképzés és továbbképzés. = Könyvtári figyelő, 1981. 2. sz. 87. l.

10. *TÓTH* Gyula: A könyvtárak káderhelyzete, könyvtárosképzés és továbbképzés. = Könyvtári Figyelő, 1981. 2. sz. 85–93 p.

11. Az általános iskolai és óvodai pedagógusképzés tantervei 1976–77. tanévtől. Bp. Oktatási Minisztérium, 1976.

12. A tanítóképző főiskolák tanterve az 1980–81-es tanévtől. Bp. Oktatási Minisztérium, 1980.

13. Vita a tanítóképző főiskolák könyvtáros szakkollégiumáról. = Könyv és Nevelés, 1981. 3. sz. 113–119. l.

14. *JANÓ* János: A tanítóképző főiskolák közművelődési tanszékeinek tanácskozása Jászberényben. = Könyvtáros, 1981. 4. sz. 225–226. l.

15. *BALÁZSI* Zoltánné: Az olvasószolgálat tanítása a tanítóképző főiskolákon. Sárospataki tapasztalatok. = Könyvtáros, 1983. 1. sz. 28–31. l.

16. *SUPP* Györgyné: A könyvtári szakkollégium helye a tanító és a könyvtárosképzésben. = Könyvtáros, 1982. 12. sz. 718–721. l.

17. *SUPP* Györgyné: A könyvtári szakkollégium a korszerű tanítóképzés szolgálatában. = Tanító képző Főiskolák Tudományos Közleményei XVII–XVIII köt. Debrecen, 1983–84. 39–44. l.

18. *SUPP* Györgyné: Könyvtárosképzés a tanítóképző főiskolákon. = Komárom megyei Könyvtáros, 1986. 1. sz. 30–35 p.

19. *BALOG* Tibor: Környezetismeret. Annotált irodalomjegyzék az általános iskola 3–4. osztálya számára. Békéscsaba, 1986. Békés megyei Pedagógiai Intézet, 133 l.

20. *SUPP* Györgyné: Közművelődési-pedagógiai innovációs kísérlet a tanítóképzésben. = A közművelődési szakemberképzésben dolgozó oktatók és kutatók országos tanácskozása. Nyíregyháza, 1985. 128–141. l.

21. *BALÁZSI* Zoltánné: A Sárospataki Tanítóképző Főiskola tapasztalatai. = Könyvtáros, 1978. 11. sz. 676–677. l.

22. *ORBÁN* Éva: Miből tanul a könyvtáros? A könyvtárosképzés taneszközellátása. = Könyvtáros, 1982. 4. sz. 189–190. l.

23. *MÉHESFALVI* Józsefné – *SZITA* Ferenc
Feladatgyűjtemény a könyvtárkezelői ismeretekhez a gimnázium III–IV. osztálya számára. Bp. Tankönyvkiadó, 1981. 208 p.

PAP Miklósné
Szöveggyűjtemény a könyvtártan egyes kérdéseinek tanulmányozásához. Debrecen, 1981. 190 p.

SUPP Györgyné
Szöveggyűjtemény a tanítóképző főiskola könyvtári szakkollégiuma Könyvtártan-Olvasószolgálat c. tantárgy tanulmányozásához. Debrecen, 1983. 165 l.

SZÉKELYNÉ SIPOS Klára
A dokumentumleírás és katalógusszerkesztés alapjai. Debrecen, 1981–1982. 106 p.

ZELLERNÉ KLINGER Jolán
Szöveggyűjtemény a könyvtári tájékoztatáshoz. 1–2. köt. Kaposvár, 1986. 234 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

24. *UROSEVICS* Daniló: A tanítóképző főiskolákon folyó könyvtárosképzés. = Könyvtáros, 1978. 4. sz. 206–207. l.

25. *GULYÁS* József: A tanítóképző főiskolakon folyó könyvtárosképzésről. = Könyvtáros, 1978. 111. sz. 675–676. l.

26. *SUPP* Györgyné: Az alsószintű könyvtárosképzés a tanítóképző főiskolákon történjék. = Könyvtáros, 1979. 1. sz. 38–39. l.

27. *KATSÁNYI* Sándor: Véleményem szerint. = Könyvtáros, 1982. 3. sz. 123. l.

28. *SUPP* Györgyné: A könyvtári szakkollégium helye a tanító- és a könyvtárosképzésben. = Könyvtáros, 1982. 12. sz. 718–721 p.

***

A WEIDENI VÁROSI KÖNYTÁR sokszorosította tárgyszó-katalógusát, és az egyes példányokat a helyi iskolákban közszemlére állította ki. Az iskolai könyvtárak felelős tanárait beavatták a katalógus használatába, hogy az azokkal való eljárást tanítványaiknak továbbadhassák. Ez lehetővé tette, hogy az iskolák a duplum rendelésekre szánt költségeket korlátozzák. Ezenkívül a város gimnáziumai évente kívánságjegyzéket továbbítanak a Városi Könyvtárhoz. (Schulbibliothek aktuell, 1987. 1.)

MIT LOPNAK AZ NSZK KÖNYVTÁRAIBÓL? Köztudomásúlag elsősorban ismeretterjesztő és szakkönyveket. Ezen belül – egy körkérdés tanúságai szerint – kivált jogi szakirodalmat: a BTK-hoz fűzött kommentárokat, a büntetőeljárásra vonatkozó műveket, adójogi kézikönyveket. Nagy a vonzerejük a fotóalbumok pucér hölgyeinek, valamint a modern és muzeális hadfelszerelési cikkeket (vadászgépeket, páncélosokat, gárdista uniformisokat) bemutató ábráknak. Emellett az egyes könyvtárak tolvajstábjának megvannak a maga sajátos kedvencei: Nürnbergben a kozmetikumok, Stuttgartban a rádiótechnika, Baden-Badenban az erotika. Würzburgban nem győzik pótolni a Rózsalovag partitúráját; Lübeckben szinte már nem is vesznek „pszeudo-vallási" témájú anyagot, ugyanis mindjárt eltűnik. (DBI-Pressespiegel, 1987. márc.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

IGÉNYFELMÉRÉS A FSZEK BUDAPEST GYŰJTEMÉNYÉBEN

FARAGÓ TAMÁS

Előtörténet

Közhelynek számít ma már, ha arról szólunk, hogy a helytörténeti-helyismereti gyűjtemények tevékenysége, szerepe megváltozott, közönsége kiszélesedett, látogatottsága megnőtt. A helyi kuriózumok rendszertelen halomba hordását a szóban forgó közösség életének változásaira, fejlődésére vonatkozó széles körű dokumentumgyűjtés, a látogatók passzivitására épülő érdekességmutogatást a szabadidő eltöltés mellett az alsó-, közép- és felsőoktatásba, felnőttnevelésbe, kutatásba való bekapcsolódás váltotta fel, ami kor, nem, foglalkozás és iskolai végzettség szerint nagyon különböző, összességében azonban növekvő számú olvasóréteg kiszolgálásának feladatát rója a szóban forgó intézményekre. Szükségszerű, hogy e változásokhoz alkalmazkodni kell a szerzeményezésnek, a kézikönyvtárnak, a feltáró, tájékoztató és propagandamunkának, a kiadványpolitikának, s általában az olvasókkal való foglalkozásnak. Elvileg ez az alkalmazkodási folyamat részben a könyvtáros-gyűjteménykezelő saját tapasztalataira, részben a szakirodalomból vett és/vagy személyes találkozások útján szerzett idegen ötletek adaptálására épülhet. De a valóságban a dolog nem ennyire egyszerű. A könyvtáros tapasztalata ugyanis – mint minden emberi tapasztalat –, gyakran szubjektív; előfordulhat, hogy olyan vélekedésekre épül, amelyek a jó néhány évvel korábbi állapotokat, vagy esetleg egy fiktív, ideológikusan sugallt és ténylegesen soha nem létezett helyzetet tükröz. Ugyanígy az egyes közösségek, olvasói csoportok összetételüktől, kulturális örökségüktől, szemléletüktől függően más-más elvárásokkal léphetnek fel a könyvtár irányában, ezért az egyik helyen alkalmazott módszerek nem feltétlenül használhatók fel másutt minden változtatás nélkül.

Mindezek miatt különösen fontos, hogy a helytörténeti gyűjtemény feladatáról, szervezetéről, tevékenységéről (elegánsabban fogalmazva: a helytörténettel kapcsolatos társadalmi szükségletről) vallott elképzeléseket ütköztessük az olvasók igényeivel, véleményével. Éppen ezért némileg különös – és egyúttal sajnálatos is –, hogy nincs tudomásunk ezzel kapcsolatos magyarországi publikált igény-, illetve szükségletkutatásról. Egy-két idézetvizsgálattól, illetve az egyetemisták tájékozódási-olvasási szokásainak elemzésétől eltekintve nem találunk általában a hazai történettudományi kutatással foglalkozó olvasásvizsgálatot sem. Sőt, a felderített vonatkozó külföldi vizsgálatok is viszonylag kevés segítséget nyújtanak. Részben módszerüket, tematikájukat nem tudtuk alkalmazni, bár ötleteket merítettünk belőlük, nagyobbrészt pedig hamarjában megszerezhetetleneknek bizonyultak, lévén, hogy többségük meg sincs Magyarországon. Így döntően saját tapasztalatlanságunkra utaltattunk vizsgálatunk végzése során – s ebből következően eredményeink minden valószínűség szerint jó néhány gyermekbetegség tüneteit magukon hordják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Vizsgálatunk színtere, a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* (FSZEK) *Budapest Gyűjteménye* minden valószínűség szerint az ország legrégebbi és legnagyobb helytörténeti gyűjteménye. Pontosabban szólva: gyűjteményegyüttese, ugyanis valójában három régi város (Pest és Buda szabad királyi városok, valamint Óbuda kiváltságolt kamarai mezőváros), tucatnyi falu és több, a 19. század második felében keletkezett peremváros és telep dokumentumanyagát gyűjti és tárolja, amire rárakódik Budapestnek, mint gazdasági-kulturális és igazgatási centrumnak (másképpen fogalmazva: információtermelőnek) az országon belül domináló szerepe, melyhez hasonlóval Európában talán csak Koppenhága és Bécs esetében találkozhatunk. A gyűjtemény anyaga rendkívül nagy – közel jár a félmillió egységhez –, és hála a kötelespéldány-szolgáltatásnak, gyorsan, kb. évi 14 000 db-bal (könyvvel, fényképpel, plakáttal, kisnyomtatvánnyal) gyarapszik. Ez a trend azonban nemcsak az őrzött dokumentumok mennyiségére vonatkozik. A legújabb adatok szerint a használók száma közel áll a négyezerhez, a használt dokumentumoké pedig felülmúlja a 21 000-et, ami nem pusztán az évtizedekkel korábbi adatokkal összevetve ad imponáló grafikonokat, hanem a hetvenes évekhez viszonyítva is jelentős növekedést mutat.

Amikor e sorok írója a gyűjteményhez került, a dokumentumokkal, a napi munkával való ismerkedés során azt kellett tapasztalnia, hogy míg a fent említett növekedés külső társadalmi-gazdasági-kulturális folyamatok többé-kevésbé objektív lecsapódásaként jelentkezik, addig a szerzeményezési, feldolgozási, tájékoztató és propagandamunkát, valamint a kiadási politikát döntően a rutinszerűen végzett gyakorlatból leszűrt tapasztalatok, az elődök öröksége, a felső és külső szervek és intézmények valós, illetve vélt elvárásai határozzák meg. Az olvasók összetételére, igényeire, érdeklődésére vonatkozóan csak különböző, gyakran homályosan megfogalmazott, adatokkal alá nem támasztott vélekedések léteznek. Ezek szerint a leggyakoribb használók a tömegkommunikációs intézmények, illetve az oktatás (a vetélkedőkre, politikai rendezvényekre, évfordulókra készülő diákok és pedagógusok), valamint néhány, rendszeresen idejáró helytörténész. A leginkább kutatott korszak a 20. század, s a használt anyag típusát illetően rendkívül heterogén, igen nagy súlya van közte a sajtónak, fényképeknek, kisnyomtatványoknak; szerteágazó a használók érdeklődése tartalmát tekintve is, ezért minden könyvtárosnak a jó tájékoztatás érdekében minden területen „otthon" kell lennie; a gyűjtemény munkája tökéletesen megfelel a célnak, az elvárásoknak, talán csak a propagandát kellene egy kicsit javítani; ha vannak is időközönként problémák, azok okai mindig külső eredetűek (az anyagi eszközök elégtelensége, a felső vezetés hozzáállása stb.).

Azok a tények viszont, hogy a nyolcvanas évek alacsony, mindössze 600–1000 példányban készülő kiadványaiból is meglehetős eladatlan készletek halmozódtak fel, megjelenésüket a napisajtón és a könyvtáros fórumokon kívül sem dicsérőleg, sem bírálólag nem észrevételezték a történeti-irodalomtörténeti-urbanisztikai és egyéb területekkel foglalkozó szakfolyóiratok, a Buda visszafoglalásával kapcsolatos megemlékezések rendezvényeiből a FSZEK majdnemhogy teljesen „kifelejtődött", s közben nőtt a párhuzamosság különböző történeti közgyűjtemények és a Budapest Gyűjtemény gyűjtőtevékenysége között, arra utalnak, hogy a munka irányultságával, hatékonyságával, visszhangjával nincs minden rendben. S ez aligha magyarázható egyszerűen az elégtelen propagandával, vagy a kívülről „begyűrűző" nehézségekkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az objektívabb tájékozódás érdekében szükségesnek láttuk tehát a felsorolt vélekedések valóságértékének ellenőrzését, hogy gyűjtőkört, a feltáró-, tájékoztató és propagandamunkát, valamint a kiadási politikát a jövőben jobban a kívánalmakhoz igazíthassuk. E tájékozódási munkálatok egyik építőköve az a használói igényvizsgálat, melyet az alábbiakban ismertetni kívánunk.

Kérdések és válaszok

Használó igényvizsgálatunk alapvetően korlátozott célokat tűzött maga elé: gyorsan és jelentős külön költségráfordítás nélkül információkat kívántunk kapni az olvasók összetételéről (foglalkozás, iskolai végzettség, érdeklődés területe, korszaka), a használat céljáról, a használt dokumentumok típusonkénti megoszlásáról, a tájékoztatás különböző meglévő formáinak és eszközeinek igénybevételéről. Mindezt sürgette az a nagyon is gyakorlati probléma, hogy miközben meg kellett kezdenünk a gyűjtemény középtávú tervének elkészítését és a már jelzett nehézségekre adandó válasz megkeresését, ténylegesen még használói körünk alapstruktúráját sem ismertük. A könyvtár használóinak ugyanis külön nem szükséges beiratkozniuk a Budapest Gyűjteménybe, viszont a látogatási napló hosszabb távra visszamenően is csak az érdekesebb látogatókat, illetve a bonyolultabb, több utánjárást igénylő olvasói kérdéseket rögzítette. Fontosnak látszott tehát, hogy minél hamarabb olyan adatokhoz jussunk, amelyek tevékenységünk jövőbeli irányának megszabásában segítségünkre lehetnek. A gyorsaság érdekében még azt is vállalnunk kellett, hogy adataink nem lesznek eléggé részletezők, és számos kérdésre (pl. olvasói szokásokra, az információszerzés folyamatára és forrásaira) nem fognak válaszolni. Véleményünk szerint ugyanis többet érünk egy gyors, de nem minden téren elég mély felméréssel, mintha bonyolult, költséges, hosszú előkészítést igénylő vizsgálatba kezdünk, amely esetleg később ugyan jobban hasznosítható, most viszont nagy kapacitásokat lekötve még a szükséges minimális változtatásokat sem nagyon teszi lehetségessé. Emellett bíztunk abban, hogy egy ilyen mélyebb alaposabb és szélesebb körű vizsgálat végrehajtására a jövőben még lesz mód.

A szükséges adatgyűjtést két lépcsőben végeztük el. Először 1985. október 1-től a hó végéig a látogatási naplóban feljegyeztettük minden olvasó foglalkozását és használatának célját. Ez azonban mind az olvasók foglalkozási struktúráját, mind érdeklődési körét illetően olyannyira meglepő és az említett vélekedésekkel ellentétes képet mutatott, hogy bár eredetileg nem terveztük, úgy éreztük, jövendő munkánk megköveteli ennek alaposabb elemzését. Ezért rövid előkészítő munkálatok után 1985. december 1. és 1986. január 31. között az arra vállalkozó olvasókkal kérdőíveket töltettünk ki. Noha a kérdőív méretét szigorúan egy oldalra korlátoztuk, és részben előre – sajnos, a hiányos ismeretek miatt nem mindig szerencsésen – megfogalmazott döntési lehetőségeket rögzítő, zárt kérdéseket alkalmaztunk, a kitöltők száma így is lényegesen alatta marad a látogatókénak. Becslésünk szerint mintánk összességében az olvasók 26, a látogatásoknak pedig kb. 50 százalékát tudja lefedni. (Utóbbi szám nagyságát az magyarázza, hogy a mintába kerültek között van a gyűjteményt rendszeresen látogatók nagyobb része.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Szóban szinte mindenki szívesen nyilatkozott céljáról, érdeklődéséről, írásban azonban már csak kb. felük mutatott erre hajlandóságot, ennyien is nyilvánvalóan csak azért, mert a kérdőív rövid volt és kitöltésére helyben, a használattal párhuzamosan kértük meg olvasóinkat. A további következtetések levonása előtt ezért itt egy pillanatra meg kell állnunk. Alapvető kérdés ugyanis az, hogy a válaszul kapott kérdőívek adatai mennyire reprezentatívak, mennyire alkalmasak használható és érvényes következtetések levonására. Erre elsősorban a két (az októberi olvasónaplós és a december-január kérdőíves) felmérés legpontosabban összehasonlítható adata, az egyúttal többé-kevésbé az iskolai végzettséget is tükröző foglalkozási megoszlás alapján következtethetünk (1. táblázat). Mint táblá-

1. táblázat

A vizsgálati mintákba bekerült olvasók foglalkozási megoszlása

Foglalkozás	1985. október	1985. december 1986. január	együtt
	(százalékban)		
egyetemi-főiskolai hallgató	15,9	19,7	19,1
középiskolai tanuló	7,3	9,5	8,6
pedagógus-könyvtáros	13,0	13,1	12,4
újságíró	10,9	12,4	11,3
tudományos kutató	23,2	16,8	20,2
nem bölcsész értelmiségi	10,1	17,5	13,2
egyéb és ismeretlen	19,6	11,0	15,2
Összesen	100,0	100,0	100,0
N	138	137	257 *

* 18 fő mindkét mintában szerepelt.

zatunkból látható, a két struktúra nagyon hasonló egymáshoz, ami eltérő benne, az indokolható: december-január körül az egyetemisták aránya a vizsgaidőszak miatt megnő, míg a kutatóké erősen visszaesik. (Szerző tapasztalásból tudja, hogy a karácsony-újév környéke nem fő időszaka a nagy történettudományi kutatási eredményeknek, a nagy felfedezéseknek.) A nem bölcsész értelmiségiek, valamint az „egyebek" arányának hullámzása nem valódi eltérés, hanem az olvasónapló pontatlanabb foglalkozás-jelöléseire vezethető vissza, együtt nézve e csoportokat, a két időszak vonatkozó százalékarányai közt minimális a különbség. Viszont mivel az olvasónapló pontossága a látogatók rögzítése terén közel 90 százalék körülire becsülhető (tekintve, hogy az olvasótermet jelenleg a szociológiai gyűjtemény olvasóival közösen használják a Budapest Gyűjtemény olvasói, s mint említettük, nincs külön beiratkozási kötelezettség, ez igen jó eredményként értékelhető) a két adatsor szoros hasonlóságából arra következtethetünk, hogy kérdőíves felmérésünk arányai (és így valószínűleg egyéb adatai is) viszonylag jól tükrözhetik a Budapest Gyűjtemény használói körének tényleges struktúráját.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

De milyen is ez a struktúra? A pontosabb, decemberi-januári adatok szerint olvasóink kb. 60 százaléka egyetemi-főiskolai diplomával rendelkező értelmiségi, közel 20 százalékuk egyetemista, körülbelül 9 százalékra tehető a középiskolás diákok és 11 százalékra a nem felsőfokú végzettségűek (ezek szinte mindegyike érettségizett) aránya. Foglalkozását tekintve a felsőfokú végzettségűek 29 százaléka „nem bölcsész foglalkozású" (mérnök, közgazdász, orvos), 28 százaléka társadalomtudományi kutató (muzeológus, levéltáros, történész, egyetemi-főiskolai oktató), 22 százaléka az alsó és középfokú oktatásban működő pedagógus, illetve könyvtáros, 21 százaléka pedig újságíró (a tv, rádió illetve lapszerkesztőségek, könyvkiadók munkatársai).

Vagyis a használói kör képzettségét-foglalkozását tekintve a gyűjtemény speciális jellegének megfelelően teljesen eltér az erősen közművelődési jellegű forgalmat lebonyolító központi könyvtár közönségétől. Az iskolai végzettség színvonala még a feltételezettnél is magasabb, s a foglalkozási összetétel a vélekedésektől eltérő: a kutatók és nem bölcsész értelmiségiek aránya sokkal magasabb, a legfontosabb használókként jelzett diákoké, pedagógusoké, újságíróké pedig alacsonyabb a vártnál.

Nemüket tekintve a férfiak enyhe túlsúlya érezhető – arányuk kb. 53 százalék, a nők 40 százalékával szemben. (A kérdőívek hét százalékánál a nem megállapítása a pontatlan kitöltés miatt lehetetlen volt.) Ez egybevág azokkal a tapasztalatokkal, hogy egyrészt az olvasóink valamivel több mint felét kitevő bizonyos foglalkozási rétegeken (kutatók, újságírók, nem bölcsész értelmiségiek) belüli arányuk nagyobb.

Használóink többsége – majdnem pontosan kétharmada – nem először kereste fel a Budapest Gyűjteményt, de úgy tűnik, hogy az első használók egy része is rendszeres olvasónkká válik. Közel negyedrészük ugyanis már a kérdőíves felmérés rövid két hónapja alatt is több ízben megjelent olvasótermünkben. Adataink szerint a rendszeres és viszonylag gyakori használók aránya körülbelül 10 százalékra tehető – erre utal az, hogy a december-januári mintába bekerült olvasók 9 százaléka (8 fő) megfigyelésünk szerint négy vagy annál is több ízben jelent meg –, egyikük éppenséggel 26 alkalommal, 18 olvasó pedig az októberi olvasónaplós és a december-januári kérdőíves mintába egyaránt bekerült.

A használat célja iránt érdeklődő kérdésünkre kapott válaszok még meglepőbb képet nyújtanak (2. táblázat). Eszerint a célok közel fele tudományos kutatómunka (a nem hivatásos kutatóként dolgozó olvasók jó része is kutatási céllal keresi fel gyűjteményünket), kb. 16 százaléka pedig ezzel kapcsolatos munkavégzés, és ismeretterjesztés. A kifejezetten tanulási célok aránya mindössze 16, a szabadidő-eltöltés körébe sorolhatóké pedig 18 százalék. Vagyis a Budapest Gyűjtemény használata összhangban hagyományaival, gyűjtési feladataival – és talán kevésbé összhangban az elmúlt másfél évtized törekvéseivel –, határozottan nem közművelődési, hanem szakkönyvtári jellegű. Minimális arányban vannak jelen a sajtó-rádió-filmprodukcióban közreműködő használók; alighanem fellépésük, hirtelen, lökésszerűen jelentkező, esetenként ténylegesen nagytömegű igényeik miatt foglalnak el a valóságosnál nagyobb teret a könyvtárosok tudatában.

Összesítettük az olvasók céljait a „budapestiség" szempontjából is, ami újabb meglepetést okozott: a Budapest történetével foglalkozók aránya akár összességében, akár külön a kutatási céllal idejövőket nézzük, nem éri el az összes olvasó felét, bár közel jár hozzá (3. táblázat). A Budapest iránt érdeklődők aránya csak a gyűjteményt tanulási-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. táblázat

A Budapest Gyűjtemény használatának célja
(1985. december – 1986. január)

A használat célja	Eset *	Százalék
tudományos publikáció készítése	41	25,6
előadásra való felkészülés	12	7,5
szakdolgozat/disszertáció készítése	20	12,5
kiállítás rendezése	2	1,3
bibliográfiakészítés	2	1,3
Tudományos munka összesen	77	48,2
műemléki adatgyűjtés	4	2,5
városszépítő munkához adatgyűjtés	2	1,3
lexikális adatkeresés	9	5,6
Tudományos dokumentáció összesen	15	9,4
tanulás	17	10,6
pályázat (tanulmányi verseny)	9	5,6
Tanulás összesen	26	16,2
tv-rádió-filmprodukció készítése	5	3,1
grafikai munka	4	2,5
tervezéshez adatgyűjtés	1	0,6
kiadói munka	1	0,6
Munkavégzés összesen	11	6,8
tájékozódás	27	16,9
vetélkedőre készülés	3	1,9
Szabadidő-eltöltés összesen	30	18,8
Besorolhatatlan	1	0,6
MINDÖSSZESEN	160	100,0

* Egy olvasó több célt is megjelölhetett, így az esetszám az olvasókét meghaladja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2015-ben

3. táblázat

A használat jellege és összefüggése Budapesttel *

	tudományos kutatás és dokumentáció %	oktatással kapcsolatos %	munkavégzés %	szabadidő-eltöltés %	jellege szerint besorolhatatlan %	Összesen	N
budapesti témájú	46,8	73,9	30,0	29,2	–		64
nem budapesti témájú	49,4	21,7	70,0	29,2	100,0		59
besorolhatatlan[2]	3,8	4,4	–	41,6	–		14
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		137
budapesti témájú	57,8	26,6	4,7	10,9	–	100,0	
nem budapesti témájú	66,1	8,5	11,8	11,9	1,7	100,0	
besorolhatatlan**	21,4	7,1	–	71,5	–	100,0	
Összesen	87,7	16,8	7,3	17,5	0,7	100,0	
N	79	23	10	24	1	137	

* A több célt, illetve több témát megjelölő olvasókat a kérdőív egésze alapján soroltuk be egy-egy használati csoportba, ahol az lehetséges volt.
** A téma viszonya Budapesthez az elégtelen adatok miatt nem dönthető el.

pályázati feladatokkal felkereső egyetemisták és középiskolások, valamint a tudományos disszertációt készítők esetében kerül – többé-kevésbé nyilvánvaló okokból – túlsúlyba. További vizsgálat tárgyát kell képeznie tehát a jövőben annak, hogy a nem budapesti témával foglalkozók mekkora részét teszik ki azoknak, akik témájuk budapesti vonatkozása, a könyvtárban található speciális dokumentumállomány, esetleg éppenséggel a megszokás, a megfelelőnek talált munkakörülmények vagy lokális okok (könnyű megközelíthetőség, közeli munkahely, a kölcsönzés és helybenolvasás összekapcsolása stb.) miatt ülnek be olvasótermünkbe.

Ha egybevetjük a használat jellegét és „budapestiségét", akkor azt állapíthatjuk meg, hogy olvasóink döntő többsége – 70 százaléka – két nagyobb (budapesti, illetve nem budapesti témájú kutatást folytató) és egy kisebb (oktatási feladatként Budapest történetével foglalkozó tanulók és egyetemisták) csoportba osztható, a maradék témái, céljai szerint apró csoportokban szóródik, vagy egyértelműen sehova sem sorolható.

A használat céljára, jellegére, budapestiségére alapozott kategóriarendszer azonban további finomításra szorul, a könyvtári munka szempontjából nem elég konkrét. Megpróbáltuk ezért az olvasókat témáik időbelisége, a kutatókat pedig szakterületük szerint csoportosítani. Korszakát tekintve a kutatási célú olvasók érdeklődésének szerkezete alapvetően eltér a többitől: témáik 42 százaléka a 19. századdal és a századfordulóval – mondhatjuk úgy is, hogy a 18 század végétől az első világháborúig terjedő, ún. „hosszú 19. századdal" – kapcsolatos, csak 17 százaléka érint ennél régebbi korszakot. A nem kutatási céllal idejövők esetében ez az arány majdnem pontosan fordított: mindössze 20 százalékuk foglalkozik a 19. századdal, viszont 37 százalékuk korábbi korszakra vonatkozó irodalmat keres. Figyelemre méltó, hogy a 20. századi, azaz jelenkori történeti témák iránti érdeklődés – nem teljes összhangban a főként erre súlyozó bibliográfiai feldolgozó munkánkkal – viszonylag alacsony; mindkét csoportnál csak 30 százalék körül mozog.

Igen érdekes a kutatások szakterület szerinti megoszlása. Itt a budapesti és nem budapesti témával foglalkozók határozottan eltérnek egymástól. A budapesti érdeklődésűek esetében a négy legfontosabb kutatási terület (az összes kutatás 80 százaléka) szűkebb értelemben vett helytörténeti (kerület-, városrész- és lakónegyed-történet). A nem budapesti témával foglalkozók érdeklődési körének spektruma szélesebb. Négy fő témájuk az összesnek csak 65 százalékát teszi ki, s közülük három (a művészet-, az irodalom-, a politika- és ideológiatörténet) olyan, amely szinte egyáltalán nem szerepel a budapestieknél. Csak a művelődéstörténet az, amely mindkét csoportban viszonylag nagyobb súlyt kap, bár fontossága nem egyforma: az összesen 29 művelődéstörténeti téma közel kétharmada (19) nem budapesti.

Akár külön-külön, akár összesítve nézzük a témaszerkezetet, az eredmény sok tekintetben ismét más, mint a korábbi vélekedések: a politikai és a szűkebb értelemben vett helytörténeti témák aránya sokkal alacsonyabb, mint ahogy azt tájékoztatási, bibliográfiai és propagandamunkánk feltételezte. Ugyanakkor várostörténész szemmel nézve ez az érdeklődési struktúra egyáltalán nem megnyugtató: a politikatorteneten belül, szinte teljesen hiányzik a városi politikával való foglalkozás, s rendkívül alacsony a gazdasági- és technikatörténet iránti érdeklődők aránya is. A társadalom- és helytörténeti témákkal foglalkozók száma szintén lehetne magasabb. Összességében az érdeklődés valamivel több

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mint fele részben a hagyományos „humán" területekre – a művelődés-, irodalom- és művészettörténetre (ezen belül nagy arányban az építészettörténetre) – irányul. Nem kívánjuk most ennek okait részletesen feszegetni, hisz erre felmérésünk nem is ad megbízható alapot, de néhány benyomásunkat azért jelezni szeretnénk. A fenti érdeklődési struktúrában érzünk egy bizonyos szemléleti konzervativizmust, mely a hagyományos történeti kutatási területeket részesíti előnyben. Ez részben összefügghet azzal, hogy a várostörténettel – Budapest-történettel – foglalkozó s azt modernebb szemlélettel művelő hivatásos történészek többsége nem, vagy alig látogatja a Budapest Gyűjteményt. (Hogy miért, az ismét külön elemzést kívánna.) S végezetül a gazdaság- és technikatörténeti témák viszonylag alacsony arányát a szemléleti konzervativizmus mellett nyilvánvalóan az is befolyásolja, hogy mind saját anyagunk, mind tájékoztató-feltáró munkánk ezen a téren mutatja fel a legtöbb hiányosságot összefüggésben egyrészt a könyvtárosok történeti ismereteinek nem kielégítő voltával, másrészt az egész könyvtár gazdasági-műszaki ismereteket kissé mostohán kezelő társadalomtudományi-humán irányultságával.

Nézzük meg most az olvasók megoszlását a használt dokumentumok darabszáma szerint. Adataink azt mutatják, hogy a kutatási célú, valamint a nem kutató olvasók igényei között nagyok az eltérések. A kutatók által használt dokumentumok darabszáma – átlagosan 8 – kétszerese a nem kutatókénak, és megoszlása is teljesen más: lényegesen nagyobb a 10, vagy még több dokumentumot kérők aránya az előbbi csoportban, mint az utóbbiban, annak ellenére, hogy ide sorolódott néhány nagy anyagot mozgató TV-produkció stábja is. A nem kutatók közel harmada „egykönyves" olvasó míg a kutatók közül csak minden tizedik esik ebbe a kategóriába. Összességben a kutatási célú olvasók – (az összes olvasó 58 százaléka) – a létszámuknál lényegesen nagyobb arányban részesednek a használt dokumentumokból: az összes kérés kereken 74 százaléka esik rájuk. Ezzel szemben a nem kutatási céllal idejövő olvasók (42 százalék) által használt anyag a kérések mindössze 26 százalékát teszi ki.

Elemeztük a használat dokumentumtípusok szerinti megoszlását is. Bár kezdetben több csoportra osztottuk mintánkat, nagyobb különbségeket csak a „kutató – nem kutató" csoportosításban tapasztaltunk. Alapvető az eltérés közöttük abban, hogy a nem kutatók lényegesen nagyobb arányban dolgoznak a „B"-raktári* könyvanyaggal, és sokkal kisebb mértékben használják a hírlap- és folyóirat-állományt, valamint a kézikönyvtárat. Adatainkat elemezve azt kell megállapítanunk, hogy a raktári könyvkérés (s ezen belül a „B"-raktári kérés) némileg kevesebb a vártnál. Lényegesen kisebb a nem könyv és hírlap jellegű anyag használata is annál, mint hogy az a vélekedésekben él – valószínű, hogy itt ismét nagyobb használó, illetve használat kelti azt az érzést, hogy élénk az érdeklődés a fényképek, plakátok, kisnyomtatványok iránt. Különösen feltűnő ennek kapcsán az, hogy utóbbi dokumentumok iránt legkisebb mértékben a budapesti témával foglalkozó tudományos kutatók érdeklődnek. Alighanem ez a jelenség szintén külön vizsgálatot érdemel a jövőben. Most csak azt a benyomásunkat rögzíthetjük, hogy a használat kis mértéke valószínű összefüggésben lehet a feltártság alacsony fokával és a tárolás módjával. Ezek együttesen azt eredményezik, hogy a dokumentumtípusok használata önállóan, a könyvtáros közvetítő-közreműködő szerepe nélkül gyakorlatilag nem lehetséges. Figyelemre méltó a

* A „B" rövidítés a Budapest Gyűjtemény külön kezelt könyv- és folyóirat-állományát jelenti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kézikönyvtári anyag használatának közkedveltsége, különösen a kutatók között; ez arra a következtetésre indít, hogy egyrészt összetételére a jövőben még az eddiginél is nagyobb figyelmet kell fordítanunk, másrészt növelése révén jelentősen csökkenteni lehetne a raktári szolgálat terheit. (Bár így is szép aránynak tűnik az, hogy olvasótermi forgalmunk több mint harmada a raktárosok igénybevétele nélkül zajlik le.)

Megkíséreltünk a jelenleg alkalmazott olvasótermi tájékoztatási formák (kézikönyvtár, katalógus, valamint a könyvtáros szóbeli tájékoztatása) szerepére vonatkozóan is információkat szerezni. A válaszok elemzése alapján kiderült, hogy itt a könyvtárismeret a meghatározó. Gyakori használóink között akár kutatni jöttek, akár egyéb célból keresték fel a Budapest Gyűjteményt, nincs lényeges különbség. Közel áll tájékoztatási igényükhöz az a csoport is, mely először jön ugyan, de kutatási céllal. Feltehetőleg ezeknek az olvasóknak már van könyvtárhasználati gyakorlatuk, tudják, hogyan kell információt szerezni, és mit várhatnak a tájékoztatás különböző formáitól. A legkevésbé kérnek tájékoztatást – sőt vannak közöttük, akik egyáltalán nem igénylik – azok az első használók, akik nem kutatási céllal keresték fel a gyűjteményt. (Nagy részük egyetemista és szabad idő eltöltésének céljával érkező középfokú végzettségű olvasó.)

A tájékoztatási formák közül a legkisebb igény a könyvtáros szóbeli útbaigazítására van – érdemes lenne a jövőben erre is magyarázatot kapni. A kézikönyvtárat és a katalógust általában az olvasók 80–90 százaléka igénybe veszi, míg a szóbeli tájékoztatást kérők aránya csak 60 százalék körül mozog. Mindössze két kivételt találunk ez alól: a kézikönyvtár használata a gyűjteményt először felkeresők között alacsonyabb, és a nem kutatási céllal jelentkező olvasók – különösen az újak – kisebb arányban folyamodnak a katalógushoz, mint információs forráshoz. Az új olvasók nyilván nem ismerik eléggé a kézikönyvtárat, míg a katalógushasználat némi könyvtárismeretet, és bizonyos gyakorlatot kíván, amivel a kutatással nem foglalkozók valószínűleg kevésbé rendelkeznek.

Kérdőívünk végén szerepelt egy nyílt kérdés, melyben olvasóink véleményét, szolgáltatásainkkal kapcsolatos észrevételeit kértük. Első megközelítésként nézzük meg azt, hogy kinek volt egyáltalán véleménye, illetve milyen arányban nyilvánítottak véleményt olvasóink. Összesen 47 esetben – a kérdőívek 35 százalékában – találtunk valamilyen megjegyzést, véleményt, észrevételt. A kis esetszám miatt ezért megoszlásukat tulajdonképpen csak kutató – nem kutató összetételben volt érdemes vizsgálni. Eszerint, mint az várható is volt, a kutatómunkát végző olvasóknak sokkal inkább volt véleményük, megjegyezni valójuk, mint a többieknek, bár esetükben sem érte el a válaszadás az 50 százalékot. A nem kutatók kereken 72 százaléka nem nyilvánított véleményt. (Érdemes itt megjegyeznünk, hogy a mintába bekerült öt könyvtáros közül erre a kérdésre egyikük sem adott választ.)

Igen érdekes a vélemények tartalmi megoszlása. Míg kutatók megjegyzéseinek közel kétharmada néhol lakonikus, néhol részletesebben megfogalmazott dicséreteket tartalmaz, s mindössze 35 százalék említ hiányosságokat, változtatni valókat, addig a véleményt mondó nem kutatók fele tesz kritikai észrevételeket. Vagyis kevesebben szólnak, de ha igen, akkor kritikusabban. A kutatásokat folytatók – közülük is leginkább a pedagógusok – esetében néha az volt a benyomásunk, mintha egyesek kötelezőnek vagy legalábbis hasznosnak érezték volna a gyűjtemény dicséretét. Az elismerő szavak ugyanis nem egy esetben tartalom nélküli udvariassági formulákra emlékeztettek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Összességében jó a vélemény a munkánkról – a válaszok kereken 60 százaléka pozitív, dicsérő –, de ebben az esetben kár lenne pusztán a táblázatok számainál megmaradnunk. Nézzük meg tehát egy kicsit részletesebben, szövegszerűen a véleményeket. A 28 pozitív véleményből 11 pontosabban meg nem indokolt köszönetet tartalmaz, 15 a segítőkészséget (három konkrétan megnevezve a szóbeli tájékoztatást) dicsérte. Egy-egy dicséretet kap általában a gyűjtemény anyagának hozzáférhetősége, és a hétkötetes Budapest történeti bibliográfia, amelyet a válaszadó olvasó ‚felmérhetetlen segítségként" értékel. Bár számszerűen kevesebb a kritikus észrevétel, ezeket azonban arányuknál komolyabban kell vennünk konkrétságuk miatt is. A panaszok egy részén persze nem tudunk segíteni: Egy olvasónk a kölcsönzést hiányolja, egy pedig nem szereti a mikrofilmet – de ezekkel a nehézségekkel, melyeket az olvasóknak az anyag védelme okoz, a világon mindenütt, pénzügyileg-technikailag nálunk jobban ellátott helyeken is, szembe kell nézni. Vannak azután olyan kritikai megjegyzések, amelyek nem közvetlenül a mi munkánkat érintik: feltűnően sokan, kilencen jelzik azt, hogy lassú a raktár munkája, egy olvasó a melegre, egy pedig a büfé hiányára panaszkodik. Annak az olvasónak a panasza viszont, aki a rossz minőségű xerox-másolatok miatt volt elégedetlen, az új gépek beállításával alighanem már megoldódott. Könnyen megoldhatók azok a panaszok is, amelyek a csend hiányára (2 fő), illetve a könyvfélretétel rövid időtartamára vonatkoznak. Jövendő munkánk szempontjából viszont különös figyelmet érdemel három észrevétel: egy középiskolás diák a gyűjtemény létezésére, munkájára vonatkozó szélesebb körű propagandát hiányolja, egy kutató számítógépes katalógust szeretne, egy másik kutató pedig – aki több könyvét olvasótermünkben írta – a munkafeltételeket a kézikönyvtár méretének csökkenése és az olvasóteremnek a szociológiai gyűjteménnyel való összeházasítása miatt határozottan rosszabbnak ítéli a néhány évvel korábbi állapotnál.

Olvasói típusok

Eddig olvasóinkat elsősorban céljuk, munkavégzésük jellege szerint csoportosítva elemeztük. Úgy véljük azonban, hogy érdemes adatainkat a hagyományos, foglalkozás szerinti bontásban is áttekinteni (4. táblázat), ami egyúttal tükrözi az iskolai végzettség szerinti szerkezetet.

Egyetemisták-főiskolások: olvasóink körülbelül 20 százalékát alkotják, elsősorban tanulás, vizsgára készülés, kisebb részben kutatás (többnyire szakdolgozat-készítés) céljából keresik fel a Budapest Gyűjteményt, mégpedig nagyobbrészt várostörténeti témák kapcsán. A mintánkba bekerültek 60 százaléka első ízben jelent meg olvasótermünkben, többségük nem rendszeres használó. Viszonylag kevés dokumentumot kérnek, tájékoztatási igényük közepes. Leginkább a kézikönyvtárat használják, a könyvtáros szóbeli tájékoztatását csak 50 százalékuk óhajtja. Érzékenyek és igényesek a munkakörülményekre; ezt kritikus megjegyzéseik nagy száma is tükrözi.

Középiskolás tanulók: kevesen és ritkán jönnek a Budapest Gyűjteménybe, akkor is többnyire különleges okok (Budapest történetével összefüggő pályázat, vetélkedő, tanulmányi verseny, szakköri munka) miatt. Tanulmányi feladataik általában nem teszik szükségessé

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

4. táblázat

Az olvasók megoszlása foglalkozásuk és a használat jellege szerint

foglalkozás	tudományos kutatás és dokumentáció	tanulással kapcsolatos	munkavégzés	szabadidő-eltöltés	jellege szerint besorolhatatlan	Összesen	N
egyetemi–főiskolai hallgató	37,0	51,9	–	11,1	–	100,0	27
középiskolai tanuló	23,1	69,2	–	7,7	–	100,0	13
pedagógus–könyvtáros	77,8	–	–	16,7	5,5	100,0	18
újságíró	64,7	–	35,3	–	–	100,0	17
tudományos kutató	100,0	–	–	–	–	100,0	23
nem bölcsész értelmiség	62,5	–	8,3	29,2	–	100,0	24
egyéb és besorolhatatlan	26,7	–	13,3	60,0	–	100,0	15
Összesen	50,0	20,2	8,7	20,2	0,9	100,0	137

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

anyagunk használatát. Rendkívül kevés dokumentumot vesznek kézbe, annak is nagy része kézikönyvtári anyag. Mind a könyvtárosok szóbeli tájékoztatása, mind a katalógushasználat terén e csoport igényei a legkisebbek.

Pedagógusok-könyvtárosok: arányuk látogatóink között 13 százalék. Döntően kutatási céllal jönnek, néhányan pedig szabadidejüket töltik el itt. A gyakrabban, rendszeresebben idelátogató olvasók közé tartoznak, nagyobbrészt Budapest története iránt érdeklődnek. Viszonylag sok dokumentumot használnak, tájékoztatásigényük minden téren magas.

Újságírók: arányuk a látogatók között 11 százalék körüli. Nagyobb részük kutatási céllal, 35 százalékuk pedig munkájából kifolyólag, de többnyire nem közvetlenül a város története iránti érdeklődésből keresi meg a Budapest Gyűjteményt. Tájékoztatási igényük magas, azonban egy-egy alkalommal viszonylag kevés dokumentumot használnak. Többségük rendszeresen visszatérő használó.

Hivatásos tudományos kutatók: arányuk a látogatók közt viszonylagosan a legmagasabb (20 százalék körüli), rendszeres és gyakori használók. Kutatási céllal keresik meg olvasótermünket, hisz ez a munkájuk, de témájuk többnyire nem budapesti. Valószínűleg csak speciális forrásanyagunkra van szükségük, illetve témájuk egyes fővárosi vonatkozásai miatt lesznek használóinkká. Tájékoztatási igényük igen magas – katalógushasználatuk például gyakorlatilag teljeskörű –, s az általuk megmozgatott dokumentummennyiség is tekintélyes. Munkánkról többen is differenciáltan formáltak véleményt, melyre különösen érdemes odafigyelnünk.

Nem bölcsész végzettségű értelmiségiek: olvasóink második legnagyobb és legigényesebb rétege, amely rendszeres és gyakori használója gyűjteményünknek. Dokumentumhasználati és tájékoztatási igényük magas, ami azért is figyelemre méltó, mert a középiskolások mellett ők azok, akik a legintenzívebben érdeklődnek a főváros múltja iránt.

Egyéb, nem felsőfokú végzettségű olvasók: szinte minden mutatójuk a legalacsonyabb értéket mutatja, túlnyomó többségüket a szabadidő eltöltésének célja vezérli, Budapest története iránt gyakorlatilag egyáltalán nem érdeklődnek. Valószínű, hogy elsősorban lokális okokból, nem forrásanyagunk iránti különleges érdeklődésből keresik fel gyűjteményünket. Feltételezhetően helyettük ugyanitt bármilyen más közgyűjteményt vagy olvasótermet (akár fiókkönyvtárat is) ugyanígy használnának, ha az közművelődési jellegű szolgáltatásai tekintetében ugyanezeket a körülményeket nyújtaná számukra.

Ha az egyes foglalkozási-használati csoportok legfontosabb jellemzőit egymás mellé tesszük, akkor szembetűnik, hogy fontosságuk-arányuk szerint négy csoportba, négy olvasói típusba vonhatók össze: „amatőr kutatók", „profi kutatók", „tanulási célúak" és „közművelődési" olvasók. Az „amatőrök" elsősorban a nem bölcsész végzettségű értelmiség, kisebb részben a pedagógusok-könyvtárosok soraiból verbuválódnak, de van közöttük néhány „egyéb" és diák kategóriába tartozó olvasó is. A „profik", akiknek a kutatás egyszerre munka, hivatás és gyakran egyúttal a szabadidő eltöltése is, túlnyomórészt hivatásos kutatók, de ide sorolható a tömegkommunikációban dolgozók jó része is. A „tanulási célú" csoport kizárólag középiskolásokból és főiskolai-egyetemi hallgatókból áll. A közművelődési csoport elsősorban az „egyéb" kategóriába tartozókból, másodsorban pedig a bölcsész végzettségű értelmiségiekből áll, de van közöttük néhány diák és pedagógus is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ha megpróbáljuk a könyvtárhasználati igényeket felbecsülni az egy-egy csoport többségét kitevő foglalkozási rétegek mutatói alapján, akkor az alábbi eredményeket kapjuk (5. táblázat). A profi és amatőr kutatók 60 százalékos létszámuknál a felhasználás minden fontosabb területén nagyobb helyet foglalnak el; övék a tájékoztatási igények kétharmada, s ők használják a kért dokumentumok több mint háromnegyedét. A „tanuló" és a „közművelődési" csoport igényei együttvéve sem igazán jelentősek a Budapest Gyűjtemény munkája szempontjából – kivétel a kézikönyvtár, melynél a diákok-egyetemisták használati igénye megegyezik létszámbeli arányukkal.

5. táblázat

A becsült könyvtárhasználati igények megoszlása a főbb olvasói típusok szerint

Olvasói típus	az olvasókörön belüli arány	a dokumentumhasználat megoszlása	szóbeli tájékoztatás	kézikönyvtár katalógus használat	
	%-ban	%-ban	igény %-ban		
tanuló	29	12	23	30	24
amatőr kutató	31	40	36	33	31
hivatásos kutató	29	37	34	29	34
közművelődési	11	11	7	8	11
Összesen	100	100	100	100	100

Összegzés helyett

Természetesen annak érdekében, hogy jövőbeli tennivalóinkat pontosabban, időtállóan kidolgozhassuk, még további információkra van szükség. Jelen elemzésünk nem kíván több lenni, mint jelzéseket adó gondolatébresztés saját magunk – s talán más helytörténeti gyűjtemények számára. Tudatában vagyunk annak, hogy következtetéseink viszonylag kis esetszámokon alapulnak, vagyis relatíve nagy hibaszázalékkal számolhatunk. Szükséges lenne továbbá a kérdőíves módszer mellett interjúk, megfigyelések, esetleg idézetvizsgálatok elvégzésére, valamint az állomány összetételének, használatának elemzésére. Egyrészt az információszerzés folyamatát, használóink szokásait, másrészt alaposabb, részletesebb véleményüket is meg kell ismernünk akkor, ha a már jelzett kérdésekre (a könyvtáros, mint tájékoztatási forrás viszonylagos másodrendűsége, a fénykép- és kisnyomtatványanyag alacsony kihasználtsága, a nem budapesti témákat kutatók magas aránya, a kutatott témák egyenetlen szerkezetének oka stb.) válaszokat szeretnénk kapni. De szükség lesz a használói véleményekre akkor is, ha a kézikönyvtár jelentősebb bővítésére sor kerülhet, vagy ha végre-valahára korszerűsíthetnénk munkánk tárgyi-technikai feltételeit. Köztudomású, hogy minden felmérés érvényessége időben korlátozott: állóképet nyújt, a világ pedig változik – tehát időről időre újra meg kell vizsgálnunk a valóságot. Reméljük, hogy ezekről a vizsgálódásokról is beszámolhatunk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A BAJAI EÖTVÖS JÓZSEF TANITÓKÉPZŐ FŐISKOLA HALLGATÓINAK OLVASÁSI SZOKÁSAI

FRICK MÁRIA

A jövendő pedagógusok olvasási kultúrájának minősége a főiskolás évek alatt is formálódik (formálódhat). Megismerésének alapvető jelentősége van, mert olvasási szokásaik, irodalmi ízlésük megfelelő mennyiségi és minőségi „állapotának" létrehozása, de legalább pozitív irányba terelése csak ezáltal lehetséges. És – mert generációk nevelkednek majd hatásuk, irányításuk mellett – szükséges is. Ehhez járulhat hozzá a bajai *Eötvös József Tanítóképző Főiskolán* (EJTF) folytatott vizsgálódás.[1]

Az olvasás helye a szabadidő struktúrájában

Az olvasáshoz nélkülözhetetlen a szabadidő. 1980-ban – egy kéthetes időmérleg adatai alapján – az EJTF hallgatóinak tényleges szabadidő mennyisége átlagosan hetente 25 óra 53 perc, és naponta 4 óra 5 perc volt. (Összehasonlításul: az egyetemi hallgatóknál a vonatkozó adat 1973-ban 35 óra 54 perc és 5 óra 24 perc!)[2]

Ebből a szabadidőből a válaszadást megelőző héten a hallgatók 56%-a önműveléssel 14 óránál kevesebb időt töltött; ebből újságolvasásra 71%-uk 0–2 órát, rádióhallgatásra 35%-uk 1 óránál kevesebbet (35% semmit), televíziózásra 22%-uk 2 óránál kevesebbet (25% semmit) fordított. Általában eljutott hetente egyszer moziba a megkérdezettek 34%-a, havonta tárlatra 39%-a, negyedévenként hangversenyre 40%-a és alkalmanként színházba 82%-a. Nem kereste fel a főiskolai klubot a megkérdezést megelőző héten 68%-uk, 22%-uk soha nem is járt ott, 54%-uk pedig csak nagyon ritkán, az érdekesebb rendezvényekre ment el.

A tudatos önművelés és a tanulmányi munkához való olvasás adatait is összegeztük. A hallgatók 34%-a végzett öntevékeny tudományos munkát; ennek, valamint a kikapcsolódó olvasásnak az eszközei is megtalálhatók a könyvtárakban. Nagy többségük rendszeresen látogatta a könyvtárakat és 52%-uk 2–6 órát töltött ott hetente főleg kölcsönzéssel (36%) önműveléssel (24%) és a kötelező irodalom jegyzetelésével (33%). 93%-uk tanulmányi eredményét, 91%-uk önművelését segítette a könyvtárak állománya. Hetente átlagosan 2–6 órát olvasott kötelező irodalmat 50%-uk és 0–4 órát szépirodalmat 62%-uk. Legtöbben előfizetés (26%) és számonkénti vásárlás (23%) útján jutottak sajtótermékekhez, főleg szüleik révén. Rendszeresen a hallgatók 82%-a olvasott napi- és hetilapokat, 25%-uk társadalomtudományi és 23%-uk természettudományi folyóiratokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A főiskola művelődési lehetőségeit a hallgatók 66%-a tartotta kielégítőnek, a városét csak 28%-uk. 91%-uk semmilyen főiskolán kívüli szervezett művelődési közösségnek nem volt tagja. 62%-uknak volt valamilyen hobbija, amire a legtöbben 1–3 órát fordítottak hetente. Legkedvesebb szabadidős tevékenységükre kevés idejük és csak ritkán jutott (77%) de ha akadt néhány szabad órájuk, azt 48%-uk olvasással töltötte el legszívesebben. Kedvenc beszélgetési témáik között is vezetett – bevallásuk szerint – az olvasmány- és könyvélmény. (Az interperszonális kapcsolatok olvasásra ösztönző szerepét igazolja egy másik kérdésre adott válasz is: 28%-uk jelezte, hogy elolvassa azokat a műveket, amelyekről, vagy amelyek szerzőiről beszélnek a környezetében.) Az elmúlt tanévben a vágyott és megvalósított szabadidős tevékenységeikben is első helyen szerepelt a könyvolvasás (21%, ill. 19%!), nem kismértékben a kisvárosi jellegből adódó kényszerítő körülmények miatt.

Mit és mennyit olvasnak szabadidejükben?

Időszaki kiadványok

A hallgatók 82%-a olvasott rendszeresen 29 féle napi- és hetilapot. Az olvasottság sorrendjében a következő lapokat a legtöbben:

1.	Megyei lapok	70	6.	Magyarország	36
2.	Nők Lapja	62	7.	Képes Újság	30
3.	Népszabadság	55	8.	Ifjúsági Magazin	27
4.	Élet és Tudomány	39	9.	Élet és Irodalom	19
5.	Magyar Ifjúság	37	10.	A tanító	18

Az összes választ (500) tekintve 8 féle politikai jellegű lapra 174, 7 féle szakmai lapra 98, és 13 féle szórakoztató jellegű lapra 228 választás esett. (Gyermeklap nem található a listában, szórakoztató ifjúsági lap is csak kettő, 64 választással.)

Alkalomszerűen 35 féle sajtóterméket olvasott a hallgatók 88%-a, sorrendben a következőket a legtöbben:

1.	Élet és Tudomány	75	6.	A tanító	27
2.	Népszabadság	63	7.	Megyei lapok	27
3.	Nők Lapja	52	8.	Ifjúsági Magazin	26
4.	Magyarország	34	9.	Képes Ujság	25
5.	Magyar Ifjúság	28	10.	Köznevelés	20

Az összes választ (532) tekintve 10 féle politikai jellegű lapra 175, 8 féle szakmai lapra 147, és 17 féle szórakoztató jellegűre 210 választás jutott. (Az utóbbiak között szerepel egy gyermeklap 3, és két ifjúsági lap 54 választással.)

A napi politikai és egyéb ismereteket és problémákat hordozó sajtó iránti informálódási igény (és maga az informáltság is) megfelelőnek látszik, egyedül a gyermek- és az ifjúsági lapok iránti érdeklődés hiányzik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

21 féle társadalomtudományi folyóiratot olvasott rendszeresen a hallgatók 25%-a. Sorrendben a következőket a legtöbben:

1.	Forrás	15	6.	Filmvilág	3
2.	Világ Ifjúsága	11	7.	Nagyvilág	3
3.	Kortárs	7	8.	Mozgó Világ	3
4.	Új Irás	7	9.	Könyvvilág	3
5.	Társadalmi Szemle	3	10.	Tiszatáj	2

Az összes választ (71) tekintve 15 féle szakmai-tudományos lapra 53 és 16 féle szórakoztató jellegűre 18 választás jutott. (Az utóbbiak között két gyermeklap szerepel 3 és egy ifjúsági lap 11 választással.)

Alkalomszerűen 28 féle társadalomtudományi, irodalmi folyóiratot olvasott a hallgatók 52%-a. Sorrendben a következőket a legtöbben:

1.	Kortárs	32	6.	Tiszatáj	13
2.	Forrás	27	7.	Kritika	10
3.	Nagyvilág	18	8.	História	8
4.	Világ Ifjúsága	18	9.	Új Irás	8
5.	Látóhatár	15	10.	Valóság	7

Az összes választ (191) tekintve 22 féle szakmai-tudományos lapra 161, 6 féle szórakoztató jellegűre 31 választás jutott. (Az utóbbiak között két gyermeklap szerepel 2 és egy ifjúsági lap 18 választással.)

Humán és társadalomtudományi folyóiratokat kevesen és keveset olvastak, a legolvasottabbak közül pedig hiányoznak a nyelvi, a pedagógiai, valamint a marxista világnézetet formáló folyóiratok.

A természet- és alkalmazott tudományi folyóiratok közül 11 félét olvasott rendszeresen 42 hallgató. (Nem olvasott rendszeresen 77%-uk!)
Összesen 39 választás esett a következő listára:

1.	Interpress Magazin	14	6.	Ég és Föld	2
2.	Állatvilág	6	7.	Autó-Motor	2
3.	Delta	5	8.	A kutya	1
4.	Búvár	4	9.	Nimród	1
5.	Alfa	2	10.	A Természet Világa	1
			11.	Szputnyik	1

Az alkalomszerű olvasás adatai sem teszik pozitívabbá a képet: 44 fő olvasta az alábbi 14 kiadványt:

1.	Delta	31	8.	Egészségünk	2
2.	Interpress Magazin	19	9.	Alfa	2
3.	Állatvilág	13	10.	Hi-fi – Magazin	1
4.	A Természet Világa	6	11.	Ég és Föld	1
5.	Búvár	5	12.	Univerzum	1
6.	Nimród	3	13.	Technika	1
7.	Méhészek Lapja	2	14.	Szputnyik	1

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A napi- és hetilapok olvasottságával szemben a folyóiratoké kedvezőtlenebb. S ha megfontoljuk, hogy a rendszeres olvasás már használatot is feltételez, különösen negatívvá válik az a benyomás, amit vizsgálatunk adatai alapján folyóiratoknak a hallgatók szakmai művelődésében betöltött szerepéről kapunk. Összehasonlításul: nem jobbak az egyetemi hallgatók lapolvasási szokásai sem.[3] A hallgatókra vonatkozó százalékos adatok csaknem azonosak, viszont az egyetemi hallgatók többféle időszaki kiadványt olvasnak. Ennek oka részben az, hogy egy egyetemi könyvtár és egy főiskolai könyvtár állománya erősen eltérő egymástól az előbbi javára. (Gondoljuk meg: az időszaki kiadványokat a könyvtárban olvassa a hallgatók 27%-a!) Közrejátszott az is, hogy eltérő a két vizsgálat mintájának nagysága: az egyetemisták száma 496, a főiskolásoké 182. Némi pozitív tendenciát tár fel a főiskolások olvasásában az alábbi táblázat:

Napilapok, hetilapok											
évf.	össz. fő	rendszeresen					alkalomszerűen				
		olvasott fő	olvasott %	db/fő	féle	féle/fő	olvasott fő	olvasott %	db/fő	féle	féle/fő
I.	72	60	83	3	21	0,3	66	91	2,6	28	0,4
II.	65	47	72	4	23	0,4	58	89	4,4	34	0,6
III.	45	43	95	3	26	0,6	37	82	3,6	29	0,8
Társadalomtudományi folyóiratok											
I.	72	16	22	2	10	0,6	40	55	1,4	14	0,3
II.	65	14	21	1	4	0,3	23	35	2,4	13	0,5
III.	45	15	16	1,4	16	1,1	32	71	2,1	24	0,7
Természettudományi folyóiratok											
I.	72	18	25	0,7	5	0,3	70	97	0,3	6	0,1
II.	65	13	20	0,9	6	0,4	37	57	0,8	7	0,2
III.	45	11	24	1,1	4	0,3	31	68	1	10	0,3

A táblázatban a lefelé mutató nyilak jelzik az I-től a III. évfolyamig növekvő adatokat, amelyek főleg az alkalomszerű olvasásban és elsősorban az olvasott lapok számának változatosságában jelentkeznek.

Könyvek

A hallgatók kérésünkre felsorolták az általuk legutoljára olvasott három könyvet. Csaknem mindegyikük helyesen írta le a könyvek szerzőit, s jól párosította a címet és a szerzőt. Ebből, valamint abból, hogy a hallgatók többsége valóban három szerzőt sorolt fel, következtethetünk arra, hogy volt miből választaniuk, és arra is, hogy a feljegyzett könyvek mélyebb hatást gyakoroltak rájuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A hallgatók 91%-a 488 könyvet említett, amely 231 címet fed:

		főiskolások	*egyetemisták*
szépirodalom	443 mű	91%	83%
szakirodalom	17 mű	3%	7%
ismeretterjesztő	28 mű	6%	10%

Az összes elolvasott könyvnek mindössze 4%-a verseskötet, 2%-a mese és 4%-a ifjúsági irodalom. Mindhárom adat sajnálatos tényekre mutat. A leendő tanítóknak sokkal jobban kellene ismerniük a gyermekeknek írott verseket és meséket. A kérdőívek mellékleteként felsorolt gyermek- és ifjúsági művek 70%-át ugyan olvasták a hallgatók (ezt aláhúzással jelezték kérésünkre), de ezek többnyire az iskolai tananyagban szereplő kötelező és ajánlott olvasmányok. A legújabb kiadványok és a nem kötelező művek szinte teljesen ismeretlenek előttük. Nagyon alacsonyak a szakirodalom és az ismereteket közlő irodalom olvasottságának mutatói is. A folyóiratok mellett tehát szakkönyvek olvasása sem érte el az általunk kívánatosnak tartott mértéket.

Az elolvasott művek megoszlása

		főiskolások	*egyetemisták*
kizárólag ismereteket nyújtó mű	46	9%	20%
kizárólag szórakozást nyújtó mű	64	13%	9%
realista életérzést közvetítő mű	194	40%	33%
romantikus életérzést közvetítő mű	82	17%	21%
intellektuális olvasmány	73	15%	9%
esztétikai élményt nyújtó mű	29	6%	8%

Ebben a felosztásban vezetnek a realista életérzést közvetítő művek (40%) Esztétikailag értékes irodalomhoz sorolható az elolvasott művek 87%-a, szemben a kalandos könyvekkel, krimivel (7 %) és a lektürrel (6 %). (Az egyetemistáknál az értékes irodalom 75%-ot, a lektür 13%-ot és a szórakoztató művek 12%-ot tesznek ki.)

A legolvasottabb szerzők:

főiskolások	*egyetemisták*
1. Robert Merle 38	Robert Merle 31
2. Émile Ajar 18	Erich-Maria Remarque 25
3. John Steinbeck 14	Déry Tibor 19
4. Szilvási Lajos 13	Moldova György 18
5. Gabriel Garcia Marquez 11	F. Dosztojevszkij 16
6. Peter Marshall 11	G. Garcia Marquez 15
7. Csingiz Ajtmatov 10	F. Villon 15
8. Moldova György 10	James Jones 14
9. Németh László 9	Benedek István 12
10. Erich-Maria Remarque 8	Sütő András 12
11. Alberto Moravia 8	Szerb Antal 12
12. Berkesi András 7	Truman Capote 11
13. Jack Salinger 7	M. Bulgakov 11
14. Henrik Ibsen 6	E. Hemingway 11
15. Raffai Sarolta 6	Eric Knight 11

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A legolvasottabb külföldi szerzők név- és rangsora választékos ízlést és igényességet jelez. Kevésbé mondható ez el a vezető magyar szerzők listájáról. (Az egyetemi hallgatók listája igényesebb választást mutat.)

A legolvasottabb művek:

1. Émile Ajar: Előttem az élet (19 választással)
2. Gabriel Garcia Marquez: Száz év magány (14)
3. John Steinbeck: Az Édentől keletre (12)
4. Robert Merle: Védett férfiak (10)
5. Robert Merle: Állati elmék (8)
6. Peter Marshall: Nincs helyed a temetőben (8)
7. Jack Salinger: Zabhegyező (7)
8. Csingiz Ajtmatov: Az első tanító (7)
9. Alberto Moravia: A római lány (6)
10. Énekek éneke (5)
11. Filozófiai lexikon (5)
12. Henrik Ibsen: Nóra (5)
13. Thomas Mann: A varázshegy (5)
14. Robert Merle: Mesterségem a halál (5)
15. Popper Péter: A belső utak könyve (5)
16. Radnóti Miklós versei (5)
17. Raffai Sarolta: Egyszál magam (5)
18. Truman Capote: Hidegvérrel (4)
19. Theodor Dreiser: Amerikai tragédia (4)
20. Lion Feuchtwanger: A zsidó háború (4)
21. József Attila versei (4)
22. James Jones: Most és mindörökké (4)
23. Karinthy Ferenc: Budapesti tavasz (4)
24. John Killens: Aztán mennydörgést hallottunk (4)
25. Stanislaw Lem: Solaris (4)
26. Guy de Maupassant: Elbeszélések (4)
27. Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák (4)
28. Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről (4)
29. Németh László: Iszony (4)
30. Erich-Maria Remarque: A Diadalív árnyékában (4)
31. Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg (4)
32. Henryk Sienkiewicz: Quo vadis? (4)
33. Szilvási Lajos: Albérlet a Síp utcában (4)
34. Émile Zola: A hölgyek öröme (4)
35. Avery Corman: Krämer kontra Krämer (4)

(Az egyetemi hallgatók által legtöbbet olvasott könyvekkel összehasonlítva a szerzők ugyan többször megegyeznek, de csak 9 azonos mű található.)

A legolvasottabb 35 mű megoszlása

regény 29 (82%)
verseskötet 3 (9%)
sci-fi 1 (3%)
szakkönyv 1(3%)
ismeretterjesztő jellegű 1 (3%)

A 29 regényből:

modern mű 5
mai külföldi realista mű 10
mai magyar realista mű 2
klasszikusnak minősülő mű 11
lektűr 1

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Vezetnek a klasszikus művek, s közel vannak hozzájuk a mai külföldi realista művek. (Az egyetemistáknál a sorrend: mai realista művek, modern művek.) A legtöbbet olvasott művek 94%-a az esztétikailag értékes irodalomhoz sorolható.

Miért olvasnak?

A hallgatók 56%-a válaszolt egyértelmű igennel arra a kérdésünkre, hogy szükségesnek tartja-e a szépirodalom rendszeres olvasását, és 177 féle indokolást adott arra, hogy miért. Ezen felül még további 31%-uk is szükségesnek tartotta, de nem tudta indokolni. Még nem gondolkodott ezen a hallgatók 3%-a, és nem adott választ a kérdésre 9%-uk. Mindössze 1 hallgató válaszolt határozott nemmel, de kérdőívét tanulmányozva kiderült, hogy az utoljára olvasott művek felsorolásánál *Passuth* László Lagunáját és két német nyelvű verseskötetet jelölt, s egy későbbi kérdésre válaszolva a rá nagyobb hatást gyakorolt 7 költő mellett 4 prózaírót is megemlített. Szöveges indokolása szó szerint a következő: „... nem, mert alkalmanként van csak időm egy szépirodalmi alkotás, egyben, egyszerre való elolvasására, ezért verseket olvasok. – Idő!" – vagyis alapvetően nem tagadó választ ad, csak félreértette a kérdést.

A hallgatók által megfogalmazott 177 féle indokot 30 indoklászcsoportba lehet tömöríteni, és az indoklászcsoportok alapján 9 olvasói típus körvonalazható. Ezek a következők:

1. típus: olvasmányaiban szórakozást, kikapcsolódást, pihenést, felüdülést keres és talál (48 indoklás, 27%)
2. típus: egyszerűen szeret olvasni, mert számára ez öröm és élmény (30)
3. típus: az önképzés, önművelés és ismeretszerzés eszközének tekinti a könyveket (28)
4. típus: belső igénye az olvasás, nélkülözhetetlen számára (23)
5. típus: emberformáló ereje, alakító hatása miatt kedveli az olvasmányokat (18)
6. típus: látókörét, műveltségét szélesíti (13)
7. típus: hasznos időtöltésnek tekinti (10)
8. típus: számára szellemi munkavégzést jelent az elolvasott művek feldolgozása (4)
9. típus: szakmai szempontok vezérlik az olvasásban (3)

(Az egyetemistáknál a sorrend: kikapcsolódó, szeret olvasni, belső igény, emberformáló, szellemi munkavégzés, önképzés, látókör-szélesítés, szakmai szempontú, hasznos időtöltés. Ismét mélyebb igényt jelez a választási variációk sorrendje.)
Az indoklások összesítése három alapvető olvasói indíttatást mutat:

1. érzelmi szükséglet vezérel 71 választ (40%)
2. hasznossági szempontok 58 választ (33%)
3. értelmi szükséglet 48 választ (27%)

(Az egyetemi hallgatóknál: 1. értelmi 51% 2. hasznossági 28% 3. érzelmi 21%) Kedvezőnek tekinthető, hogy a tanítóképzős hallgatók főleg érzelmi szükségletből olvasnak, hiszen az általános iskola alsó tagozatán fognak tanítani!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A fentiekhez hasonló eredményt kaptunk egy másik kérdésünkre adott válaszok összesítésekor is. A *hallgatók 88%-a* akkor tartja jónak az általa elolvasott regényt, ha kikapcsolódást jelent számára, gazdagítja ismeretanyagát, bővíti látókörét, állásfoglalásra készteti;
82%-a, ha kikapcsolódást jelent, szórakoztatja, kielégíti olvasói kíváncsiságát, hozzásegíti ismeretei bővítéséhez;
64%-a akkor, ha szellemi és erkölcsi felfrissülést jelent, választ ad meg nem oldott kérdésekre, rávilágít a jelen problémáira;
56%-a, ha feladat elé állítja őt, a könyv elolvasása szellemi munkavégzést jelent,
46%-a, ha élményt ad, tanulhat belőle, nem elvontan veti fel a problémákat,
38%-a akkor, ha feloldja benne a felgyülemlő feszültségeket, izgalmas, változatos, érdekes, szellemes, nincsenek benne homályos részek;
20%-a akkor, ha kalandos, jó a vége, a jó győz benne.
(Természetesen több választ is lehetett adni.) Lássunk néhány szó szerinti választ is, hogy miért olvasnak a főiskolai hallgatók.

Az I. évfolyamosok válaszaiból:
„... az ember annál több, minél több könyvet olvas..."
„... szükséges, hiányzik..."
„... nagymértékben befolyásolja hangulatomat..."
A II. évfolyamosok válaszaiból:
„... az ember életéhez hozzátartozik..."
„... kikapcsolódást jelent a hétköznapok gondjaiból."
„Az ember önmagának olvas, de az nem mindegy a mi pályánkon, hogy az élet bármely területén mennyire tájékozott."
„A könyv nevel, tanít, szórakoztat egyaránt. Hatással van az érzelemvilágra, növeli a szókincset."
A III. évfolyamosok válaszaiból:
„... az ember ezáltal kikapcsolódik és esztétikai örömet is nyújt."
„Szellemi felfrissülést jelent, feltöltődést ad, szeretem, leköt."
„... pihentet, szabadidőmet gazdaságosan, kellemesen tudom eltölteni."
„... újabb és újabb információkra vágyom."
„Az embereket jobban megértem."
„... igénylem, mindig valami más érzelmeket táplál bennem, mint a hétköznapok."
„... észrevettem, hogy szókincsem bővül, jobban ki tudom fejezni magam, új ismeretekre teszek szert."

A tanítóképzős hallgatók 31%-a azért olvasott szabadidejében, mert azt az önképzés részének tekintette, 28%-a hallott a műről, azért vette kézbe, 18%-a hiányos ismereteit akarta így pótolni, és csak 15%-a volt a nem tudatos, találomra választó olvasó. Egyenlő arányban befolyásolta őket az olvasmány keresésénél a szerző és a téma, de ha téma szerint kerestek, elsősorban a mai magyar (23%) és a klasszikusnak minősíthető (22%) könyveket választották. Kedvelték még a történelmi tárgyú regényeket (15%), a mai témájú, nem szocialista országból származó és a kalandos könyveket (13–13%). Kevesebben olvasták a mai témájú, szocialista országból származó (7%), a népszerűen feldolgozott tudományos témájú (5%) és a hepienddel végződő, bármely témájú (2%) műveket.
(Az egyetemi hallgatók válaszaiban közel azonos a sorrend.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az olvasási kultúra kialakulása; ízléstípusok

A hallgatók 65%-a nyilatkozott úgy, hogy már középiskolás korában is olvasott minden külső ösztönzés nélkül a tananyaghoz nem feltétlenül szükséges szépirodalmat. A többi hallgató barátai (16%), tanárai (13%) és szülei (6%!) ösztönzésére kezdett el „plusz" irodalmat olvasni. S bár a családban kialakult kulturális szokásrendszer lényeges ösztönző tényező lehetne, a szülői ösztönzés alacsony százaléka nincs arányban a szülők rendszeres olvasásának adataival. Az eltérő végzettségű és foglalkozású szülők mintegy fele ugyanis, a hallgatók véleménye szerint, a szépirodalmat rendszeresen olvasók táborába tartozik.[4]

A hallgatók nemcsak könyvtárban és könyvtárból olvastak, hanem otthon és a kollégiumban is egymás, de főleg saját könyveiket. Minden, erre a kérdésre válaszolt hallgató rendelkezett saját könyvekkel. 100 kötet feletti könyvállománya 48% uknak volt. 50–100 kötet 26%-uknak és 25–50 kötetet 18%-uk jelzett. A megkérdezést megelőző három hónapban 24%-uk 250 Ft felett, 20%-uk 100–250 Ft-ig és 27% uk 100 Ft-ig vásárolt nem kötelező jellegű szépirodalmi műveket.

Kérésünkre felsorolták a hallgatók azokat a szerzőket, akiket a középiskolában, majd a főiskolás évek alatt ismertek és szerettek meg. Összesen 1801 jelölés érkezett 317 szerzőre. Ebből a középiskolás évekre esik 82 magyar szerző (hallgatónként 0,5 szerző) és 107 külföldi szerző (hallgatónként 0,6 szerző); az egyetemi hallgatóknál 4,1 és 2,5 az egy főre eső átlag! A főiskolán megismert és megkedvelt magyar szerzők száma 52 (0,3 szerző/1 fő); a külföldi szerzők szána 76 (0,4 szerző/1 fő); az egyetemi hallgatoknál 1,3 és 1,9 az egy főre eső szerzők átlaga. A legkevesebb jelölést a főiskolán megkedvelt magyar szerzők kapták: 43 fő 100 jelölése esett 52 szerzőre, a külföldiek esetében 68 fő 209 jelölése esett 76 szerzőre. A középiskolai években viszont 82 magyar szerző 166 főtől 798 jelölést, s 107 külföldi szerző 155 főtől 694 jelölést kapott. Mind az egy főre eső szerzői átlag, mind a megismert és megkedvelt szerzők száma a főiskolai években alacsonyabb, mint a középiskolában, ellentétben az egyetemi hallgatókkal, akiknél 374-ről 513-ra emelkedett a jelölt szerzők száma az egyetemi évek alatt. Legjobban az elsőéves tanítóképzős hallgatók adatai rontják a pozitív átlagot, valószínűleg azért, mert az új oktatási körülményekhez való alkalmazkodás és a középiskolától mindössze három hónapos búcsú hatása érződik válaszaikon. (A lehetséges és a tényleges választók negatív eltérése ugyanis az I-től a III. évfolyamig a következő: -146, -80 és -49. Az egyetemi hallgatóknál sokkal kisebb az eltérés e tekintetben is az évfolyamok között.)

A középiskolás években megismert és megkedvelt legtöbbet említett magyar szerzők:

főiskolások	*egyetemisták*
1. Moldova György (49 említés)	1. József Attila
2. József Attila (48)	2. Ady Endre
3. Radnóti Miklós (48)	3. Radnóti Miklós
4. Nagy László (45)	4. Németh László
5. Sarkadi Imre (43)	5. Déry Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. Németh László (42)
7. Ady Endre (32)
8. Fejes Endre (29)
9. Sánta Ferenc (26)
10. Örkény István (26)

6. Moldova György
7. Móricz Zsigmond
8. Illyés Gyula
9. Sarkadi Imre
10. Kosztolányi Dezső

(Az első tíz szerzőre esik az említések 49%-a.)

A főiskolai/egyetemi évek alatt megismert és megkedvelt magyar szerzők

főiskolások

1. Tamási Áron (6)
2. Tóth Árpád (4)
3. Esterházy Péter (4)
4. Moldova György (4)
5. Kertész Ákos (4)
6. Ördögh Szilveszter (4)
7. Végh Antal (4)
8. Sánta Ferenc (3)
9. Hajnóczy Péter (3)
10. Juhász Ferenc (3)

egyetemisták

1. Moldova György
2. Kertész Ákos
3. Pilinszky János
4. Déry Tibor
5. Weöres Sándor
6. Németh László
7. Sütő András
8. Szabó Magda
9. Baranyi Ferenc
10. Sánta Ferenc

(Az első tíz szerzőre esik az említések 39%-a.)
(6, illetve 3 magyar szerző esik egybe a tanítóképző főiskolások és az egyetemi hallgatók leginkább kedvelt szerzőit tartalmazó két listán.)

A középiskolában megismert és megkedvelt külföldi szerzők:

főiskolások

1. Robert Merle (44)
2. Ernest Hemingway (42)
3. Émile Zola (30)
4. Honoré de Balzac (27)
5. Guy de Maupassant (25)
6. Charles Baudlaire (24)
7. Csingiz Ajtmatov (21)
8. Thomas Mann (20)
9. John Steinbeck (20)
10. Victor Hugo (19)

egyetemisták

1. Ernest Hemingway
2. Thomas Mann
3. Fjodor Dosztojevszkij
4. Lev Tolsztoj
5. Émile Zola
6. Robert Merle
7. Erich-Maria Remarque
8. Arthur Rimbaud
9. Francois Villon
10. Paul Verlaine

(Az első tíz szerzőre esik az említések 39%-a.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A főiskolán/egyetemen megismert és megkedvelt külföldi szerzők

főiskolások	*egyetemisták*
1. Robert Merle (18)	1. Robert Merle
2. Franz Kafka (17)	2. Graham Greene
3. John Steinbeck (12)	3. Gabriel Garcia Marquez
4. Émile Ajar (11)	4. Jean Paul Sartre
5. Alberto Moravia (11)	5. John Steinbeck
6. Marcel Proust (10)	6. Dymphna Cusack
7. Gabriel Garcia Marquez (6)	7. Jorge Amado
8. Erich-Maria Remarque (6)	8. Mihail Bulgakov
9. Jean Paul Sartre (6)	9. Eric Knight
10. Abe Kóbó (5)	10. Erich-Maria Remarque

(Az első tíz szerzőre esik az említések 49%-a.)
(4., ill. 5. szerző egyezik meg a főiskolai és egyetemi hallgatóknál.)

A középiskolás évekből említett 10-10 szerző erősen kötődik a tananyaghoz. A főiskolán megkedvelt 10-10 szerző alapján megállapítható, hogy az értékes, ezen belül az értékes modern irodalom képviselői dominálnak, sajnálatos azonban a gyermek- és ifjúsági irodalom képviselőinek hiánya.

A teljes szerzői névsor és az elolvasott művek segítenek abban, hogy a hallgatók választásai alapján ízléscsoportokat alkossunk. A hallgatók irodalmi ízlését konkretizáló ízléstípusok körvonalazásához *Gondos* Ernő ízléstípusait használtuk fel.[5]

Összegezve a hallgatók választásait, a következő ízléstípusok mutathatók ki.

A középiskolában megkedvelt és olvasott szerzők alapján a választások száma szerinti sorrendben:	*A főiskolai ízléstípusok sorrendben:*
1. klasszikusok, XX. század (641 választás)	1. mai irodalom (158)
2. mai irodalom (448)	2. klasszikusok, XX. század (86)
3. romantika (160)	3. franciás ízlés (19)
4. franciás ízlés (60)	4. angolszász – orosz (12)
5. szocialista realista (44)	5. ismeretigény (11)
6. angolszász – orosz (38)	6. romantika (7)
7. analitikai próza (37)	7. analitikai próza (4)
8. nősorsok (22)	8. erősen cselekményes (4)
9. mai bestseller B. (16)	9. realista szocialista (3)
10. mai bestseller A. (10)	10. nősorsok, mai bestseller A, mai bestseller B, klasszikus ifjúsági és hajdani sikerkönyvek (1–1 választás)
11. erősen cselekményes (11)	
12. ismeretigény (3)	
13. klasszikus ifjúsági (2)	
14. hajdani sikerkönyvek (–)	
(Az összes választás száma 1492.)	(Az összes választások száma 309.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A középiskolai irodalmi ízlést nagymértékben befolyásolta az irodalomtanítás, a tananyag. Az egyetemisták ízléstípusaihoz hasonlóan itt is a XX. századi klasszikusok vezetnek. Ezt az ízléstípust a főiskolás évek alatt felváltja a mai irodalom iránti érdeklődés. Háttérbe szorul a romantika, megelőzi a franciás ízlés, az angolszász–orosz orientáció és az ismeretigény.

***

A bajai tanítójelöltek olvasási szokásait megismerve, feladatul tűzhetjük javításukat, alakításukat, illetve megszilárdításukat az elkövetkezendő években. Vizsgálódásunkat nem tekintjük lezártnak. (1985 novemberében megismételtük a kérdőíves felmérést, s ugyanazt tervezzük egy későbbi időpontban is); reméljük, hogy a tanszékközi összefogás hozzájárul hallgatóink olvasási kultúrájának pozitív irányú alakításához.

JEGYZETEK

1 Többek között ezért indítottuk 1980 novemberében főiskolánkon azt a kutatást, amelyben hallgatóink életmódjáról és művelődési szokásaikról próbálunk képet formálni. A tanszékközi és hallgatók bevonásával is folyó kutatás felméréssel kezdődött. Egy kéthetes időmérleg lapot töltött ki a hallgatók 20%-a, valamint egy 126 kérdésből álló önkitöltős kérdőívet a hallgatók 40%-a. E kérdőívek olvasásra vonatkozó kérdéseire adott válaszok elemzése alapján készült a tanítójelöltek olvasási szokásairól szóló munka, összesen 182 értékelhetően kitöltött kérdőív felhasználásával.

2 SZENTIRMAI László: Egyetemi hallgatók Szegeden. Bp. 1976, Gondolat. 39 , 120 p.

3 A főiskolai hallgatók olvasási szokásait feltáró adatsorok mellett több helyen, az összehasonlítás szándékával – mert nem oly távoli a két felmérés időpontja – közölni fogunk egyetemi hallgatókra vonatkozó adatokat is. 1976-ban a József Attila Tudományegyetem hallgatóinak életmódját és kulturális szokásait vizsgálta *Szentirmai* László. E kutatási anyag olvasási szokásokra vonatkozó eredményeit használtuk fel összehasonlítási alapul. (Lásd *Frick* Mária: Egyetemi hallgatók olvasási kultúrája. = Könyvtárosok a fiatal olvasókról és a nem olvasó fiatalokról. Szerk. Károlyi Ágnes. Bp. 1983., OSZK-KMK-MKE Ifjúsági Könyvtáros Szekció. 11–41. p.

4 A szülők szépirodalmi olvasásának adatai:

	rendszeresen olvas		nem olvas rendszeresen		nincs válasz	
	fő	%	fő	%	fő	%
apa	81	45	93	51	8	4
anya	94	51	82	46	6	3

5 GONDOS Ernő: Olvasói ízléstípusok. Bp. 1975, Kossuth. 128 p.

1. Romantika: olvasói nem szeretik a modern és a kalandos műveket. Pl. Jókai, Dumas, Gárdonyi.
2. Erősen cselekményes: olvasóit nem érdekli a múlt és a belső drámák. Pl. Doyle, Rejtő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. Mai bestseller. A.: jellegzetesen nem „kalandos" ízlés, könnyebb fajsúlyú társadalmi regények, ismert lányregények érdeklik az olvasóit. Pl. Berkesi.

4. Analitikai próza: típusmag Németh László. Távol áll a típustól a kaland és a krimi, az útleírás és az ismeretközlő irodalom. Pl. Kodolányi, Szabó Magda.

5. Nősorsok: idegenkedik olvasója az ismeretterjesztő, a modern, a forradalmi és a politikus művektől, a mozgalmasabb bestsellertől, a kaland- és a detektívregényektől. Pl. Hardy, Brontë, Fekete Gyula.

6. Mai bestseller. B.: könnyebb fajsúlyú szerelemközpontú műveket kedvelnek olvasói. Pl. Szilvási.

7. Ismeretigény: vegyes és korlátlan tájékozódási igény a jellemző. Olvasói elvetik a mesét, az irodalmi fikciót, az érzelmes történeteket és a forradalmi tematikát. Pl. Ceram, Molnár Gábor, Heyerdahl.

8. Franciás ízlés: középpontjában a második világháború utáni világirodalom, főként az ellenállás egzisztencialista elkötelezettjei állnak. Olvasói elutasítják a romantikust, a kalandost és a regényes történeteket. Pl. Camus, Sartre, Sarkadi.

9. Hajdani sikerkönyvek: szemléletileg konzervatív színezet jellemzi. Elfordulás a második világháború utáni irodalomtól. Pl. Cronin, Zilahy, Mitchell.

10. Realista szocialista: a szocialista irodalom hagyományosabb, realisztikusabb fogantatású műveinek kedvelőit fogja össze. Elutasítják olvasói a regényes történelmi és életrajzi, valamint a könnyebb és női olvasmányokat, dokumentumokat. Pl. Solohov, Illés Béla.

11. Angolszász–orosz: olvasói elutasítják a romantikus és kalandregényeket. Pl. Hemingway, Lengyel József, Langfus.

12. Klasszikus ifjúsági: jellemzi a cselekményesség, mesés elem, a romantika és humor kedvelése, az érzelmesség elutasítása. Pl. Cervantes, Mark Twain, Karinthy Frigyes.

13. Ujabb, mai irodalom: szocialista eszmeiségű ízléstípus. Kedvelik olvasói a népi és a java szovjet irodalmat, elutasítják a kalandos, a lektűr és a modern irodalmat. Pl. Gorkij, Sánta, Örkény.

14. Klasszikusok, XX. század: olvasóit a humor és az érték iránti érzékenység jellemzi. Elutasítják a könnyű és az olcsó irodalmat. Pl. Thomas Mann.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR BIBLIOGRÁFIAI SZOLGÁLTATÁSAINAK IPARI IGÉNYBEVÉTELE

KUN SZABÓ TIBORNÉ

A *Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára* országos feladatkörű tudományos szakkönyvtár. Ebben a minőségében is elsősorban az egyetemen folyó szakemberképzés és kutatás szolgálatában áll, de szolgáltatásokat nyújt a Veszprémben működő tudományos intézmények és a megye üzemei számára is. Igénybe veszik szolgáltatásait a társegyetemek, a megyén kívüli vállalatok és a nemzetközi együttműködés keretében a külföldi partnerek is. Tevékenysége tehát nemcsak helyi, hanem regionális, országos és nemzetközi szintre is kiterjed. Könyvtárunkban komplex információszolgáltató rendszer működik. Az egymással vertikálisan kapcsolódó láncszemek a következők:

– Bibliográfiai szolgáltatás: számítógépes kémiai szakirodalom-figyelő szolgálat, és online információkeresés.
– Dokumentumszolgáltatás.
– Fordító szolgálat.

A folyamatos irodalomfigyelést 1971 óta a *Chemical Abstracts Service* mágnesszalagos adattárai alapján végeztük, a retrospektív bibliográfiákat pedig régebben a rendelkezésünkre álló referáló folyóiratok és egyéb segédeszközök segítségével állítottuk össze.[1] Könyvtárunkban 1982 óta folyik online információkeresés, amelynek feltétele a külföldi adatbázis-szolgáltató központokkal való közvetlen kapcsolat kiépítése volt.[2] Ilyen módon a Chemical Abstracts anyagának retrospektív és folyamatos keresésén kívül lehetőség van egyéb adatbázisok használatára is. Tevékenységünk során számtalan partnerkapcsolat alakult ki a VVEKK és különféle vállalatok között. Ezt szeretném az alábbiakban bemutatni.

Nálunk is az egyetemi könyvtárakra általában jellemző gyakorlat érvényesült. Első felhasználóink az egyetem oktatói, kutatói közül kerültek ki, majd az ezután még meglévő szabad kapacitást ajánlottuk fel a vegyipar információellátására. Minden rendelkezésünkre álló eszközt felhasználtunk arra, hogy szolgáltatásainkról tudomást szerezzenek mindazok, akiket ez érdekelhet és érinthet. Szórólapokon ismertettük rendszerünk működését, előnyeit. Baráti, szakmai körben tájékoztattuk az ipar szakembereit a lehetőségekről. Vállalati igazgatókat hívtunk meg például az online információszolgáltatás megindításakor, ismertettük a módszer előnyeit, valamint bemutattuk magát a keresés folyamatát is. Az egyetemi hallgatók tananyagában is szerepel a könyvtár szolgáltatásainak ismertetése,[3] így az iparba vagy kutatási területre kerülő Veszprémben végzett mérnökök könyvtárunk munkájának ismeretében gyakran mint megrendelők térnek vissza.

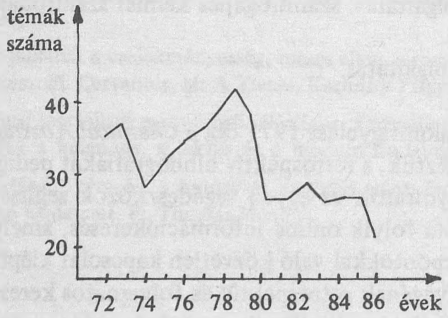
1. *EGYHÁZI* Tiborné – *KOVÁTS* Zoltán – *DÖMÖTÖR* Lajosné: A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára szolgáltatásainak tízéves fejlődése. Könyvtári Figyelő, 1981. 6. 432 p.
2. *DÖMÖTÖR* Lajosné: A hagyományos kommunikációtól az ember-gép párbeszédig. Horizont. 1983. 11. 2. sz. 33–35. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Földrajzi helyzetünkből adódóan természetes, hogy a Dunántúl legnagyobb ipari üzemei a kutatás, műszaki fejlesztés, termelés terén adódó problémáik megoldásához szükséges információkért hozzánk fordultak, akár csak tájékoztató jellegű akár a legmagasabb rendű döntéselőkészítő információkra volt szükségük. A számítógéppel összeállított irodalomjegyzék teljességét és helyességét állandóan ellenőriztettük partnereinkkel. A szolgáltatásunk hatásfokát mérő relevancia értéket (a használható hivatkozások számának az összes hivatkozások számához viszonyított arányát), így a külföldi szakirodalomból ismert számokkal összehasonlítva is magas értéken tudtuk tartani: általában 60–70% között.

A mágnesszalagon alapuló irodalomfigyelést az elmúlt 15 év alatt a következő nagy iparvállalatok vették igénybe: Péti Nitrogénművek, Peremartoni Vegyipari Vállalat, Ajkai Timföld és Alumíniumkohó, MSZKFI Százhalombatta, Magyaróvári Timföld és Műkorundgyár, Tatabányai Szénbányák, Borsodi Vegyi Kombinát, Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt., Tiszai Vegyi Kombinát, Északmagyarországi Vegyiművek, Dunai Kőolajipari Vállalat, Komáromi Kőolajipari Vállalat.

A felsoroltakon kívül számos kisebb ipari üzemmel, kutatóintézettel, szövetkezettel volt kapcsolatunk hosszabb vagy rövidebb ideig. A következő ábra az ipari témák számának alakulását mutatja 1972–1986-ig:

A kezdeti növekedést a témák számának csökkenése követte. A grafikon maximális értéket 1978-ban mutat, ami érdekes, de nem véletlen egybeesés a világgazdasági válság magyarországi hatásának jelentkezésével. A következő években az iparvállalatok megérezték a gazdasági feltételek szigorodását, és jobban megfontolták kiadásaik szerkezetét. Ez a gondolkodás, mint tudjuk, nem vall előrelátásra, mert nem használja fel a távlati döntésekhez a külföldi szakirodalomban publikált ismereteket, nem gazdálkodik jól az információval, amely pedig a gazdaságosság első számú követelménye.

Az ipari témák számának csökkenését eredményezte az is, hogy a hazai ágazati információs központok közül egyre több vezette be a számítógépes információkeresés technikáját (OMIKK, AGROINFORM, IPIK stb.). Az ipari felhasználók köre így egyre inkább a kifejezetten kémiai profilú vállalatokra szűkül le.

Felhasználóink szerződés keretében veszik igénybe szolgáltatásainkat. 1980-ig évenként kötöttük ezeket, de 1980-ban 5 éves szerződést írtunk alá. Talán ezzel magyarázható hogy a vállalatoknak – bár lehetőségük lett volna a változtatásra – 1980–1985 között a

3. *SZOLCSÁNYI* Pál – *DÖMÖTÖR* Lajosné – *EGYHÁZI* Tiborné – *SZÁNYA* Tibor: Bibliográfiai szolgálat a komplex vegyészmérnök képzésben. Magyar Kémikusok Lapja, 1985. 45.10.sz. 447 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

témák száma gyakorlatilag mégis állandó volt. Hamis képet kapunk azonban, ha az utóbbi 5 évre csak az eddig felsorolt adatokat vesszük figyelembe, mivel 1982 végén megkezdte üzemszerű munkáját könyvtárunkban az online szakirodalomkereső szolgáltatás. 1983-ban 17 külső megrendelésből négyet ipari felhasználó kért, 1984-ben már 43 ilyen kérdés volt, míg 1985-ben 47. A kezdeti dinamikus fejlődést lassú, de folyamatos növekedés követte. Eddigi tapasztalataink alapján várhatóan beáll ez a szám egy bizonyos szintre, ami becsléseink szerint 100 alatt marad. Az információs rendszerünk adta lehetőségek sokkal nagyobbak jelenlegi kihasználtságuknál, akár bibliográfiai, akár dokumentum-szolgáltatásról, akár a fordító szolgálatról van szó.

Az alábbiakban az 1985. év online kereséseinek jellemző adatait mutatom be táblázatban, csak a nagyobb igénybevevőinket tüntetve fel. A felhasznált összeg rovatban az egyes vállalatok által felhasznált devizát az ipar által igénybe vett összes dollár százalékában adtam meg.

Vállalat	Felhasznált összeg %	Témák száma
MÁFKI	36	15
Nitrokémia	26	16
NEVIKI	12	4
NITROIL	7	4
NYUDUVIZIG	6	1
BVK	5	2

Az információkeresésre költött összeg nem minden esetben arányos a témák számával, hanem annak általános, illetve speciális jellegétől is függ.

Mint látható, legnagyobb felhasználónk az ipari üzemek közül a Nitrokémia és az ipari kutatóintézetek közül a MÁFKI. Az utóbbinak feladatából adódóan nagyobb az információigénye. A felsorolásból kitűnik, hogy a földrajzi helyzet is meghatározza szolgáltatásaink igénybevételét. (Itt kell megjegyezni, hogy nemcsak kutatási jellegű hanem például piaci, termelési adatokat is lehet online beszerezni, tehát a kutatásokat nem folytató ipari üzem is hasznos információkhoz juthatna.) Ami pedig az ipari kapcsolataink minőségi alakulását illeti, ez szoros összefüggésben áll a szolgáltatás jellegének megváltozásával. A Chemical Abstracts mágnesszalagjain alapuló folyamatos szakirodalomfigyeléshez képest az online keresés szélesebb körű alkalmazása aktívabb, közvetlenebb kapcsolatot jelent a felhasználókkal. A kereséseknél jelenlévő kutató azonnal dönthet a közösen kialakított kérdés esetleg szükséges megváltoztatásáról, így a kapott eredménylista relevanciája gyakorlatilag megközelítheti a maximális értéket.

Az új minőségű szolgáltatásnak azonban mennyiségi fejlődésre lenne szüksége. Külföldi trendek az ipari vállalatok információéhségének nagyobb arányú növekedését mutatják. Bizakodunk abban, hogy saját előrejelzésünkkel ellentétben a magyar ipari üzemek nagyobb mértékben fogják felkeresni keresőszolgálatunkat, mind a vegyipari jellegű, mind az egyéb témájú kérdéseikkel, kiegészítve azt a komplex szolgáltatási láncunk többi tagjának igénybevételével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szerző írásának középpontjában az MNB és az UK osztályozási gyakorlata áll. A két eltérő célú és egymástól különböző munkaeszközöket használó autonóm rendszerek korrelációját a praktikum felől megközelítő írás remélhetőleg hozzájárul majd a probléma részletes elméleti kimunkálásához, amely régóta várat magára. Amint arra a szerző is utal, a téma vizsgálatának vannak már bizonyos előzményei: a kecskeméti szakmai tanácskozáson (rendezte: MKE Bibliográfiai Bizottság és OSZK KMK, 1981. szept. 25–26.) *Dénes* Pálné, *Huber* Kálmánné, *Mader* Béláné, *Pál* Györgyi korreferátumai foglalkoztak a témával. *Ungváry* Rudolf: *A hiány jelei. Egy tanácskozás és egy tematikus folyóiratszám tanulságai* (Könyvtári Figyelő, 1982.1.sz. 15–24. p.) című írásában szintén érintette a problémát. A kérdést a KMK is vizsgálta 1984-ben. *(A szerk.)*

MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIA, ÚJ KÖNYVEK VAGY SAJÁT GYAKORLAT?

Hozzászólás a Könyvtári Figyelő 1986. évi tematikus számához

A véletlen egybeesése, hogy a *Könyvtári Figyelő 1986/6.* tematikus számának megjelenésekor az *Új Könyvek* (továbbiakban UK) állománygyarapítási tanácsadó és a *Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája* (továbbiakban MNB) bibliográfiai tételeinek összehasonlító „vizsgálatával" foglalkoztam, ha egy kicsit más szempontból is; ugyanis elsősorban a raktári jelzetszakcsoport és a szakszámok azonosságát, illetve különbözőségét vetettem össze. A folyóiratban két tanulmány[1] részben, *Sípos* Márta–*Szilágyi* Tibor: *Az új szabványok az Új Könyvek szemével* (614–627. p.) c. írás pedig még inkább megerősítette, szilárdabbá tette azokat a tapasztalataimat, véleményemet, melyeket az MNB-vel és az UK-val kapcsolatosan az új szabványok alkalmazási különbségeiről szereztem.

Elismerve a két kiadvány eltérő szerepe, feladata miatti eltérő alkalmazási módot, mégis úgy érzem, hogy a dokumentumleírás terén kisebb mértékben meglévő, de a raktári jelzetalkotás és az osztályozás területén tapasztalható, lényegesen eltérő különbségeket a Sípos–Szilágyi tanulmány sem indokolja kellően.

Nem vitatva az új szabványok alkalmazásának szükségességét (a bevezetés módját azonban már kifogásolva!), egyértelmű, hogy a legteljesebb formában, a legmagasabb szinten az MNB használja fel azokat. (Még akkor is, ha például Bp. rövidítést alkalmaz.) Ez érvényes a leírásra, a besorolási adatok megállapítására és az osztályozásra is. (Igaz, hogy egy nemzeti bibliográfiának nem feladata a szakszámok szerinti visszakeresés biztosítása.) Ezt a teljességre törekvő formát kellene elfogadnia az UK-nak is, kikerülve ezáltal az „újrafeldolgozás" tényét. Így ugyanis a könyvtáraknak lehetőségük nyílna arra, hogy az MNB – besorolási adatokkal (mellékletekkel, tárgyszavakkal) és raktári jelzettel kiegészített – bibliográfiai tételeiből a számukra szükséges adatok felhasználásával építsék katalógusaikat. Ebben az esetben csak a katalógustételek egyes adatainak elhagyása lenne a feladatuk és nem állandó javítgatás, módosítás.

Az új szabványok bevezetése során az UK 1981/8.sz.[2] és a kecskeméti konferencia[3] foglalkozott az új leírás hatására bekövetkező változásokkal, az MNB és UK leírásainak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

azonosságával, eltéréseivel. Ezt fogalmazza meg továbbá A leíró katalógus továbbépítése c. kiadvány 2. sz. függeléke is.[4] Köztudott viszont, hogy ezek az eltérések a közművelődési és iskolai könyvtárak igényeit célozzák meg. Szakkönyvtáraink, felsőoktatási könyvtáraink nem tértek rá azonnal a leírások bevezetésére, a katalógusok átszerkesztésére, tapasztalatokat gyűjtöttek, s úgy tűnik, nekik lett igazuk! Ezt igazolja *Berke* Barnabásné megállapítása is.[5]

Csakhogy „a magára adó" közművelődési könyvtár sem nélkülözheti állománygyarapításához az MNB-t! Annak tételeit felhasználva viszont, e kettősség miatt most már az MNB leírásait kell átalakítania az UK gyakorlatához. (Nem szabad attól sem eltekintenünk, hogy ugyanakkor minden könyvtár rendelkezik még további specialitásokkal is, amelynek semmiféle központi szolgáltatás sem tud eleget tenni.) Jelentőségénél fogva az MNB-nek kellene az elsődlegesnek lennie, és ehhez igazodnia minden központi szolgáltatásnak, legfeljebb csökkentve az adatelemeket, adattartalmat, de nem lényegesen eltérve attól.

Rátérve vizsgálódásaim eredményeire, a teljesség igénye nélkül az alábbi eltéréseket tapasztaltam.

Az UK 1987. évi 1–2. számának 103 tételét hasonlítottam össze az MNB 1986. évi 20, 23–24. és 1987. évi 1–2. számaiban lévő megegyező tételekkel. 58 olyan dokumentumleírást találtam, amelynél kisebb, vagy jelentősebb eltérés mutatkozott. A katalógus és/vagy bibliográfiai tétel felépítését követve ezek a következőkben foglalhatók össze. A *raktári jelzet* vagy *szakcsoport* összevetésénél lényeges eltérés mutatkozik több tételnél. (Holott az UK raktári jelzetei az elsőként megállapított ETO számból alakulnak ki, és az MNB-ben is a „leírást kiegészítő első szakjelzet határozza meg a szakcsoportba sorolást"[6].)

UK tételszám	Rakt. jelzet	MNB tételszám	Szakcsoport
870122	915	844.	908
870132	689	414.	624/628
870134	792	432.	72 !
870185	641	114.	61
870259	342	860.	943.9

Nem beszélve arról, hogy az UK betűrendi jeleinek ellenőrzésére is szükség van, pl. 870101 tétel H63 helyesen H33; 870111 tétel C87 helyesen C83; 870138 tétel K71 helyesen K67.

A *katalógus/bibliográfiai* tétel első *besorolási adata* és a *melléktételek* megállapítása azonos, eltérés csak a kiegészítő adatoknál található. Hol az MNB, hol az UK-hoz teljesebb születési és halálozási adatot.

Az *egységesített cím* és a *testület* használatában viszont már lényeges eltérés mutatkozik. Az UK nem használ egységesített címet, helyette a megjegyzésben kivetített eredeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

címet használhatja fel a könyvtár, ha e szerint is nyilván akarja tartani a műveket. A testületi név alkalmazása pedig még ritka, esetleges az UK-ban.

A *bibliográfiai leírás*t tekintve az eltérés jelentéktelen és teljesen megegyezik a fent említett függelékben lefektetett elvekkel. Csak azok az adatok maradnak el az UK-ból, amelyek lényegtelenek, vagy nem válnak besorolási adattá a könyvtárak katalógusaiban.

Bővebb – és ez nagyon jó a *tartalmi feltárást* illetően – az MNB leírása a tanulmánykötéteknél és a szépirodalmi gyűjteményes köteteknél. Ezt a tartalmi feltárást valamennyi könyvtár szívesen venné az UK tételeinél is, hiszen tudományos feladatokat is ellátó megyei könyvtáraknak ezt pótlólag kell elvégezniük.

A legjelentősebb eltérés az *ETO-jelzet*eknél található Bár ez már nem tartozik szorosan az új szabványok bevezetéséhez, mégis csak úgy lesz egységes gyakorlat, ha a szakszámok problémáit nem szakítjuk el a többi adattól. A feltárt eltérések mennyiségbeli, de tartalmi, mélységbeli különbségeket is jelentenek. Egy mű esetében az ETO módosítása adja ezt az eltérést, hisz az MNB felhasználja a módosított jelzeteket.[7] Az MNB útmutatójában megfogalmazza, hogy az ETO teljes kiadása alapján készülnek jelzetei, s feltehetően ugyanezen kiadásokat használja fel az UK is. Ezért az ETO-számok felépítésének azonosnak kellene lenni, hisz az alosztások sorrendje, ha nem is meghatározott, de javasolt a Segédtáblázatokban. Mégis az irodalmi jelzeteknél az UK minden esetben a *főtáblázati szam* után helyezi el a *formai* és a *földrajzi alosztás*t, mégpedig a *korlátozottan közös alosztás* elé, míg az MNB a *főtáblázati szám* és a *korlátozottan közös alosztás* után hozza ezeket. Ennek a sorrendiségnek a katalógus szerkesztése során van szerepe. Pl.:

UK 870104 tétel	894.511(02.053.2)-14
MNB212. tétel	894.511-14(02.053.2)
és	
UK 870226 tétel	820(73)-31 Heller=945.11
MNB482. tétel	820-31(73)=945.11

Ugyanezt találjuk az UK 870177 – MNB 204.; 870181 – 250.; 870131 – 506.; 870158 – 818.; 870170 – 521. tételeinél. Kivételt csak a (091) történet formai alosztás használata jelent, mind a két kiadvány közvetlenül a főtáblázati szám után használja.

Az MNB-t nem, de az UK-t érinti a *névalosztások* problémája is. Az UK nem transzliterálja a jelzetekben a neveket, így a könyvtár olvasói döbbenten állhatnak, ha ugyanazt a nevet megkeresik a leíró és szakkatalógusban is. Úgy vélem, egyforma elvet kellene követni, nem szabad csak részekben tekinteni a katalógustételt.

Túl a jelzetek elemeinek összerakásán, a megadott jelzetek számában is eltérés mutatkozik a két kiadvány között. Amíg az MNB

- egy jelzettel látott el 8 kiadványt, addig az UK ötnek kettő, háromnak három jelzetet adott;
- két jelzettel látott el 9 kiadványt, addig az UK hétnek három, kettőnek négy jelzetet adott;
- három jelzettel látott el 4 kiadványt, addig az UK kettőnek egy, egynek kettő és egynek négy jelzetet adott;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– négy jelzettel látta el az egyik kiadványt, addig az UK két jelzetet adott;
– hat jelzettel látott el egy másik kiadványt, addig ugyanannak az UK öt jelzetet adott.

Ebből látható, hogy az eltérés sokszor jelentős, és ez a dokumentum többoldalú visszakereshetőségét befolyásolja.

Ami a *tartalmi mélység*et illeti, a kimutatható eltérések az MNB szempontjából szűkítettséget, viszont az UK-nál tágabb értelmezést mutatnak. A katalógusban az előbbi esetben (MNB) kisebb csoportbontás, míg az UK jelzeteinek felhasználásával nagyobb csoport képezhető. Az UK 870124 tétel Hajdú-bihari iskolák... c. műnél megelégszik a 37.014 Köznevelés főtáblázati számmal, holott a tartalmi ismertető alapján kitűnik, hogy iskolatípusok szerint a levéltári anyag ismertetését is közli. Helyesebb ezért a 373; 377 930.253.1 ETO számok használata az MNB-ben (6236. tétel). Eltérően értelmezi a két kiadvány a levéltár fogalmát is. A 870118 UK tétel Gazdag István: A Hajdú Bihar Megyei Levéltár története a 930.25 főtáblázati számot kapta, míg az MNB ismét konkrétabb jelzettel élt az 5542. tételnél a 930.253.1 számot adta. A 870185 Zajkás Gábor: Diétáskönyv cukorbetegeknek... c. mű 2. átd. kiadása raktári jelzet eltérésére már korábban utaltam. Az UK az első és második kiadásnál a 641.563 és a 615.8 ETO jelzeteket alkalmazza, és a 2. kiadásnál ezt kiegészíti a 613.24:616/618 jelzettel, az egy betegségekhez kapcsolódó diétával. Ez utóbbi jelzet az MNB 114. tételnél nem található meg, míg az előzőek esetében a 615.874 Diétás táplálkozás mélységig bontja a jelzetet. A 870139 tétel Koppány József: Láthatatlan front c. mű az UK jelzetalkotásában a 940.53/.54 *A második világháború története* tételhez kerül. Túl tág ez az értelmezés, hisz a kötet kifejezetten a kémkedéssel foglalkozik, melynek önálló jelzete 940.548 az MNB szerint is (548. tétel). Nagy eltéréseket mutat a honismeret és a földrajz értelmezése. A 870143 Kunszabó Ferenc: Utijegyzetek c. művel (MNB 508. tétel) és a 870122 Gyarmathy László: Igéret földje c. mű (MNB 844. tétel) az UK értelmezése szerint földrajz, tehát 91-es osztályba kerül (raktári jelzetben is), míg az MNB honismeretnek tekinti, és a 908-as jelzettel látja el. Legnagyobb eltérés a 870151 Mátyás Király levelei c. műnél található. Az UK 873.4(439)–6 Mátyás, I. = 945.11, tehát latin irodalom Magyarországon jelzetet alkalmazza, míg az MNB egyszerűen magyar irodalomnak 894.511–6 fogja fel a művet. Beszélhetünk-e mai értelemben vett magyar irodalomról Mátyás király korában, vagy latin irodalom Magyarországon a helyes megoldás? (Ezt a problémát veti fel Janus Pannonius munkássága, vagy Széchenyi István és II. Rákóczi Ferenc nem magyar nyelven írt műve.) Ugyanilyen éles eltérés tapasztalható a 870157 Ókori történeti chrestomatia 2. köt. Görög történeti chrestomatia c. műnél. Besorolhatjuk-e a 931 Ókori történelemhez általában, ahogy az UK azt teszi (első jelzetként) vagy az a helyes, amit az MNB 546. tételében tesz 937/938 Római, görög történelem jelzetet alkalmazva? Úgy vélem, az UK figyelembe veszi az összes létező kötetet, amely helytelen, mert e mű csak a görög történelemmel foglalkozik, és így az MNB is tágabb értelmezést ad. Azt hiszem, ennyi példa mintának elég is. A fentiek leírásával az volt a célom, hogy felhívjam a figyelmet: az egységesítés nemcsak szavakban szükséges, hanem azt meg is kell valósítani. Alkalmazzuk végre az oly sokat emlegetett egyszeri leírást (és értsük alatta természetesen a szakozást is). Legyen egy rendszerünk, de az működjön a lehető legtökéletesebben, és akkor számon kérhetjük könyvtárainkon is az azonos elveken, azonos célért folyó munkát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JEGYZETEK

1. Az új szabványok és a nemzeti könyvtár leíró könyvkatalógusai /BACZONI Tamásné. = Könyvtári figyelő, 32. évf. 1986. 6. sz. 577–578. p.
Jött! Látott! Győzött! (?) Szubjektív szabványtörténeti szemle / PINTÉR László = Könyvtári figyelő, 32. évf. 1986. 6. sz. 632–646 p.
2. Új könyvek. 810566 tételszám előtti 8. sz. előszava.
3. Emlékeztető a kecskeméti konferencia eredményeiből... / összeáll. VARGA Ildikó. – Bp.: OSZK–KMK, 1981. – 9 p.
4. 2. Függelék. A központi katalóguscédulák bibliográfiai leírásainak adattartalma. = A leíró katalógusok továbbépítése / összeáll. VARGA Ildikó. – Bp.: OSZK–KMK, 1982. – 45–52 p.
5. A szabványkészítő felelőssége / BERKE Barnabásné. = Könyvtári figyelő; 32. évf. 1986. 6. sz. 630. p. (3–4. bek.)
6. Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája. 33. évf. 8. füz. 1978. máj. 1. p. 1. (bevezetés).
7. Az UK 870128 tétel a 301.188 jelzetet használja, az MNB az 597. tételben már a 316.343.652 új jelzettel él.

PREJCZER Paula

GÉPRE VISZIK a British Library katalógusát, a 360 kötetes nyomtatott katalógus alapján. A konverzió lebonyolítására pályázatot hirdettek, ezt 9 vállalkozó közül a Santec cég nyerte meg. A tervek szerint 1987–1991 között készül el a munka. A gépi katalógust mind helyben (a BL olvasótermeiben), mind a BLAISE-LINE útján használhatják majd az olvasók. A Santec cég CD-ROM vagy egyéb optikai eszköz formájában publikálja az anyagot. (BL Bibliographic Services Newsletter, 1987. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

Folytatva sorozatunkat *a szocialista országok könyvtári módszertani központjainak XIII. (budapesti) konferenciájáról*, most az NDK-ból érkezett résztvevők előadásait közöljük. Az információs rendszerről szóló két írás bizonyos pontokon átfedi, de ugyanakkor ki is egészíti egymást – ezért adjuk közre mindkettőt. A harmadik a tervezést a közművelődési könyvtárak szemszögéből tárgyalja.
(A szerk.)

TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK ÉS INFORMÁCIÓS INTÉZETEK MUNKÁJÁNAK KÖZÖS TERVEZÉSE ÉS KOORDINÁLÁSA AZ NDK-BAN

„A tudományos könyvtárak és információs intézetek teljesítménynövelése nagyobb koordináltság és együttműködés segítségével" volt a témája annak a központi konferenciának, amelyet a *Fő- és Szakiskolák Minisztériuma*, a *Tudomány és Technika Minisztériuma*, valamint az *NDK Tudományos Akadémiája* rendezett, és amelyen az NDK tudományos könyvtárügyének körülbelül 500 képviselője volt jelen 1985 januárjában Lipcsében.

Az elkövetkező időben a koordinálás és kooperáció alapvető jelentőségűvé válik, aminek már a koncepciók, prognózisok és távlati tervek kidolgozásával kell kezdődnie. Elsőként a három konferenciarendező szerv munkájának koordinálására van szükség, hiszen mindegyik szerv döntő szerepet játszik a tudomány fejlesztésében, így a tudományorientált könyvtári és információs munkában is.

A könyvtárosok funkciója nemcsak a kutatás támogatása, hiszen az általános tudományos könyvtáraknak nagy szerepe van a képzésben és nevelésben, valamint a területük szellemi-kulturális központjaiként is funkcionálnak, de a tudományos könyvtárak egzisztenciális létét a kutatásban nyújtott teljesítményük biztosítja.

A konferencia eredményeként, figyelembe véve a párt 1984-es, a minisztertanács elnökségének 1985-ös dokumentumát: *„A könyvtárak feladatai a fejlett szocialista társadalomban"*, a három konferenciarendező szerv határozatot dolgozott ki az együttműködés fő irányaira és a folyamatos együttműködés biztosítására.

Az együttműködés fő irányai

A határozat az együttműködés négy csoportját különbözteti meg.

1. A tudományos haladás biztosítására a következő témákat dolgozzák fel:
– elemző-prognosztizáló munka az információszükséglet mennyiségi és minőségi szerkezetéről, a szervezeti keretekről, a munkamódszerről stb.,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– az információs folyamatok automatizálásának alapelvei a kutatás és technika területén, beleértve a tudomány és technika tervezésének és irányításának információellátását,
– effektív módszertani és technológiai alapelvek, valamint egységes szoftver kidolgozása a számítógépesített könyvtári és információs szolgáltatások hálózata számára,
– szabványok és más normatív-technikai alapelvek kidolgozása.

2. A rendszerszervezés területén a fő feladatot az egymással összehangolt számítógépesített könyvtári és információs szolgáltatások hálózatának koncepcionális kidolgozása jelenti, ez lesz az alapja a 90-es évek tudományos könyvtári és információs rendszerének. Ehhez a következő feladatok várnak megoldásra:
– be kell vonni a központi szakkönyvtárakat és a szakmai könyvtári hálózatokat a ZIID *„Alapelvek számítógépesített információs szolgáltatások hálózatának megteremtésére"* c. központi kutatási témába,
– meg kell oldani a *Deutsche Staatsbibliothek,* a *Deutsche Bücherei* és más központi, illetve vezető funkcióval megbízott tudományos könyvtár szervezeti-funkcionális együttműködését. A célkitűzés minőségileg új információs teljesítmények elérése, a dokumentumszolgáltatás, a szerzeményezési politika javítása, optimális lelőhelyelosztás kialakítása.

3. A könyvtárosokat és szakinformátorokat képessé kell tenni jövőbeli feladataik elvégzésére. Ehhez a következő hosszú távú stratégiai feladatok megoldása szükséges:
– a jövő szakemberanyagának foglalkoztatási és kvalifikációs struktúráját az ezredforduló tudományos könyvtárainak és információs intézményeinek feladataiból kell levezetni,
– rugalmas rendszerű képzés és továbbképzés alapelveinek kidolgozása, beleértve a fontosabb felhasználói csoportok megismertetését a modern információ-visszakereső technikákkal,
– a káderszükséglet hosszú távú tervezésének, a képző- és továbbképző kapacitások struktúrájának elvi kidolgozása (fel kell mérni, hogy hosszú távon mekkora lesz a szükséglet részleges, illetve teljes informatikai képesítéssel rendelkező felsőfokú szakemberekből).

4. Az előttünk álló feladatok megoldásához szükséges a megfelelő anyagi-technikai bázis biztosítása:
– biztosítani kell a szükségleteknek megfelelő hosszú távú stabil irodalomellátást,
– biztosítani kell az információs adatbankok online elérését, az információs adatbázisok számítógépes adathordozókkal való exportját és importját,
– meg kell valósítani a másolási technika zökkenőmentes fejlesztését,
– a számítógépes információs szolgáltatások hálózatának, adatbankok és a könyvtári munka számítógépesítésének kiépítéséhez ki kell dolgozni a modern információs technika alapjait.

A számítógépesített hálózatok lépésenkénti kiépítéséhez meg kell állapítani a prioritásokat, és a hálózati funkciókat ellátó intézményeket fel kell szerelni terminálokkal, irodai komputerekkel és kisszámítógépekkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Tervezés és szervezés

A kidolgozott koncepcióknak a gyakorlatba való átültetésére éves terveket és célkitűzéseket kell kidolgozni:

- a tudományos könyvtárak és információs intézmények együttműködési módozatainak kidolgozása területi alapon és a tudományos intézetek egyes gócpontjaiban,
- a párt 1984-es határozatának megvalósítására Drezda és Berlin kerületekben mintamodellek kialakítása,
- az *„Alkalmazott informatika"* kutatási főirány keretében, *„A tudományos információ automatizált rendszerének kialakítása és működtetése"* téma kidolgozása, a drezdai Műszaki Egyetem informatikai központ kiépítésével megfelelő kutatócsoport és továbbképzési lehetőség megteremtése, valamint az automatizált könyvtári és információs munka példamegoldásainak kialakítása.

Az említett feladatok megoldására, a folyamatos együttműködés biztosítására állandó koordinációs csoport alakul, melynek tagjai a Fő- és Szakiskolák Minisztériumához tartozó tudományos könyvtárak, információs és dokumentációs intézmények Módszertani Központjának, az NDK Tudományos Akadémiája Tudományos Információs Központjának és az Információs és Dokumentációs Központi Intézetének igazgatói. A koordinációs csoport vezetését a Módszertani Központ igazgatója látja el, felügyeletét pedig az illetékes miniszterhelyettesek, illetve elnökhelyettesek gyakorolják.

SCHWARZ, Gerhard

AZ NDK KÖNYVTÁRI ÉS INFORMÁCIÓS RENDSZERÉNEK KÖZPONTI KOORDINÁLT TERVEZÉSE – A MEGVALÓSITÁS FELTÉTELEI ÉS ELSŐ LÉPÉSEI

Az elkövetkezendő évek növekvő igényeinek a könyvtári és információs rendszer csak a munka intenzitásának növelésével tehet eleget. Ehhez szükséges:

- a meglévő munkaerők racionális felhasználása,
- a szakemberek képzése,
- az anyagi-technikai bázis modernizálása (a számítógépes adatfeldolgozás és a munkafolyamatok gépesítése),
- a munkaszervezet tudományos megalapozottságú ésszerűsítése,
- tényleges kooperáció szakmai és területi szinten,
- és mindenekelőtt a vezetési és tervezési folyamat átfogó értékelése.

A koordinált, hosszú távú irányítás és tervezés megszervezéséhez megteremtődtek az NDK-ban a feltételek. Ezt tükrözik G. *Schwarz* itt közölt írásában már ismertetett, a tudományos könyvtárak 1985-ben megrendezett központi konferenciájának tézise is. A központilag koordinált irányítást és tervezést az élet tette szükségessé:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a könyvtárak és tudományos intézmények jelentősen elősegítik a tudomány fejlődését, és egyben részei az ország tudományos potenciáljának. Míg azonban nálunk a kutatásfejlesztés régóta központi kutatási tervek alapján történik, addig az információs és könyvtári munka tervezése lényegében az egyes intézmények keretein belül folyik. Az intézményi érdekek előnyt élveznek. Az intézményen túli szempontok, amelyek figyelembevétele pedig fontos lenne a kutatás segítéséhez, legtöbbször figyelmen kívül maradnak. A kapacitások a teljesítmények tervezését nemcsak a fenntartó intézmények korlátozott látóköre határolja be, hanem anyagi és pénzügyi lehetőségei is. Tehát szubjektív és objektív akadályokat kell leküzdeni ahhoz, hogy a könyvtárak és információs intézmények fenntartóik korlátain túl megfelelhessenek a kutatás támasztotta össztársadalmi követelményeknek.

A probléma megoldásához figyelembe vehetjük a központi kutatási tervek példáját. A szerződésben rögzített kutatási kooperáció szintén különböző irányítási területekhez tartozó (akadémiai, főiskolai, ipari) tudományos intézetek között zajlik. A rendelkezésre álló anyagi, pénzügyi és személyi kapacitás tervezéséhez, az össztársadalmi érdek megvalósításához elengedhetetlen a tartalmi főirányok, a kutatás csomópontjainak megtervezése, tartalmi prioritások megfogalmazása.

A könyvtári és információs munka szervezése, figyelembevéve az össztársadalmi érdekeket, szintén központi tervezést igényel. Az első előfeltétel ehhez az egységes, tudományosan megalapozott, hosszú távú irányelvek vagy fejlesztési koncepció kidolgozása. Minden egyes könyvtár és információs intézet teljesítőképessége attól függ, mennyire jól funkcionál az információ- és a könyvtárügy, mint egész, mint rendszer. A tudományok specializálódásával és integrálódásával folyamatosan növekszik a nagyon komplex, interdiszciplináris kutatási feladatok száma. A kutatókollektívák információszükséglete egyre nyilvánvalóbban követeli az össz irodalomforrások lehető leggyorsabb elérését.

Természetesen egy ilyen átfogó koncepció kidolgozását bele kell illeszteni a politikai, gazdasági és kulturális fejlesztés koncepciójába, de ez nem mentesít az alapos elemző tevékenység szükségessége alól.

Mely testület hivatott a könyvtári és információs tervezés átfogó koncepciójának kidolgozására? Ez csak közös munkaként képzelhető el, a könyvtári és információs rendszer működéséért felelős összes tudományos módszertani intézet együttműködésével. Ezen intézmények együttműködésének már vannak tradíciói. Az utóbbi években együtt dolgoznak a *Kulturális Minisztérium* könyvtárügyi tanácsában, valamint a *Fő- és Szakiskolák Minisztériuma* mellett működő tudományos könyvtár- és információügyi tanácsban. De az eddigi formák nem elégségesek a továbblépéshez. A további, szoros együttműködés biztosítására állandó koordinációs bizottság alakul (Ld. G. Schwarz írását).

A bizottság munkájának a sikeréhez a következőkre van szükség.

- A munkamegosztást pontosan meg kell határozni, mert a kérdés komplexitása számos átfedést tesz lehetővé.
- Egyeztetni kell az elemző tevékenységet, mind az elemzés tárgya és módszerei, mind az elemzési eredmények előkészítése és ismertetési módja szempontjából. A kötelező statisztikai vizsgálatokat folyamatosan kell végezni, és egymás számára hozzáférhetővé kell tenni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– A koordinált munka módszertanát, eszközeit meg kell határozni.
– Az elemző munkát és a tervek megvalósítását hozzá kell igazítani a népgazdasági tervezés ritmusához.
– A könyvtárakat, információs intézményeket és a meglévő munkakollektívákat be kell vonni az elemző munkába.
– A minisztériumok és a központi szervek tervezésért felelős egységeivel ki kell építeni, illetve fejleszteni az együttműködést.

Ez különösképpen a számítástechnika központi tervezésénél elengedhetetlen.

A fő irányokat a tudományos könyvtárak 1985-ös konferenciájához kapcsolódva a három konferenciarendező szerv egy határozatában már kidolgozta. Ez a kiindulása a konkrét feladatok kitűzésének, amelyeket a *Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Központ*ja végez. Az első kérdéscsoportban a Módszertani központ vizsgálja:

– a differenciálódási-integrálódási folyamat hatását a tudományban és az információs és kommunikációs technológiák hatását az információs folyamatokban. (A kutatás a Fő- és Szakiskolák Minisztériumához tartozó könyvtárakra és intézményekre korlátozódik.) Az eredményeket kiegészítik a koordinációs csoport partnereinek ez irányú vizsgálataival, és kialakítják a kutatás támogatásának teljes spektrumát és a rendszerfejlesztésnek a tudományosan megalapozott koncepcióját. A koncepció a számítógépesített könyvtári és információs szolgáltatások hálózatán alapul, amely lehetővé teszi az állományfejlesztés koordinálásának kialakítását, a hiánytalan lelőhely-megállapítást, és a nemzeti és nemzetközi információs rendszerek gyors elérését (nehézséget jelent a kutatásban, hogy a számítógépesítésnek még eléggé a kezdeteinél tartunk);
– a szakemberek jelenlegi és jövőbeli helyzetének elemzését.

A második kérdéscsoportban – az alkalmazott kutatások területén – szó van a különböző számítógépesített vállalkozások (nemzeti bibliográfiák) továbbfejlesztéséről, a bibliográfiai adatok felhasználásáról a katalogizálás racionalizálásában, különböző központi katalógusok megteremtéséről, a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítéséről, az egyetemeken és főiskolákon információ-visszakereső központok megteremtéséről.

Ezeket a kutatási témákat, amelyeket a Módszertani Központ vagy maga folytat, vagy kidolgozásukat irányítja, felvették az NDK társadalomtudományi kutatásának központi tervébe.

A Módszertani Központ ugyanakkor részt vesz két állami terv kidolgozásában a tudomány és technika témaköréből, amelyekért az *Információs és Dokumentációs Központi Intézet* a felelős. Az egyik terv a „Számítógépesített információs és könyvtári szolgáltatások hálózatának kiépítése", amelybe a könyvtárügy tervezett és már meglévő lelőhelykatalógusait és más szolgáltatásait is bevonják, a másik állami terv a „Tudomány és technika átfogó kérdéseinek adatbankja", amelyet az Információs és Dokumentációs Központi Intézetben építenek ki, és a főiskolák és egyetemek természettudományos és technikai kutatási eredményeit fogja tárolni.

HÜLPÜSCH, Gisela

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁRI TERVEZÉS NÉHÁNY PROBLÉMÁJA AZ NDK-BAN

Az NDK kulturális minisztériumának dokumentuma *„Az 1986–1990-es ötéves terv könyvtári fejlesztésének fő elvei"* meghatározza könyvtárügyünk tervezésének módszereit. A könyvtári tervezés nehézségei közül egy szempontot szeretnék – a közművelődési könyvtárak példáján – kiemelni: A könyvtárak túlnyomórészt olyan intézmények, amelyek a legkülönbözőbb fenntartóknak, üzemeknek és intézményeknek vannak alárendelve, tervezésük is ott történik. A közművelődési könyvtárak eme heterogén összességének tervezését felsőbb szintről csak általános jellegű központi irányelvekkel és az alapkérdések szükséges koordinálásával lehet végezni. A konkrét, tervszámokra lebontott tervezés csak ott lehetséges, ahol hasonló feladatkörű, profilú könyvtárakat központosított (területi, illetve intézményi) hálózatok fognak össze. A szakmailag orientált hálózatok esetében a részletes tervezés csak korlátozott mértékben alkalmazható.

A konkrét tervezés és az általános irányelvek alkalmazásának különbözősége azonban véleményünk szerint nem annyira a magyar kollégák által, erre az értekezletre összeállított téziseikben megfogalmazott „erős kontroll helyett szabályozás" ellentétes pólusainak a kifejeződése, sokkal inkább a könyvtárügy jellegéből magából, valamint népgazdaságunk fejlett tervezési módszereiből fakad. Nincs értelme és nem is szükséges minden egyes könyvtár fejlesztését központi tervekben meghatározni.

A közművelődési könyvtári tervezéssel kapcsolatban az NDK-ban az utóbbi években jelentős lépések történtek, illetve jelenleg is folyamatban vannak. Célunk az, hogy a könyvtáraknak és fenntartóiknak hosszú távú, differenciált irányelveket adjunk, amelyek alapul szolgálnak a részletes helyi tervezés számára. Az irányelvek a közművelődési könyvtárak össztársadalmi feladatait határozzák meg, megteremtik a helyi tervezés számára a lehető legjobb előfeltételeket.

A központi irányelvek és a helyi tervezési tevékenység összehangolásával először a kulturális és a pénzügyminisztérium 1973-as rendelete foglalkozott. Most szükségessé vált a rendelet aktualizálása. A jelenlegi rendeletet két tendencia jellemzi:

– a központilag rögzített előírásoknak a legfontosabbakra és a legszükségesebbekre való korlátozása,
– a hosszú távú tervezés kiindulópontjainak és alapvonalainak meghatározása.

A rendelet ezért ismételten és határozottabban szabályozza a helyi tanácsok és a könyvtári vezetés felelősségét a tervezésben, valamint a hozzátartozó eljárásmódokat. Abból indulunk ki, hogy a könyvtári állomány nagysága és minősége döntő faktor a teljesítmény és az azok eléréséhez szükséges ráfordítások szempontjából. A közművelődési könyvtárak feladatainak széles skálája – a mellékfoglalkozásban vezetett községi könyvtártól a nagy területi tudományos könyvtárig – természetesen szükségessé teszi a feladatorientált irányelvek kialakítását.

A rendelet törekszik arra, hogy a közművelődési könyvtárak fejlesztésének néhány fontos pontját konkrét előírásokkal is elősegítse és megkönnyítse. Így például meghatározza, hogy minden 3 000 lakos feletti településen főhivatású könyvtáros által vezetett könyvtárat kell létrehozni, illetve, hogy minden könyvtárban, ahol a könyvtári egység-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

állomány a tízezret meghaladja, főhivatású könyvtárosokat kell alkalmazni. Az újonnan alapítandó könyvtárak állományát a megnyitás előtt öt évvel el kell kezdeni építeni. A rendelet ezen kívül általánosan meghatározza, hogy:

- a könyvtárak teljesítményét mennyiségileg és minőségileg javítani kell,
- emelni kell a könyvtári munka hatékonyságát tartalmi szempontból is, javítani kell a munkaszervezetet,
- az összehasonlítható könyvtárakban a fennálló kapacitás- és teljesítménykülönbségeket meg kell szüntetni.

A rendelet a könyvállomány, a munkaerő és az anyagi-technikai feltételek folyamatos - és nem ugrásszerű – növekedésére, illetve fejlődésére számít.

A könyvállomány fejlesztésével kapcsolatos irányelv figyelembe veszi, hogy a közművelődési könyvtárakban túlnyomóan a könyvek elhasználódása a jellemző, ezért az 1986–90-es évekre – a területi központi könyvtárak kivételével – előírja, hogy a szerzeményezésre használható összegek 60%-át a meglévő állomány aktualizálására kell fordítani, 40%-át pedig új beszerzésekre. Mivel az új alapítású könyvtárak száma kicsi, a teljes állománybővítés csak az állományközpontokra (körzeti és városi könyvtárak, általános tudományos könyvtárak) koncentrálódhat. Irányelvek határozzák meg a gyermekirodalom és az audiovizuális dokumentumok arányát az összállományon belül.

Most van kidolgozás alatt az új létszámkeret, amelyet a kulturális minisztérium az állami tervbizottsággal és a pénzügyminisztériummal egyetértésben fog kiadni. Ezzel lehetővé válik a különböző feladatkörű könyvtárak differenciált munkaerő tervezése, az azonos feladatkörű könyvtáraknál pedig elérhető lesz a munkaerő szempontjából is a hosszú távú tervezés. A könyvtárak fenntartói számára világossá válik, hogy egy könyvtár a kapacitásának megfelelő feltételekkel és jó munkaszervezéssel képes csak a megfelelő teljesítményre.

A rendelet foglalkozik az anyagi-technikai bázis további javításával és a központosított könyvtári hálózatok kiépítésével és megszilárdításával is. A könyvtári hálózatokon belül az olvasó kiszolgálásával csak közvetetten összefüggő munkafolyamatok további koncentrálására orientál.

A közművelődési könyvtárak fejlődésére az utóbbi évtizedekben a növekvő tervszerűség és a folyamatosság volt jellemző. A szociológiai kutatások eredményei, a statisztika differenciált módszereinek alkalmazása a könyvtári munka színvonalának emelkedéséhez vezetett. A város és a falu könyvtári ellátásában mutatkozó különbségeket sikerült csökkenteni. Ennek ellenére az egyik vizsgálat mégis jelentős kapacitás- és hatékonyságbeli különbségeket mutatott ki a könyvtárak, könyvtári hálózatok között. Ezen különbségek okainak feltárása és megszüntetése a következő évek fontos feladata lesz.

Azonos feladatkörű és azonos munkafeltételekkel rendelkező könyvtárak esetében is gyakran találkozunk eltérő eredményekkel. A rendelet által előírt összehasonlító elemzések nagy segítséget nyújtanak ahhoz, hogy hibásan fejlesztett, rosszul ellátott és gyenge teljesítményű könyvtárak között egyáltalán különbséget tehessünk. Ezek felismerésére a kulturális és pénzügyminisztérium által a különböző típusú kulturális intézmények számára kidolgozott költség-haszon számításokat használjuk fel – specifikusan a könyvtári területre alkalmazva. A költség-haszon számítás bevezetését a könyvtári dolgozók kezdet-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ben szkeptikusan fogadták, attól tartva, hogy a költséget ezentúl a „legolcsóbb" könyvtár szintjére fogják leszállítani. Jelenleg azonban már széles körű egyetértés tapasztalható mert a számítások a jó teljesítményű könyvtárak és az ehhez szükséges állomány, munkaerő és anyagi-technikai feltételek biztosítása felé orientálnak. A költség-haszon számítások – mint minden összehasonlítás – sikeréhez elengedhetetlen feltétel, hogy csak hasonlót lehet összehasonlítani. Első lépésként ezért egy terület közművelődési könyvtárait az összehasonlíthatóság elve alapján kellett csoportosítani. A csoporton belüli elemzések ennek ellenére nagyon különböző kapacitás- és teljesítménybeli eredményeket mutattak. Az elemzések megmutatták, hogy alacsony ellátottsági szint (az egy lakosra jutó állomány és munkaerő) általában alacsony könyvtári teljesítményhez vezet, míg a magas ellátottsági szint elkötelezett munkaerőkkel és racionális munkaszervezettel párosulva majdnem szükségszerűen magas könyvtári teljesítményhez vezet. Ez a felismerés ösztönözheti a helyi tanácsokat arra, hogy a gyenge teljesítményű könyvtárak költségeinek tervszerű emelésével megteremtsék az előfeltételeket a különbségek megszüntetéséhez.

A szocialista országok módszertani központjainak előző, berlini tanácskozására készült tézisekben megállapítást nyert, hogy a könyvtárak, mint a nemtermelő szférához tartozó intézmények esetében, a kapacitásfejlesztés és -kihasználás anyagi és személyi ráfordítása tervszámokban is meghatározható és tervezhető, míg a teljesítményeknek a számszerű tervezése csak részben lehetséges, mert ezek nagyrészt a könyvtárügyön kívüli szükségletek által meghatározottak, és csak nehezen számszerűsíthetők. Ennek ellenére a könyvtári tervezésre is vonatkozik „a racionális eszközfelhasználással nagyobb teljesítményt" általános népgazdasági elve. A nagyobb teljesítmény elve azonban kevéssé számszerűsíthető, elsősorban tartalmi jellegű. Egy sikeres irodalomvisszakeresés társadalmi haszna számszerűen már nem is értékelhető.

A legtöbb könyvtári szolgáltatás esetében azonban a kapacitás és a teljesítmény kölcsönös kapcsolata döntő szerepet játszik. Ismeretlen azonban a kölcsönhatás tartalma, jellege és nagysága. Nem egyszerű mechanikus kapcsolat áll fenn a nagy könyvtári állomány, az emberi munka ráfordítása és az erős könyvtárhasználat között. Nyilvánvaló tény, hogy ha nincs könyvtár, a munka-, illetve a lakóhely közelében, akkor ott a könyvtárhasználók száma sem nagy, de az is igaz, hogy rosszul felszerelt és nem célszerűen elhelyezett könyvtárnak is lehet sok használója. Az is nyilvánvaló, hogy az emelkedő életszínvonal, a magasabb szakképzettségű munkaerő megköveteli a könyvtári szolgáltatások magasabb színvonalát (ha a könyvtár nem akar a társadalom követelményeihez képest lemaradni). A könyvtárak nagysága, elhelyezése és szervezettsége egyre inkább teljesítőképességük mércéjévé válik. Ezen a tényen nem változtat néhány felhasználói csoport látszólag ellentétes tendenciája sem. Gazdasági és gazdaságon kívüli okok néhány csoport könyvtárhasználatának időleges visszaeséséhez, a felhasználói struktúra és az irodalom iránti igény megváltozásához vezetnek. Az NDK-ban csökkent a könyvtárba beiratkozott gyermekek száma, mivel a potenciális felhasználók száma is csökkent, csökkent a felnőttek száma bizonyos foglalkozási és korcsoportokban, mivel a munkaidőt a törvényesen megengedetten túl „saját felelősségre" meghosszabbíthatják, vagy mert a nyugdíjasok más médiumokat helyeznek előtérbe. A magyarországihoz hasonlóan megváltozott nálunk is az irodalom iránti igény jellege is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A könyvtári munka korlátolt tervezhetőségét a szociológiai kutatások kibővítik, színvonalát emelik. A könyvtári szociológiai kutatások („az olvasás dinamikája"), valamint más területek szociológiai kutatási eredményeinek felhasználása rendkívül fontos. Tervezzük az egyéni és tömeges irodalomszükséglet átfogó elemzését, a munkahelyi, kutatási, képzési és a szabadidővel kapcsolatos irodalom- és információszükséglet különböző módszerekkel való feltárását.
(Az előadásokat fordította: SZALAI G. Rozália)

GÜNNEL, Peter

GYÚJTOGATÓK GARÁZDÁLKODTAK a bonni egyetem mezőgazdasági kari könyvtárában; egy januári éjszakán az ablakot betörve hatoltak be az épületbe. Elpusztult a betűrendes cédulakatalógus (szerencsére mikrofilmen is megvan), hónapokra használhatatlanná vált az olvasóterem. Az állomány csaknem sértetlen maradt, hála a tűzoltók szakszerű munkájának is, akik igen óvatosan bántak a fecskendővel. Így is 6–800 000 márkára becsülik az anyagi kárt. (DBI-Pressespiegel, 1987. febr.)

DOKUMENTUMOK TOVÁBBÍTÁSA MŰBOLYGÓN keresztül Nyugat-Európa országai között – ez a célja az Európai Közösség és az Európai Űrhivatal Apolló programjának. Az első „éles" kísérletet 1987 januárjában hajtották végre a British Library Boston Spa-i Dokumentumszolgáltató Központjában (BLDSC). Többféle dokumentum digitalizált oldalait továbbították 25 000 mérföldre, a Francia Guyana fölött elhelyezkedő műbolygóra, s az onnan visszaérkező jeleket kinyomtatták. Jobb minőségű másolatot kaptak, mint a jelenleg használatos „hagyományos" távmásolási eljárással. Remélhetőleg már 1988-ban üzemszerűen is alkalmazzák a BLDSC-ben a műbolygós távmásolást.
(BL Document Supply Centre Newsletter, 1987. márc.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁS FŐBB INTÉZMÉNYEI A SZOVJETUNIÓBAN

SEBESTYÉN GYÖRGY

J. *Meyriat*, aki az ICSSID (Nemzetközi Társadalomtudományi Információs és Dokumentációs Munkabizottság) és az AFCET (Francia Számítástechnikai, Gazdasági és Műszaki Társaság) élén eltöltött évek során jól megismerhette mind a nemzetközi, mind pedig a saját országában jelentkező társadalomtudományi információs problémákat, sajnálattal állapítja meg, hogy a kormányzatok nagy hányada megkülönböztető információpolitikát folytat, azaz a tudományos és műszaki információt részesíti előnyben a társadalomtudományival szemben.

A szovjet álláspont szerint[1,2] a tudományos és műszaki forradalom korszakában nélkülözhetetlen a sokoldalú és szoros együttműködés a természettudományi, a műszaki és a társadalomtudományi kutatás között. Az interdiszciplináris szempontok érvényesítése elengedhetetlenné vált. Ha nincs biztosítva a társadalomtudományi kutatás egyenjogúsága, akkor a csak itt realizálható eredmények hiányában a másik két tudományágazat fejlődésében zavarok, visszaesések következnének be. A tudományos, gazdasági műszaki és politikai struktúra valamennyi szférájában elképzelhetetlen a célkitűzések megtervezése, végrehajtása és ez utóbbinak az ellenőrzése, ha nem áll folyamatosan rendelkezésre a megfelelő mennyiségű és minőségű társadalomtudományi információ.

A Szovjetunió tudományos életében elismert szerepet játszik a társadalomtudományi kutatás. Ebből következik, hogy nagy figyelmet szentelnek a társadalomtudományi információnak is. Jelentős elméleti és gyakorlati erőfeszítések történnek annak érdekében, hogy megteremtsék a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás optimális feltételeit. Ennek a tevékenységnek a keretében nagy gondot fordítanak az információkereső nyelvek fejlesztésére és integrációjára is. Az erre irányuló főbb kutatások eredményeit tanulmánykötetben is közreadták.[3]

Információs rendszerek és intézmények

Az AISON (Automatizált Társadalomtudományi Információs Rendszer)

A Szovjetunió gépesített társadalomtudományi információs rendszere az 1984. évben mintegy 200 000 rekordot tartalmazott. Szolgáltatásait a következő társadalomtudományok területén nyújtja: közgazdaságtudományi információ (1980 óta), filozófiai és szociológiai információ (1981 óta), tudományos kommunizmus (1982 óta). Folyamatban van a történettudományi, a tudománypolitikai, valamint az állam és jogtudományi tájékoztatási szolgáltatások beindítása is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INION AN SSSR (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Tájékoztatási Intézete)

A szovjet társadalomtudományi információ központi bázisintézménye 1986 óta működik Moszkvában. Az INION össz-szövetségi tájékoztatási szerv, és így a Szovjetunióban folyó társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás országos koordinációját végzi. A Szovjetunió többnyelvű állam, így az INION, mint össz-szövetségi tájékoztatási szerv, a belső szovjet társadalomtudományi információs feladatok megoldása során is szerzett olyan tapasztalatokat – elsősorban a hálózati munkával és a többnyelvűséggel kapcsolatosan –, amelyek a nemzetközi munkában is jól hasznosíthatók. Az INION információkereső nyelvét a szovjet viszonyok között értendő hálózati működésnek megfelelően alakították ki: duális felépítésű, azaz két fő részből, a háromszintű rubrikátorból és a bázistezauruszból áll.

A fentiekkel függ össze, hogy az INION kiemelkedő szerepet játszik a KGST tagországok közötti társadalomtudományi információs hálózati rendszernek, a MISON-nak a létrehozásában, illetve fejlesztésében is.[4] Az össz-szövetségi hálózati tapasztalatok alapján kifejlesztett INION információkereső nyelv ugyanis a MISON hálózat információkereső nyelvének alapját képezi.

Informkul' tura (Kulturális és Művészeti Tájékoztatási Központ)

A Szovjetunió Kulturális Minisztériuma által a Lenin Könyvtárban 1972-ben létrehozott Informkul'tura egyrészt a szakosított tájékoztatási központok, másrészt az általános és a közművelődési könyvtárak tájékoztatási hálózatának irányító központjaként működik.

A szovjet kulturális tájékoztatási rendszer keretében megjelenő tájékoztató kiadványok bázisát a *Lenin Könyvtár*nak, az *Össz-szövetségi Idegen Nyelvű Irodalom Könyvtár*ának, a moszkvai *Állami Konzervatórium Tudományos Zenei Könyvtár*ának az állományai szolgáltatják és a fenti intézmények fejleszteni kívánják együttműködésüket az INION-nal és a szocialista országok hasonló funkciókörű intézményeivel is. Az Informkul'túra szervezi és irányítja a szocialista országok kulturális és művészeti tájékoztatási együttműködését is.

Mint az eddigi példákból látható, bizonyos területeken és vonatkozásokban a Szovjetunióban is kialakult a társadalomtudományi tájékoztatási együttműködésnek az a típusa, amelyet például a francia SPES[5] vagy a magyar TIM esetében figyelhetünk meg. Ennek az együttműködési típusnak a lényege az, hogy bizonyos társadalomtudományi tájékoztatási témákban közös érdekekkel és funkciókkal bíró az országos tájékoztatási rendszerben vezető szerepet játszó könyvtárak és dokumentációs központok meghatározott tájékoztatási feladatok elvégzésére egymással egyenjogú partnerként társulnak. (Megjegyzem, hogy az Informkul'túra esetében a fenti együttműködési formát együttesen alkalmazzák egy másik – merőben más jellegű és más elven alapuló – kooperációs struktúrával, hiszen ne felejtsük el, hogy az Informkul'túra – az INION-hoz hasonlóan – irányító központja a neki hierarchikusan alárendelt tájékoztatási hálózatnak is.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A SZU társadalomtudományi információpolitikája a nemzetközi integrációban

A Szovjetunió kiemelkedően aktív szerepet játszik azokban a nemzetközi szervezetekben és programokban, amelyek a fenti célok megvalósítására szolgálnak (pl.: UNESCO, UNISIST, COCTA, FID, IFLA, ISDS, ECSSID stb.). E tevékenységek közül csak az integrációs problémakörökkel összefüggő szovjet eredményeket és akciókat érintem.

Az INION és más szovjet intézmények központi szerepet vállaltak az *I. ECSSID konferencia* előkészítésében és lebonyolításában, amelyre 1977-ben Moszkvában került sor. A konferencia anyagát tartalmazó két kötetet is Moszkvában adták ki[6]. A konferencia hatására mind a kutatás, mind pedig az információcsere terén jelentős mértékben fejlődött az európai társadalomtudományi együttműködés.

Az *ECSSID 3.* Munkacsoportja – amelynek létrehozásában és irányításában kiemelkedő szerepet játszik V. A. *Vinogradov* szovjet akadémikus – az Európában használatos információkereső nyelvek kompatibilitását kutatja. Ez az együttműködés elsősorban a *MISON Rubrikátor* kompatibilitásával kapcsolatos. Nem véletlen tehát, hogy az 1981. évi bielefeldi CONTA konferencián az ECSSID képviseletében szovjet szakember hívta fel a társadalomtudományi információ fogalmi-terminológiai problémáin dolgozó COCTA tagok figyelmét az ECSSID 3. Munkacsoportjának fentebb említett munkálataira. Ugyanezen a konferencián egy másik szovjet szakember ismertette az UNESCO támogatásával létrehozandó nemzetközi integrált társadalomtudományi tezaurusz programot is.[7]

Az *ECSSID IV.* konferenciájára 1984-ben Athénben került sor[8]. A IV. konferencia keretében előterjesztett javaslatokat, valamint az ezekkel kapcsolatos fejleményeket és újításokat G. *Solovev,* a Bécsi Központ szovjet nemzetiségű munkatársa dolgozta fel és tette közzé[9].

Fentiek mellett utalni kell a FID-del folyó szovjet együttműködésre is, amely elsősorban a *C/3,* a *DT,* valamint az *RI* szakbizottságok vonatkozásában jelentős.

A Szovjetunió rendszeresen közreműködik az 1959-ben alapított *FID C/3* munkájában[10], amelyben az ETO társadalomtudományi részeinek egyeztetett kelet-nyugati szempontok alapján történő revíziója folyik. A nyolcvanas évek elejétől fogva a FID C/3 olyan nemzetközi találkozókat is szervezett, amelyeknek témája a MISON Rubrikátor és az ETO kompatibilitásának kidolgozása volt.

A *FID/DT,* illetve a *FID/RI* fő szovjet partnerei a *Szovjetunió Tudományos Akadémiája* és a *VINITI.* Együttműködésük célja a társadalomtudományi terminológia fejlesztése és rendszerezése. Két tanulmánykötetet is megjelentettek közös kiadásban: tájékoztatástudományi információkereső tezaurusz; tájékoztatástudományi terminológiai tanulmány. A FID-del folyó terminológiai együttműködésnek a sikere elsősorban annak tudható be, hogy a Szovjetunióban mind nemzeti, mind pedig nemzetközi vonatkozásban komoly erőfeszítéseket tesznek a terminológiai tevékenység koordinálására és szabványosítására.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szakmai Terminológiai Bizottsága elméleti kérdésekkel foglalkozik, a VINITI pedig az ágazati minisztériumok hatáskörébe tartozó terminológiai szabványosítás koordinálását végzi. Munkájuk eredményeképpen a nyolcvanas évek elejére a Szovjetunióban a népgazdaság különböző ágazataiban már mint-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

egy 600 terminológiai szabvány volt érvényben, és a VINITI terminológiai adatbankja 60 000 szabványosított vagy ajánlott szakkifejezést tartalmazott. A szorosan vett terminológiai tevékenységhez kapcsolódva a Szovjetunióban a friss terminológiát is folyamatosan gyűjtik és rendszerezik. Lexikográfiai és módszertani segédleteket szerkesztenek egyrészt a terminológiai szótárak kiadásához, másrészt a szakkifejezések idegen nyelvre történő lefordításához. A könyv- és folyóirat-szerkesztés területén is ügyelnek a terminológiai szerkesztés folyamatos megújítására.

A szabványosítási tevékenységhez a társadalomtudományok területén szervesen kapcsolódik az INION komplex szabványosítási programja. Az INION-t bízták meg valamennyi társadalomtudományi tájékoztatási szabvány kidolgozásával. Ezek leginkább a terminológiára, a tájékoztatási adatok formátumára és nyelvészeti kérdésekre vonatkoznak, tehát információkereső nyelvek szabványosítását is közvetlenül érintik.

A Szovjetunió a címleírás szabványosítása terén szoros együttműködést folytat az IFLA, az UNESCO, és az ISO illetékes szakbizottságaival és munkacsoportjaival. A legfontosabb szerepet az *Össz-szövetségi Tárcaközi Katalogizálási Bizottság* játssza, amelyet a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma hozott létre az 1965. évi moszkvai Tudományos Katalogizálási Konferencia határozata alapján. A bizottság a Lenin Könyvtár keretében működik. Hasonló bizottságokat alakítottak a szövetségi köztársaságokban is, amelyek hálózati formában működnek együtt. A Tárcaközi Katalogizálási Bizottság szoros kapcsolat kialakítására törekszik a KGST-tagországok azonos, vagy hasonló funkciókört betöltő szakbizottságaival, intézményeivel is. Közös céljuk a KGST és az ennél is szélesebb körű nemzetközi szabványok kidolgozása, tökéletesítése és alkalmazása.

Az ISBD normatíváknak a címleírás terén történő alkalmazását a szocialista országok bibliográfusainak közös tanácskozása már 1974-ben megerősítette, amikor többek között a nemzeti bibliográfiák egységesítéséről, valamint a bibliográfiai munka nemzetközi szintű szabványosítását célzó programokba való részvételről folyt tanácskozás. E tanácskozás határozatait a szovjet bibliográfiai kutatás részletesen elemezte, és 1980-ban a hatályba lépő GOST 7. 15–19. szabvány: „A nemzeti bibliográfiai kiadványok. Szerkezetük, kiadói és nyomdai megformálásuk" is figyelembe vette.

JEGYZETEK

1. GAPOCHKA, M. – SMIRNOV, S.: The social sciences in the USSR: status, policy, structures and achievements. = International Social Sciences Journal. 1976. 1.no. 65–78. p.
2. VINOGRADOV, V.A.: Razvitie informacii po obŝestvennym naukam v SSSR. = Naucno-techničeskaâ Informaciâ, Seria 1. 1977. 11–12.no. 27–33. p.
3. Teoriâ i metodika slovarnyh informacionno-poiskovyh âzykov po obŝestvennym naukam. (Otv. red. I.A.BAL'SER, S.K. VILENSKAÂ). Moskva, 1975. Izdat. Nauka. 277, 3 p.
4. SEBESTYÉN György: Nemzetközi integrációs törekvések és ezek akadályai a társadalomtudományi információs rendszerek nyelvi rendszereiben. Kandidátusi értekezés. MTA, Bp. 1985 250 p.
5. A SPES csoport. Egy francia politikai és társadalomtudományi dokumentációs hálózat kialakítása. (Ford.: SEBESTYÉN Gy.) Budapest, 1982, TIM–MTAK–KMK, 53 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences. Papers of the International Conference on Information and Documentation in Social Sciences. Moscow, June, 1977. Moscow, 1977. INION–AN SSSR -ISSC- UNESCO, 2 vols.

7. LITOUKHIN, J.I.: UNESCO's project for the establishment of an integrated thesaurus in the social sciences. = The CONTA Conference... i.m. 202–206. p.

8. SEBESTYÉN Gy.: A IV. ECSSID konferencia Athénban. = Könyvtári Figyelő. 1985. 2. sz. 188–191. p.

9. SOLOVEV, G.: ECSSID's current and future activities. (Working Document). Vienna, 1984. Gépirat, 6 p.

10. Ld. 4. pont

***

A LANCOS KÖNYV évszázadok múltán ismét megjelent a könyvtári gyakorlatban. A konstanzi Egyetemi Könyvtár újabban láncra fűzve tartja a tíz legjobban keresett jogi házikönyvét. Nem is annyira a tolvajok elleni védekezésül, hanem a kikölcsönzött könyvek szétszóródnak az egyetem 21 000 m^2-nyi területén, s így nem lehet őket valóban kézikönyvszerűen – több személynek gyors egymásutánban vagy épp párhuzamosan – használni. (DBI-Pressespiegel, 1987. ápr.)

A VIDEOKÖLCSÖNZÉS a könyvkölcsönzést is segíti – ezt mutatta az NSZK négy városi könyvtárában másfél éven át végzett kísérleti munka. Összesen 7 330-an vették igénybe a videokölcsönzést, s közülük 2200 személy még sohasem járt könyvtárban; ezeknek az új könyvtárlátogatóknak a fele az állomány egyéb részeiből is kölcsönzött (ha nem könyvet. legalábbis hanglemezt). A videokölcsönzés becsalogatja a könyvtárba a hátrányos helyzetű rétegeket: az alacsony iskolai végzettségűeket, az alacsony jövedelmű családok tagjait, a vendégmunkásokat. (DBI-Pressespiegel, 1986. nov.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

GÉPESÍTÉS A ROTTERDAMI VÁROSI KÖNYVTÁRBAN*

SCHOOTS, P. J. Th.

A rotterdami Városi Könyvtárat 1604-ben alapították. Több mint 300 éven keresztül tudományos könyvtárként működött, majd a 20. század elején közművelődési könyvtári szerepkört is kapott. Mára a központi könyvtáron kívül 20 fiókkönyvtár, 9 kisebb szolgálati pont és egy mozgókönyvtár alkotja a 600 000 lakost ellátó hálózatot. További jellemző adatai: 400 dolgozó (275 teljes munkaidejű álláshelyen), évente több mint 200 000 beiratkozott kölcsönző és 5 millió kikölcsönzött egység, 32 millió holland forintnyi éves költségvetés. A központi könyvtár új épületét (24 000 m^2) 1983. július 30-án avatta fel a királynő. (Az épületről bővebben ld. a Könyvtári Figyelő 1982. 1. számában.) A központi könyvtárban évente 2 millió látogatót és 1,5 millió kölcsönzést regisztrálnak.

A kölcsönzési rendszer

Az automatizáláshoz 1979-ben kezdtek hozzá. (A gépesítési munkálatok egy korábbi állásáról ld. ugyancsak a Könyvtári Figyelő fentebb hivatkozott számát.) Először egy online kölcsönzési rendszert rendeltek meg az *Automated Library Systems (ALS)* nevű angol cégtől. 1980 márciusában már működött is a rendszer az egyik fiókkönyvtárban, s néhány évvel később minden fiókra és a központi könyvtárra is kiterjedt. Az állományfájlban 500 000 cím (1,5 millió példány), a használói fájlban 200 000 olvasó adatai szerepelnek.

A kölcsönzési rendszer nem fényceruzát és vonalkódot alkalmaz, hanem a könyvtáblákba és az olvasójegyekbe illesztett fémpontocskákból kialakított azonosító jelet. Kölcsönzéskor és visszavételkor a könyveket csukott állapotban tolják végig a tárgyasztalon, az olvasójegyet pedig egy résbe illesztik. A rendszer jelzi az előjegyzéseket, a késedelmet (kiszámítva a késedelmi díjat), szükség van-e bármi okból ellenőrizni a könyvet, az olvasó befizette-e a beiratkozási díjat, jogosult-e a kölcsönzésre stb. A kölcsönzési rendszer össze van kapcsolva a lopásgátló rendszerrel, s a kiadás, illetve visszavétel művelete egyidejűleg kioltja, illetve „élesíti" a könyvbe illesztett mágneses fémszálat. Magától értetődik, hogy a rendszer részletes statisztikai információkkal szolgál, listákat készít a könyvekről és a kölcsönzőkről, COM-szalagokat állít elő stb.

A kölcsönzési rendszer nagyon gyors, nagyon üzembiztos és nagyon gazdaságos. Fiókonként két munkaerőt lehetett megtakarítani a szolgálat korlátozása nélkül.

* Az INTAMEL 20. konferenciáján (Rotterdam, 1986. május) elhangzott előadás tömörítvénye.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A katalógusok

Már a kölcsönzési rendszerbe beépített, rövid leírásokat tartalmazó állományfájl is igen hasznos feltáró eszköznek bizonyult, amely minden fiókkönyvtárban hozzáférhetővé vált, s nemcsak a keresett könyv meglétét, hanem hozzáférhetőségét is jelezte. A rövid leírás az esetek 90%-ában elegendő a mű azonosításához. Szakmai meggondolásokból azonban továbbléptek: a frissen beszerzett könyvekhez a PICA rendszertől hetenként szalagon megkapják a megfelelő teljes címleírások számítógéppel kezelhető rekordjait, s ezeket beépítik saját rendszerükbe. 1984 óta, vagyis az ALS katalogizáló terminájainak beállítása óta lehetséges a közvetlen bevitel és szerkesztés is.

Sem a hagyományos cédulaformában, sem a mikrofilmlapon lévő katalógust nem tartották kielégítő megoldásnak; az egyiket nehézkessége, drágasága, helyigénye és alacsony használati foka miatt, a másikat gazdaságtalansága és bonyolult használata miatt. Az online katalógussal szemben két fő követelményt támasztottak: 1. a keresés technikája legyen egyszerű, s elégítse ki a különféle szintű és irányú használói igényeket; 2. a terminál legyen könnyen használható, segítse a keresés folyamatát és kiváló minőségben jelenítse meg a tételeket. A rendelkezésre álló rendszerek túlzottan bonyolultak voltak, nehézkes használatuk miatt nem jöhettek számításba: nem várhatták el használóiktól, hogy komplikált keresési eljárásokat tanuljanak meg, s elsajátítsák a billentyűzet kezelését.

Az ALS által kidolgozott keresési eljárás a több szempontú hozzáférést lehetővé tevő mutatók alkalmazásán alapszik, aminek következménye, hogy egy keresett tételhez igen rövid úton lehet eljutni. A használó előre meghatározott lehetőségek közül választ, s nem magának kell megfogalmaznia – megadott szabályok szerint – a keresés kérdéseit. Ehhez járul a képernyőn megjelenő mutató megfelelő pontjának ujjal való megérintésével vezérelhető terminál. A képernyő A4-es méretű, s a rajta megjelenő tartalmat nem „lapozza", hanem tekercseli. (Ld. a böngésző terminál leírását a Könyvtári Figyelő 1987. 3. számában. A szerk.) A keresés gyorsítása végett lehetőség van arra, hogy csak minden 30. tétel jelenjen meg. A közeljövőben a tételek kiegészülnek azzal az információval, hogy a keresett könyv éppen a helyén van-e vagy sem.

A központi könyvtárban már három éve működnek a böngésző terminálok; jelenleg 20 van belőlük. Nemsokára minden fiókban beállítanak egy vagy két böngészőt, s akkor eljött az ideje a cédulakatalógusok teljes felszámolásának.

A böngésző terminálok hatása

1. Megnövekedett a katalógushasználat. A közönség igen könnyen tanulta meg a terminálok kezelését, s ennek következtében igénybevételük minden várakozást felülmúlt: alig látható éppen nem használt készülék, s csúcsforgalmi órákban kevésnek is bizonyulnak.

2. A dokumentumleírásban, tárgyszavazásban vagy szakozásban elkövetett hibák, következetlenségek azonnal megmutatkoznak, s ez nagyobb követelményeket támaszt a feldolgozó munkával szemben. Egyelőre továbbra is alkalmazzák a rövidített felvételeket, amelyeket most már automatikusan állít elő maga a rendszer. Az olvasók nagyobb része

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

megelégszik velük; egyébként a teljes leírás is megjeleníthető a rövidített után. A feldolgozó részleg számára az ALS speciális katalogizáló terminálokat fejlesztett ki, amelyek alkalmasak az input elvégzésére és a meglévő leírások módosítására, de „böngészni" is lehet segítségükkel.

3. Egy böngésző terminál 13 000 holland forintba (5 000 dollár) kerül, mégis, ha ezt összevetjük azzal az összeggel, amely a régi cédulakatalógusok fenntartásához lenne szükséges, jelentős megtakarítás mutatkozik.

4. Megváltozott a használók által feltett kérdések összetétele: a könyvtárosoktól már nem egy meghatározott könyv iránt érdeklődnek, viszont több előjegyzést kérnek. (Megoldható lenne persze az is, hogy a használó maga jegyezze elő a kívánt könyvet, de egyelőre tartanak a tréfás kedvű olvasóktól.)

Jelenleg az állománygyarapítási munkafolyamat automatizálásának az előkészítése folyik. A pénzügyi nyilvántartásokat azonban már teljesen gépesítették, s minden titkárnő és gépíró kizárólag szövegszerkesztő rendszerekkel dolgozik.

Fordította és tömörítette PAPP István

Kicsit részletesebben az Automated Library Systems-ről

Az ALS (Automated Library Systems = Gépesített Könyvtári Rendszerek) 1966 óta vezető szerepet játszik a könyvtári automatizálásban. A brit cég szerte a világon állított üzembe rendszereket: Angliában, Ausztráliában, Belgiumban, az Egyesült Államokban, Franciaországban, Hollandiában, Kanadában és Új-Zélandon.

Az ALS nem valamelyik nagy multinacionális cég leányvállalata; önálló vállalkozás, amely egyedüli feladatának számítógépes könyvtári rendszerek előállítását tekinti. Különös gondot fordít a tanácsadásra és az eladás utáni szolgáltatásokra. Hollandiában leányvállalatot alapított a helyi hardver és szoftver igények kielégítésére és vevőszolgálati feladatok ellátására.

Az ALS rendszerei: Az ALS a legkülönfélébb profilú könyvtárak számára fejleszt ki rendszereket. Az igények növekedésével párhuzamosan a rendszerek tökéletesíthetők és bővíthetők anélkül, hogy meghatározó, központi elemeiket lényegesen változtatni kellene. Ez a moduláris felépítésnek, az integráltságnak és az intelligens terminálóknak köszönhető. A terminálok minimálisra csökkentik a rendszer központi részében történő információfeldolgozást, így rövid válaszidőkkel működő, nagy könyvtári számítógépes hálózatok hozhatók létre.

Az ALS rendszerére jellemző, hogy beszerzésekor nem kell megrendelő nyomtatványt kitölteni, hanem az adatok a terminál révén közvetlenül az adatbázisba kerülnek. A rendszer ellenőrzi, nincs-e esetleges korábbi megrendelés ugyanerre a tételre, majd a megrendeléseket rendezi, kinyomtatja, megcímezi. Figyeli a megrendelések sorsának alakulását, szükség esetén emlékeztetőket készít. A beérkezett tétel katalogizálásához a megrendeléskor bevitt adatokat újra felhasználja. A beiratkozó olvasók adatait azonnal nyilván-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tartásba veszi. Az ALS kölcsönző terminál nagy forgalmat tud lebonyolítani sorbanállás nélkül. Jobb munkakörülményeket biztosít a könyvtárosnak. Az ALS címke öntapadós, nem mágneses, a fizikai és kémiai hatásokkal szemben ellenálló, egyszerűen alkalmazható. A címke a könyv (vagy bármely más kölcsönözhető dokumentum) belsejébe kerül. Kölcsönzéskor a borító felemelése nélkül a könyvtáros csak végigcsúsztatja a könyvet a tárgyasztalon. Ha egy könyvtár vonalkódos vagy optikai karakterfelismerésre szánt cimkéket használ, ezeknek megfelelő leolvasót is szolgáltat az ALS. A határidőre vissza nem érkezett tételekre a rendszer automatikusan elkészíti a figyelmeztető értékesítéseket. Kiszámítja a fizetendő büntetést. Az előjegyzések nyilvántartásba vétele is megoldott. A rendelkezésre álló példányokról egy pillanat alatt tájékoztat a rendszer. Az előjegyzett példányt az első lehetséges pillanatban „elkapja", és erről értesítést ad.

Az alapvető statisztikai adatgyűjtés kiegészíthető széles körű és mély statisztikai elemzésekkel. A UK MARC szabályain kívül más nemzeti katalogizálási szabványok szerint is képes dolgozni a rendszer. A Browser terminállal könnyen és gyorsan hozzáférhetők a helyi érdekű információk. A katalógus egésze vagy egyes részei mágnesszalagra vihetők. A tételek adattartalmát és sorrendjét a könyvtár szabhatja meg. A szalag felhasználható mikrofilm-, illetve mikrofilmlap-katalógusok előállítására.

A rendszernek van egy olyan önálló egysége, amely már a teljes üzembeállítás előtt lehetővé teszi, hogy a könyvtár az állományához hozzáférjen, és/vagy a kölcsönzőket nyilvántartsa. Szabványos elemei később beépíthetők a rendszerbe.

A kölcsönzőpulthoz csatlakoztatott automata biztonsági berendezés üzembiztos, csalhatatlanul elkapja a tolvajokat és a szórakozott olvasókat.

Hálózati működés: Az ALS hálózattá fejlesztett rendszere nagy forgalmat tud lebonyolítani a válaszidők kellemetlen meghosszabbodása nélkül. A rendszeren belül azok az üzenetek kapnak elsőbbséget, amelyek közvetlenül befolyásolják az olvasók tevékenységét. Külön védelem biztosítja, hogy telekommunikációs hiba esetén se vesszenek el adatok.

A hálózat külső kapcsolódásokra is képes. Egyrészt kapcsolatba lehet lépni a nemzeti és helyi bibliográfiai szervekkel, értesítést lehet küldeni új címek beszerzéséről, mások törléséről, bibliográfiai rekordokat lehet átvenni, vásárolni. Lebonyolíthatók a megrendelések, az előfizetések, a számlázások. Hozzá lehet férni a különféle információs adatbázisokhoz. Másrészt a könyvtárat fenntartó intézmény, a megfelelő géppel rendelkező helyi lakosok, más könyvtári rendészek is elérhetik a könyvtár adatbázisainak kijelölt részeit, például a nyilvános katalógust.

Fordította és tömörítette SZÖLLŐSY Éva

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

PILLANTÁS KÍNA KÖNYVTÁRÜGYÉRE

A *Su una missione bibliotecaria in Cina* (Accademie e biblioteche d'Italia. Anno 54. (37. nuova serie) 1986. 2. no. 44–53. p.) című cikk alapján MOHOR Jenő tömörítése.

Kína nem teljesen számbavett könyvállománya több mint kétszáz millió kötet, köztük számos igen régi, mely az ősi kínai kultúra emlékét őrizte meg, az ország zaklatott történelmének századain át – írja publikált útijelentésében az a három olasz könyvtáros, akik 1985 őszén három hetes kínai tanulmányúton vehettek részt, államközi megállapodás alapján. A kétszáz millió kötet mintegy kétezer jelentős könyvtáré, ezek közül harminc körüli a legnagyobb városi és regionális könyvtárak száma, melyek jelentős autonómiát élveznek; az egyetemi könyvtárak autonómiája szinte teljes; a mintegy háromszáz városi könyvtár és a többséget alkotó közművelődési könyvtárak a Kulturális Minisztériumhoz tartoznak, önállóságuk csekély. Az iskolai könyvtárak szerepe jelentéktelen, feladataikat a közművelődési könyvtárak látják el. Az utóbbi években a kormányzat – korábbi évek lemaradását is pótlandó – komolyan foglalkozik a könyvtárüggyel, többéves fejlesztési tervek alapján törekszik annak újjászervezésére, modernizálására. Az egyetemi és szakiskolai könyvtárosképzés mellett (a távoktatás általános elterjedtségének is köszönhetően) televíziós tanfolyammal is képeznek könyvtárosokat.

A *pekingi nemzeti könyvtár* – Kína legfontosabb, vezető könyvtára – amellett, hogy ellátja egy nagy nyilvános könyvtár minden funkcióját, a kötelespéldányok (három példány) letéteményese, központi katalogizálást végez, nemzeti bibliográfiai központként működik, katalogizálja az egész világ kínai nyelvű publikációs termését (s a cédulákat több mint hatszáz kínai könyvtárnak megküldi) jelentős kiadói tevékenységet folytat, és 124 ország több mint kétezer könyvtárával van kiadványcsere-kapcsolata.*

Sanghai könyvtára (e „virág a Városi Kulturális Hivatal gomblyukában") minden mással nehezen összehasonlítható könyvtári jelenség és ha adminisztratív meggondolások alapján Kína második könyvtára is, ellátottsága, állománya, használata alapján mindenképpen az első. Új, nagyobb épülete most készül, s elsősorban az olvasóknak nyújt majd a jelenleginél több szolgáltatást, különböző olvasótermek, gyermekrészleg lesz benne. A könyvtár, mely 1981 óta ISBD alapon katalogizál és elkészítette az utóbbi harminc év nemzeti cikk-repertóriumát, egy nagy közművelődési könyvtár és – külön részlegekkel – a tudományos könyvtár funkcióit egyaránt ellátja, és ENSZ letéti könyvtárként is működik. Nem részesül kötelespéldányokban, tehát minden anyagát vásárolnia kell, mégis, beszerzésének mintegy két harmadát a külföldi anyag teszi ki. Komoly cserekapcsolatai

* Az Information Today 1987. 4.1. számában olvastuk, hogy 1987-ben megkezdődött a nemzeti könyvtár gépesítése a CLSI rendszer alapján. *(A szerk.)*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vannak (főként amerikai egyetemekkel), de nincs intézményesített kapcsolatban a terület más könyvtáraival (szakmai – könyvtárközi kölcsönzés, információcsere stb. – kapcsolatai persze jelentősek).

A pekingi és sanghai egyetemi könyvtárak – természetesen – csak az egyetemi oktatók és hallgatók rendelkezésére állnak gazdag, sok külföldi anyagot (főként angol, francia, német és spanyol nyelven) és jelentős régi állományt is tartalmazó gyűjteményükkel. (Ez utóbbi főleg a mindössze nyolcvan éves *sanghai Fudan Egyetemi Könyvtár* esetében érdemel külön figyelmet.) Az egyetemi könyvtári szervezet erősen centralizált: a kari (tanszéki stb.) könyvtárak a központi könyvtár irányítása, felügyelete alatt állnak. A sanghai egyetemi könyvtár tagként részt vesz az IFLA tevékenységében (és konferenciáin is), a könyvtári személyzet körülbelül felének egyetemi vagy főiskolai végzettsége van. A pekingi egyetemi könyvtárban – bár a könyvtári tevékenység minden fázisa hagyományos ma még – megkezdte működését egy gépesítési csoport.

A *Hangkou egyetem könyvtára* egymaga látja el az egész egyetem valamennyi (humán, társadalomtudományi és az ötvenes évek végétől erősen fejlődött természettudományi és műszaki) szakirodalmi szükségletét, mindössze két kisebb (elektronikai és matematikai) fiókkönyvtára van, melyek főként a szakperiodikumot és a nagyon szűk szakterületi irodalmat tartalmazzák. A kevésnek ítélt kb. 100 fős személyzet jelentős része magán az egyetemen nyerte könyvtárosi diplomáját, az alacsonyabb fokú (két éves tanfolyami) könyvtárosképzésben a könyvtár referensz részlegének munkatársai is részt vesznek. A könyvtár kiterjedt cserekapcsolatot tart fenn kínai, japán és amerikai egyetemekkel, sőt a belső szakmai továbbképzés keretében munkatársait hosszú időre külföldi munka-tanulmányútra is kiküldi, főleg az USA-ba.

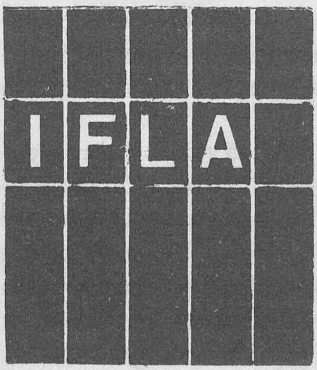
A *Kínai Tudományos Akadémia Könyvtára* magas színvonalú tudományos könyvtár, munkatársainak többsége felsőfokú végzettségű. Több mint hetven külföldi tudományos intézménnyel tart cserekapcsolatot, külföldi gyarapodását magas színvonalon dolgozza fel, míg a kínai anyag feltárására a nemzeti könyvtár központi cédulaellátását használja. Használói köre a tudományos kutatókból, egyetemi oktatókból, kulturális intézmények munkatársaiból tevődik össze, az egyetemisták közül csak az utolsó évesek vehetik igénybe.

A meglátogatott két megyei könyvtár gyakorlatilag csak kínai anyagot gyűjt és forgalmaz, több olvasótermük, külön gyermekrészlegük van, és központi szerepet játszanak a megye kulturális életében. A *Huairou* megyei könyvtár a megye területén működő húsznál több művelődési központ munkáját koordinálja, a *Jia-Ding* megyei pedig módszertani munkát végez a megye könyvtáraiban, könyvtárkezelői képzést folytat a falusi könyvtárosok, és évente tapasztalatcserére is alkalmas találkozókat szervez a megye könyvtárosai számára. Mivel feladata a mezőgazdasági jellegű megye lakossága kulturális színvonalának emelése, ennek érdekében különféle szociológiai vizsgálatokat végez, találkozókat, vitákat szervez olvasóival, használóit még szerzeményezési politikájának alakításába is bevonja, és külön gondot fordít a tanulók, főként a televíziós tanfolyamok hallgatói ellátására.

(Nagyjából így látta Kína néhány könyvtárát három olasz könyvtáros, 1985 őszén. Érdekes, hogy majdnem minden meglátogatott könyvtár újonnan elkészült épületben működik, vagy éppen most épül új otthona, és említésre érdemes az udvariasság, melyre a beszámoló vissza-visszatér a fogadtatást, a kíséretet, a tanulmányút megszervezését, lebonyolítását jellemezve.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

HÍREK AZ IFLA ÉLETÉRŐL*

A Végrehajtó Bizottság (V.B.) 1986. augusztusi és novemberi ülésén a következő fontosabb témákkal foglalkozott:

– a Kiadói Bizottságon belül megalakul az IFLA clearing-állomások (20 intézmény) albizottsága;
– az egyesületi tagok 1987-es tagdíja változatlan, csupán az intézeti tagoké emelkedik alacsony holland inflációs rátának megfelelően;
– az amerikai *National Commission on Libraries and Information Science* 25 000 dollárt bocsátott az IFLA rendelkezésére egy latin-amerikai szemináriumra a könyvtári kooperációról;
– a soron következő IFLA-konferenciák (1987: Brighton, 1988: Sydney, 1989: Párizs, 1990: Stockholm, 1991: Moszkva);
– az UNESCO-val, az ICA-val és a FID-del való együttműködés – az UNESCO támogatása főképpen az UAP és a PAC magprogramra várható:
– a főtitkárság ügyvitelének automatizálása;
– munkabizottság felállítás az IFLA-konferenciák eredményessége növelésének megvizsgálására;
– a magprogramok finanszírozása (a hatékony működtetéshez szükséges 400 000 holland forintnak eddig mintegy csak a felét ajánlották meg a nemzeti könyvtárak és más érdekelt intézmények);
– új, tartalmát jobban kifejező elnevezést kapott a *Transborder Data Flow* (a határokat átszelő adatáramlás) nevű magprogram: *Universal Dataflow and Telecommunications* – UDT (Egyetemes Adatáramlás és Távközlés) lett az új név,
– a fejlődő országok könyvtárügyeinek támogatása;
– a támogató tagság intézményének bevezetése (5000 holland forint évi tagdíj).

A V.B. 1986. novemberi ülésén nevezte ki 1987. július 15-i hatállyal az IFLA új főtitkárát, a holland Paul *Nauta* személyében. Nauta 1932-ben született. 1970 óta az amszterdami *Frederik Muller Academy* (könyvtár- és információtudományi, könyvkereskedelmi és kiadói főiskola) igazgatója; korábban a groningeni Városi Könyvtárban és az NBLC-ben dolgozott. Az IFLA-ban 1977 óta tevékenykedik a Könyvtárosképző Intézmények Szekciójában.

A Szakmai Bizottság (Sz.B.) közzétette azokat a módosításokat a középtávú programban, amelyeket az időközben bekövetkezett változások tettek szükségessé. Ezek nem

* Az IFLA Journal 1987. 1. sz. hírrovata alapján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

az előirányzott feladatokat, hanem az egyes szervezeti egységek, programok elnevezéseit, valamint illetékességi körét érintik. Így például az *IMP* és az *UBC* magprogram egybeolvadt *UBCIM* elnevezéssel (Universal Bibliographic Control International MARC) vagy a *TDF* átkeresztelése *UDT*-vé.

Az IFLA aktuális problémáinak áttekintésére a V.B novemberi üléséhez kapcsolódóan szakértői konzultációt tartottak. Ez megállapította, hogy az IFLA-ban tömörült szakértelem ki tudja elégíteni a világ könyvtárügyének elvárásait, ám az ehhez szükséges anyagi alapok messze nem elegendők. Ezen ellentmondás tudatában és a feloldás módjait keresve tettek javaslatokat a magprogramokra (az ALP gondozását vegye át a V.B., a többi magprogramot kezelje az Sz.B.), a szervezeti egységekre (pl. a szakosztályok inkább irányítási és koordinációs feladatokra koncentráljanak, a szekciók és a kerekasztalok maradjanak továbbra is a szervezet lényeges elemei), az Sz.B. feladataira (a konferenciák előkészítése, az IFLA kiadói politikája, a könyvtárosok státusa stb.), a pénzügyi megalapozásra. A részletes javaslatokról a tagságot tájékoztatni fogják.

Ebben a számban a főtitkárság közli az IFLA néhány jellemző adatát is. Az egyesületi tagok száma 177, az intézetieké 859, a személyes tagoké 188, összesen 1224 tag. A tagok 122 országot képviselnek (közöttük 82 fejlődőt). Az 53 szervezeti egységben 443 tisztségviselő szolgál. A szekciók a tagok 3079 regisztrációját könyvelték el. A főtitkárság személyzete 3 főfoglalkozású és 3 részfoglalkozású munkatárs. A magprogramok irodáiban öten dolgoznak, a magprogramok irányításával másfelen foglalkoznak.

Az 1986-os konferenciához kapcsolódóan több érdekes rendezvényt tartottak. Tokióban a *Section of Library Service to Multicultural Populations* és a *Section on Information Technology* rendezte azt a szemináriumot, amely a több nyelvű és több írású könyvtári állományok feltárására szolgáló, automatizált rendszerekkel foglalkozott. Ugyancsak itt került sorra a *Section of Libraries for the Blind* szakértői találkozójára, amelynek programján – könyvtárlátogatások mellett – ilyen témák szerepeltek: speciális dokumentumok előállítása a nehezen látók számára, a CD (compact disc) szerepe a vakok ellátásában, tapintható (és szagolható!) könyvek vak gyerekek számára, iskolai könyvtárak szervezése a vakok intézeteiben, a hátrányos helyzetűeket kiszolgáló könyvtárosok továbbképzése stb.

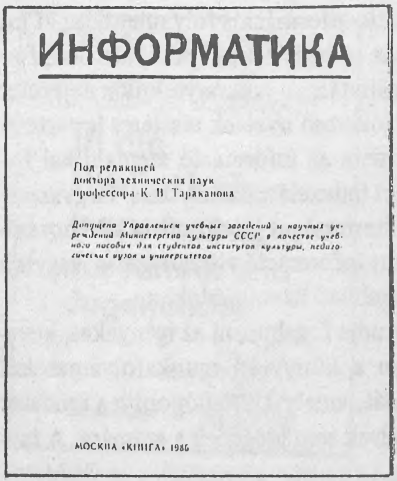
A *Kínai Könyvtártudományi Társaság* meghívására, s a *Section on Library Schools and Other Training Aspects*-szel közös rendezésben zajlott le Pekingben 1986. szeptember 1–6-ig az az „utószeminárium", amely a könyvtár- és tájékoztatástudományi képzéssel és kutatással foglalkozott, különös tekintettel a modern technológiára és irányítási módszerekre.

Az 1987-es brightoni közgyűléshez és konferenciához egy sor egyéb rendezvény is kapcsolódik, elő- vagy utószeminárium formájában, a következő témakörökben: a könyvtárépület tervezésének előkészítése; a könyvtári, információs és levéltári személyzet összehangolt képzése; a nyitott rendszerek összekötése, s ennek hatása a könyvtárakra; a vakok könyvtári ellátása; az újságok konzerválása és használata; könyvtártörténeti tanulmányút angol könyvtárakban; a könyvtár és a könyvtáros szerepe többkultúrás közösségekben; a képzőművészeti könyvtárak a lakosság szolgálatában; az információs kihívás és az információs technológia oktatása; a könyvtárak a kulturális változások időszakaiban; tanulmányi körút holland könyvtárakban.

PAPP István

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

Tarakanov, K.V.: Informatika. Moskva: Kniga, 1986. – 303 p.

Tankönyv az informatikáról

Szinte már sztereotipiának tűnik, hogy a gazdaság, a tudomány és a kultúra intenzívebb fejlesztésének, a hatékonyság emelésének korszakában a könyvtár- és tájékoztatásügy előtt is új feladatok állnak: a hatékonyabb és eredményesebb információellátás biztosítása az információ feldolgozásának korszerűsítése, a tájékoztatási szolgáltatások gépesítése útján. Erre a kihívásra a könyvtárosképzésnek is fel kell készülnie. Most, amikor a hagyományos könyvtári és tájékoztató munka gyökeres változásokon megy keresztül, egyre-másra születnek a számítógépes könyvtári és információs rendszerek, és tért hódít a mikroszámítógépek könyvtári alkalmazása, olyan könyvtárosokra van szükség, akik képesek a könyvtári folyamatok gépesítésével kapcsolatos feladatokat megfogalmazni, elemezni, a folyamatok algoritmusát összeállítani, egyszerű programokat megírni. A rendszerek felhasználói szintű alkalmazásán túl tisztában kell lenniük a rendszer összes lehetőségeivel és korlátaival, partnerekként kell együtt dolgozniuk a számítástechnikai szakemberekkel a rendszerek kialakításában.

E kihívásra a szovjet könyvtárosképzés reagált, és mindezeknek az ismereteknek az összefoglalásaként a szovjet kulturális és pedagógiai főiskolák és az egyetemek könyvtárszakai számára 1986-ban új tankönyvet adtak ki Informatika címmel, amely a fent vázolt kérdéskört öleli föl.

A tankönyv két nagy részre tagolódik. Az első rész módszeresen bevezeti a hallgatót a tájékoztatástudomány fogalmába és az információs folyamatokba. Az informatika feladata, hogy tanulmányozza azokat a törvényszerűségeket, amelyek az információ összegyűjtésének, megőrzésének, tárolásának, feldolgozásának, visszakeresésének és a felhasználóhoz való eljuttatásának folyamataiban, és e folyamatok irányításában, megszervezésében rejlenek. E tudományterület alapvető fogalmai, maga az információ is, meglehetősen vitatottak, és a velük foglalkozó szakemberek különböző, gyakran egymással ellentétes értelmezésüket adják. A tankönyv azt a koncepciót fogadja el, amely szerint az információ nem kapcsolódik egyik vagy másik tudományterülethez, hanem sok tudományágban használatos fogalom, amely a szokványos értelmezésen túl az emberek közötti, az ember és a gép közötti, illetve a gép és gép közötti ismeretcserét, tágabb értelemben mindenféle jelátadást jelenti. Az információ fajtáit több szempont szerint lehet csoportosítani, például

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a keletkezési területe, a társadalmi rendeltetése, az átadásának és befogadásának módja stb. alapján. Az információ különféle, attributív, pragmatikus és dinamikus sajátosságokkal rendelkezik. Sokféle információforrásban (dokumentumban) ölthet testet, amelyeknek szintén számos jellemző jegyét lehet kiemelni (pl. a formai sajátosságokon túl az információt tartalmazó publikációk szóródását vagy a mennyiségi növekedésük, illetve az avulásuk törvényszerűségeit). Az információ a különféle információs folyamatokon át jut el a felhasználóig. Ide tartozik a dokumentumok és az információ gyűjtése, tárolása, formai és tartalmi feltárása, és maga az információszolgáltatás. A tankönyv külön fejezetet szentel az információkeresés kérdéseinek, az információkereső nyelvek részletes ismertetésének. A korszerű technika alkalmazásának kulcskérdése az információ szemantikai feldolgozásának, a tartalmi feltárásnak a gépesítése, a gépi indexelés, osztályozás, tárgyszavazás, illetve a gépi referálás, fordítás folyamata vagy a mesterséges intelligencia létrehozásának problematikája. Nem kevésbé fontos a feldolgozott információ visszanyerése, vagyis a gépi információkeresés, az adatbázisok használata különböző üzemmódokban.

Alapvető követelmény, hogy a könyvtáros meg tudja fogalmazni az igényeket, követelményeket egy rendszerrel szemben, képes legyen a könyvtári munkafolyamatokat „ízekre szedve" összeállítani a folyamatok algoritmusát, amely kiindulópontja a rendszer tervezésének. Nem árt, ha a legfontosabb programnyelvek sem idegenek a számára. A tankönyv első része ezekkel a témakörökkel zárul.

A második rész „Az információellátás és az informatika" címet viseli, és először a korszerű információs szolgáltatások feladatait és tartalmát, az információs igényeket és szükségleteket elemzi. Az információszolgáltatás bázisa az ún. információs állomány, amely két részből tevődik össze: az elsődleges információs kiadványokból (enciklopédiák, bibliográfiák, referáló lapok, indexek stb.), illetve a mechanikus és gépi információ-kereső rendszerekből (lyukkártyás, mikrofilmes, számítógépes rendszerek).

Az információszolgáltatás különféle módokon történhet, pl. SDI, az egyedi kérések kielégítése, a „célzott" információellátás megszervezése a termelés, kutatás stb. számára. Ennek a folyamatnak a gépesítése nagymértékben növeli a hatékonyságot, eredménye az információellátás gépi rendszerének létrehozása. A tankönyv igen alaposan tárgyalja e rendszer kiépítésének folyamatát, a rendszer funkcionális és szervezeti felépítését, a rendszer szoftverjeit (a bibliográfiai formátumot, a visszakeresés nyelvi eszközeit, a programcsomagokat).

A tankönyv záró része vázlatosan ismerteti a szovjet tájékoztatásügy gépesítésének rendszerét, bemutat néhány országos jelentőségű gépi könyvtári-információs rendszert, és kitekint a külföldi helyzetre is. Utolsó fejezete a gépi rendszerek hatékonyságát elemzi.

Hasonló tematikájú és színvonalú tankönyv a hazai könyvtárosképzésben is elkelne.

RÁCZ Ágnes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Einführungsmaterialen in die Bibliotheksbenutzung für kinder und jugendliche. Berlin, 1986.
DBI-Materialen 55.

Könyvtárhasználatra nevelő anyagok és játékok az NSZK-ból

A használók képzése, a könyvtár nyújtotta lehetőségek tudatos és élményszerű felfedezése világszerte a szakmai törekvések, fejlesztési, módszertani tennivalók homlokterébe került. Különösen érvényes ez a megállapítás a gyermekek és fiatalok körét megcélzó használói képzésére, hiszen magától értetődő az a felismerés: abban az életkorban kell a könyvtárhasználati rutinokat kialakítani, az információk közötti eligazodást természetes készséggé fejleszteni, amikor a személyiség nyitottsága és rugalmassága erre a legnagyobb esélyt adja – a korai gyermekkorban, a serdülés, a tanulás éveiben. A fejlett országok – többségükben új oktatási törvények, pedagógiai reformok révén is ösztökélve – különösen ambiciózusan igyekeznek színessé, változatossá tenni azokat a módszereket, amelyek a fiatal könyvtárhasználók igényeihez szabottak. Az ilyen irányú törekvések, könyvtárpedagógiai elvek gyakorlatias példájaként érdemes szemlét tartani arról a gyermekkönyvtárosok kezébe szánt vaskos, praktikus mappáról, amelyet a DBI adott ki.

A kapcsos formájú – tehát kivehető, cserélhető lapokból álló – mappa egy tudatosan tervezett „project" terméke. Az NSZK valamennyi közművelődési könyvtárába szánt módszertani dokumentációt az *Oktatás- és Kutatásügyi Minisztérium* anyagi támogatásával hozták létre, kivitelezésében egy gyakorló könyvtárosokból, pedagógiai szakemberekből, grafikusokból álló hamburgi kollektíva vett részt (a program vezetői: Ilona *Glashoff* és Arnhild *Wetter*). A gyermekek és fiatalok könyvtárhasználati képzését szolgáló anyagokat, játékokat tartalmazó kiadvány „mobil" megjelenési formája nem egyszerű külsőség – lényeges szerzői intenciót tükröz. A mozgatható, fejleszthető módszertani gyűjtemény ugyanis azért félig kész nyersanyag, egyfajta „muszter", hogy a felhasználó könyvtáros a helyi adottságoknak, a sokszorosítási lehetőségeknek megfelelően maga alakíthassa tovább. Az összeállítók a tartományonként, intézményenként eltérő adottságokat tekintetbe véve hagyják nyitva a szöveges-képes, játékos formákat, hogy a könyvtár (mely lehet Bücherei, illetve Bibliothek) a saját névhasználatához, az intézményben lévő katalógusokhoz, feliratokhoz, jelzetelési módokhoz egyénileg adaptálhassa és kellő számban többszörözhesse. Ez persze nemcsak megfelelő sokszorosítási hátteret (pl. gyorsmásolót) feltételez, hanem olyan szakmai-módszertani attitűdöt is, amely természetszerűleg számít a gyermekkönyvtárosok aktív, alkotó és ötletes együttműködésére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A gyűjtemény könyvtárpedagógiai koncepciója azt a jól ismert fejlődéslélektani tézist váltja a gyakorlat aprópénzére, amely szerint a gyermekkorban játék és munka között még nincs hasadás, az örömszerző, tapasztalatgazdagító játékok komoly mennyiségű tudás forrásai is egyben. „Nem azt kell fő célnak tekinteni, hogy a könyvtár bonyolult rendszerező elveit megismertessük, hanem – épp ellenkezőleg – az olvasás, a könyv, a könyvtár iránti kedvet kell felébreszteni" – írják az összeállítók a bevezetőben, hangsúlyozva a könyvtár*ban* és a könyvtár*ról* nyújtott pozitív élmények fontosságát. Ennek megfelelően a dokumentumgyűtemény játékai egyfajta izgalmas, bejárható megismerhető labirintus képzetét ébresztik a gyermekekben; az utaknak ebben az elágazó rendszerében, eleinte csak néhány, később sem nagyon sok cselekvési szabály ismeretében igen sokfelé vezetnek a „járatok". A könyvtár nyitott, demokratikus szelleme, üde, felszabadult légköre hatja át a játékba rejtett stúdium-sorozatot, és az összeállítók kommentárja külön is beszél a gyermekek szorongásmentességének, a játékok során nyújtott egyéni teljesítmények méltánylásának fontosságáról. A hazai – széles körben elterjedt és alkalmazott – könyvtárhasználati foglalkozások karakterével összehasonlítva a német kiadványban tükröződő szemléletet, feltűnik, hogy bár nagyfokú pedagógiai tudatossággal tervezték meg, korántsem „tapad" az iskolai tantervekhez, és sehol sem alkalmaz iskolai óravezetésre emlékeztető pedagógiai módszereket, a játékok, feladatok elsősorban egyénre szabottak (még akkor is, ha a játékok egy része csoportos formát ölt). Ugyanakkor nem hiányzik a program folyamatából az iskolai tanulmányok, készségek tudatos számbavétele sem – egy szellemes táblázat (az NSZK kilenc osztályos általános alapképzésének megfelelően) rendszerezi is, hogy a különböző anyagokat, játékokat milyen korcsoportok körében érdemes alkalmazni.

A színes választólapokkal tagolt gyűjtemény első része voltaképpen gyermekkönyvtári népszerűsítő anyagokhoz nyújt továbbmásolható, sokszorosítható képes mintákat – füzetekbe, naplókba ragasztható „szóróanyagokkal", humoros grafikákkal, könyvek, folyóiratok, kazetták, játékok kölcsönzési határidejére emlékeztető könyvtári cédulákkal segítve a „mindennapos", jelképes kapcsolatot a könyvtár és az olvasó között.

Itt is, a későbbiekben is remekül alkalmazza a kiadvány a fiatalok körében népszerű kifejezési formákat: a képregény, kép- és keresztrejtvény, a titkosírás szellemes grafikai módszereit. A könyvtár iránti érdeklődést, kíváncsiságot felébreszteni akaró „bevezető – mappa" például egy képregényes, humoros detektívtörténet mintázatát követi. Vannak a gyűjteménynek olyan oldalai, amelyek a gyerekek között szétosztható találós kérdések, kérdés-felelet játékok formájában ismertetnek meg a betűrend, a könyvtári jelzet, a katalógus alapfogalmaival, más lapok írásvetítővel hasznosítható segédanyagokat nyújtanak a könyvtári szabályok megismertetésére szánt foglalkozásokhoz.

A könyvtári rendnek ezek a szabályai – vagy tágabb értelemben: az információk szervezésének, rendszerezésének fő törvényei – szolgálnak a későbbi játékok szabályaiként, amelyek fokozatosan válnak egyre összetettebbekké. A segédlet nyersanyagának egy része felvágható, összeragasztható, manipulatív elemeket mutat be, amelyeket a foglalkozások során a gyerekek mintegy elhasználnak. A gyűjtemény sokféle kártya és társasjáték formát dolgoz ki. Az ún. „főosztály kereső játékban" például egy-egy lapon 18 kép van; a keresési, kitöltési feladat a képek témája és a könyvtári fő szakcsoportok közötti kap-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

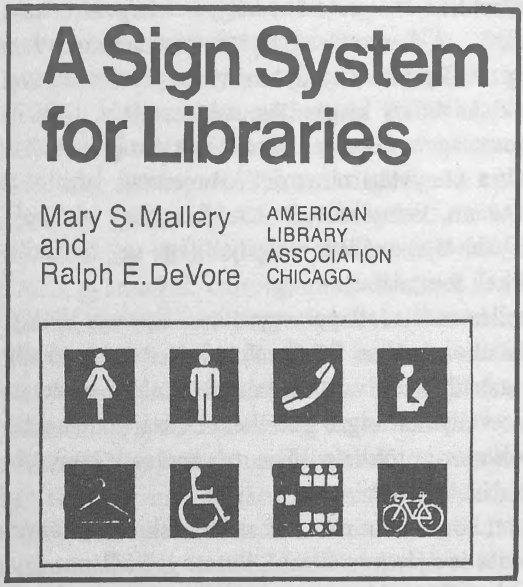
csolat felderítése. A legkisebb gyerekekkel úgy gyakoroltatják a könyvtári betűrend formális szabályait, hogy betűkkel kipontozott, rejtett képeket kell a megfelelő sorrendben összekötni – ez az egyébként olcsó, időtöltő szórakozási forma itt egy rendszerezési elv megismerését szolgálja. A betétlapok egy következő együttese voltaképpen egy dobó kockás táblajáték, ahol a megfelelő állomásokhoz ún. „esemény-kártyák" kapcsolódnak, amelyeken kérdések, feladatok olvashatók... A kvartett rendszerű kártyacsomagok a szakcsoportok közötti eligazodás készségét fejlesztik. A gyűjteményben közölt kártyakép mintákból a helyi rendnek megfelelő kézírásos kiegészítés, sokszorosítás, fóliázás után a könyvtáros készítheti el a kártyacsomagot. Játssz és keress – a további, már a tizenéves olvasónak szánt játékos formák a könyvtári tér, mint kiismerhető labirintus egyre bonyolultabb bejárását célozzák. Az ún. keresőkártyák között vannak olyanok, amelyek a szépirodalmi állományrészben való tájékozódást szolgálják (egy-egy témakörbe vágó művet, vagy egy-egy szerző művét kell megtalálni).

Az utolsó sorozatok voltaképpen szellemes feladatlapok együttesei. Egy-egy ifjúsági íróról kell adatokat gyűjteni, a kölcsönzési állományban fellelhető művét megtalálni stb. – a kézikönyvtárban, a katalógusban, a szabadpolcon való keresést feltételező összetett feladatcsoportok ezek, amelyeket a 7–9. osztályokat végző gyerekeknek szánják. A szakirodalomban történő keresést szolgáló lapok viszont többségükben már nemcsak könyvek, hanem különböző médiák közötti tájékozódást kívánják.

A használói képzés, a könyvtárismeret közvetítése nemcsak száraz, iskolás, „kötelező" formákat ismerhet: a komolyság, a tudás és a játékos, kereső, kutató lelkiállapot egymásnak nem ellentétei. A gyermekekben és a fiatalokban életre szóló kedvet ébreszteni a könyvtárba járásra, megbarátkoztatni őket az „ismeretek tárának" személyre nyitott útjaival – erre ad mintát a DBI-kötet.

FOGARASSY Miklós

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

MALLERY, Mary S. – DE VORE Ralp E.: A sign system for libraries. [Ed.] American Library Association, Chicago, ALA, 1983, 33 p.

Egységes eligazító jelzések közművelődési könyvtárak számára

Mindennapi életünkben az utcán, a járműveken vagy középületekben járva tucatjával találkozunk a tájékoztatás megkönnyítésére szolgáló nemzetközileg elfogadott szimbólumokkal, melyeken a betűk helyett egyezményes jelek fejezik ki az adott fogalmakat (pl. parkolási lehetőség toalett jobbra, ruhatár, telefon stb.) E jelzések feladata, hogy a látvány erejével, a képi megoldás tömörségével hassanak, lerövidítsék a megértés idejét, és ugyanakkor egyértelmű tájékoztatást adjanak. A könyvtárak is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az olvasók ilyen formában történő tájékoztatására és ezzel a könyvtárhasználat megkönnyítésére. Természetesen a könyvtári jelrendszerben a jól ismert nemzetközi piktogramok mellett a könyvtárral és a könyvtár használatával kapcsolatos jelzések játsszák a főszerepet.

A hetvenes évek második felétől egyre több monográfia jelent meg (jutott el hozzánk) e témakörből – például: Linda *Reynolds:* Sign and guiding for libraries (London, Bingley, 1981); Dorothy *Pollet* összeállításában a Sign systems for libraries (New York, London, Bowker, 1979.)* vagy a legújabbak közül John *Kirby:* Creating the library identity. A manual of design. (Cambridge, Univ. Press, 1985.). Közös vonásuk, hogy általános összefoglalását adják a témának, kezdve a szem működési mechanizmusának ismertetésétől egészen az eligazító feliratok rögzítési módozatainak bemutatásáig. A bemutatásra kerülő kötet egyrészt vékonyabb mint a fentebb említettek, másrészt célirányosabb is. A szerzők ugyanis egy adott könyvtártípusra, a nyugat-marylandi közművelődési könyvtárak számára kidolgozott jelrendszerüket mutatják be. Az első két fejezet azért itt sem nélkülözi az általános grafikai, tipográfiai tájékoztatást.

A szerzőpáros a jól olvasható, tiszta írásképű „Helvetica Medium" betűtípust ajánlja a tájékoztató feliratok készítéséhez, melyet készséggel el is hiszünk, olyan meggyőzőek a bemutatott illusztrációk. A tájékozódás irányának jelölésére egy speciális tervezésű

* Ismertetését lásd Könyvtári Figyelő. 27 (1981.) 3. 226–229. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyilat használnak, ennek a színe összehangban áll a feliratokon szereplő betűk és számok színével. Mivel a szövegfeliratok készítésénél számolni kell azzal, hogy a polcfeliratokat gyakran kell cserélni, áthelyezni, módosítani, ezért egyszerűen felvihető, illetve nyom nélkül eltávolítható betűkkel, feliratokkal kell dolgozni. Erre jól használható a nálunk is kapható, „letraset" öntapadós betűkészlet.

A könyv szerzői két szabályt említenek, amelyet érdemes megfogadni, nevezetesen, hogy mindig levegős, szélesebb betűkből álló feliratokat készíttessünk (vagy készítsünk), ugyanis a szélesebb jelek könnyebb olvasást, gyorsabb megértést biztosítanak. A másik javaslatuk, hogy azonos méretű és azonos betűfokozatú feliratokat helyezzünk el a könyvtárban, mert azon túl, hogy megnyugtató a szemnek, alacsonyabb költségigényűek, mint a változó méretekben készülők. Meghatározzák továbbá a felnőtt részlegre és a gyermekkönyvtári környezetre vonatkozó optimális táblamagasságokat és felhívják a figyelmünket a polcok helyes megvilágítására. Itt az a szabály, hogy a táblák kényelmes fejtartással legyenek olvashatók, jól látható betűkkel készüljenek és egyúttal harmonikusan illeszkedjenek a környezetbe.

A szerzők által kidolgozott egységes vizuális jelrendszer a polcfeliratoktól kezdve, a gyerekolvasók számára készülő műsorfüzeten és a könyvtári szimbólumot tartalmazó céges levélpapíron át a könyvtárépületek 3 mérföldes környezetében elhelyezett táblákig mindenhol következetesen alkalmazott szimbólumokkal, feliratokkal, azonos színhatásokkal találkozik az olvasó. Az odafigyelés dícséretes példája, hogy a vakok számára Braille-írású táblák biztosítják a tájékozódást.

A könyvet, (kiegészítve a korábban megjelent hasonló tárgyúakkal) azért érdemes átlapozni, mert kedvet csinál ahhoz, hogy a magunk környezetében is megteremtsünk valami hasonlót, s mi több, ötleteket is meríthetünk belőle.

SZERDAI Csilla

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KNER Imre szakkönyvtára. Címjegyzék. A Magyar Iparművészeti Főiskola Könyvtárának Kner-különgyűjteménye. Készítette: *Zöldy* Pál Békéscsaba–Gyoma. 1985. 63p.

Könyvtárainkban rengeteg elfeledett, sokszor fel sem dolgozott különgyűjtemény található. Pedig e „kis könyvtárak" összetételüknél, egységüknél fogva fontos információkkal szolgálhatnak kutatóknak, érdeklődőknek. Most örömmel üdvözölhetjük *Zöldy* Pál könyvtáros munkáját, Kner Imre szakkönyvtárának bibliográfiai feldolgozását, s közreadását.

Kner Imre (1890–1945) igen fontos helyet foglal el a 20. századi magyar nyomdászat történetében. Ő a magyarországi „szép könyv" egyik mestere. Gondosan ügyelt arra, hogy ne csak szép, de tartalmas, színvonalas munkák kerüljenek ki keze alól. Munkáját tudatos program irányította. Műveltségét elsősorban olvasmányaiból merítette. Jól ismerte kora könyvtörténetét, könyvművészeti szakirodalmát. Szerette a könyvet. Nemcsak alkotni, de olvasni, gyűjteni is. Többezer kötetes szépirodalmi és művészeti kollekciója mellett egybegyűjtötte a nyomdászati szakkönyveket, a tipográfiai szempontból érdekes, kiváló kiadványokat. Könyvtárát 1944-ben – Kner elhurcolása után – lefoglalta a „Zsidó műkincsek kormánybiztossága". Egészen 1973-ig hevert a kollekció, mikor a mintegy 1300 kötetes szakkönyvtár a Magyar Iparművészeti Főiskola Typographikai Tanszéke Könyvművészeti Gyűjteményébe került. Jelen bibliográfia a Kner-szakkönyvtár anyagát mutatja be korrekten, egyszerű címleírásokkal, hozzáférhetővé téve a főiskola könyvtárának eddig kevéssé ismert különgyűjteményét.

Az összeállító, Zöldy Pál öt nagyobb tartalmi egységre bontva sorolja fel az anyagot: nyomdászattörténet; nyomdatechnika; könyvtervezés, könyvművészet; betűöntödék; művészet. E fejezeteken belül értelemszerű csoportosításban találjuk az egyes műveket. A könyvek jelentős része német nyelvű, számos az angol, francia és magyar irodalom, de ezeken kívül egy külön fejezetben találkozhatunk svéd, dán, holland, norvég, finn, román és orosz nyelvű szakkönyvekkel is. A bibliográfia felépítése tematikus. A felsorolt témák jegyzékét a bevezető után közölt tartalomjegyzék részletesen, érthetően ismerteti. E mutató – jelen esetben – a legfontosabb, érdemes lett volna azonban egy szerzői névmutatót is készíteni a bibliográfia sokoldalúbb használhatósága kedvéért. Szerencsésnek tartom, hogy a szerkesztő az ún. szakirodalmi anyag után műfajokra bontva megismertet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

bennünket a gyűjteményben található egyéb művekkel is. (Szépirodalmi, művészi kivitelű könyvek; évkönyvek, almanachok; folyóiratok; régi könyvek.) A jegyzéket Kner könyveiben található, *Divéky* Józseftől, *Kozma* Lajostól, *Örkényi* Istvántól és a tulajdonostól, Kner Imrétől származó exlibrisek fotómásolatai zárják.

E kiadvány az 1945 előtt megjelent könyv-, nyomda-, kiadástörténeti, könyvművészeti szakirodalom egy igen igényes gyűjteményét regisztrálja. Fontos, értékes segédeszköze lehet az e témában kutatóknak, művelődéstörténettel foglalkozóknak, egyetemi, főiskolai hallgatóknak, antikváriusoknak, s minden érdeklődőnek, aki szereti a szép könyvet.

LANZERITSCH Mária

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Grangerizált könyvek. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat XXIV. árverésén kalapács alá került *Kovács* János „Szeged és népe. Szeged ethnographiája", amely 1901-ben jelent meg Szegeden, és amelyet érdekessé tett az előzéklapokra és a térképek hátoldalára beragasztott 12 db Szegedet ábrázoló múlt századi kép. Ezt a könyvet egykori tulajdonosa „grangerizálta". *Kőhalmi* Béla grangerizáltnak nevezte az olyan könyveket, melyeket egyes gyűjtők a könyvre, vagy szerzőjére vonatkozó képekkel, kéziratokkal, újságcikkekkel, röpívekkel egészítenek ki. *(Könyvtári Szemle. 1915. 1–3. sz. 46.p.)*

A „grangerizálás" James *Granger* (1723–1776) nyomtatványgyűjtő és biográfus nevére utal, aki Oxfordba járt egyetemre, de tanulmányait nem fejezte be, egyházi szolgálatba lépett és az Oxfordshire-i parókián telepedett le. 1769-ben adta ki *„Biographical History of England"* című művét, melynek anyaggyűjtése során levelezéseket folytatott arcképmetszetgyűjtőkkel és az angol biográfia tanulmányozóival. A kiadvány különböző társadalmi osztályokhoz tartozó személyekről szólt, és a brit híresség ekről készült metszetek rendszerezett katalógusává bővült. Granger folyamatosan gyűjtötte az anyagot, ezekkel kiegészítve később Mark *Noble* gondozásában újabb kiadás jelent meg. Ez is a szöveg további illusztrálása, portrémetszetek behelyezhetősége érdekében üres oldalakat tartalmazott. (*Encyclopaedia Britannica.* London, 1957.) Angliában kedvelt szórakozássá vált az ilyen illusztrációk utáni kutatás és pótlólagos behelyezésük a Grangerbe. Igy vált a „grangerizálás" bármilyen mű pótlólagos illusztrálásának kifejezésévé. A Könyvtári Szemle hírt ad egy 1915. évi New York-i aukcióról, ahol *csak* grangerizált könyveket árverezték. Itt Adrian H. *Joline* amerikai jogász könyveire lehetett licitálni. A gyűjtemény amerikanákból állt, és több száz olyan amerikai történelmi munkát tartalmazott, melyek terjedelmét gyűjtőjük portrék, illusztrációk, kéziratok beillesztésével sokszorosan megnövelte, gondosan megőrizve a könyvek művészi külsejét. A *„Könyvgyűjtők kézikönyve 1919-re"* a gyüjtőket kifejezetten biztatta az előző években megjelent művek – *Kaffka* Margit *„Állomások"* és *Benedek* Marcell *„Vulkán"* grangerizálására. Mindkét regény története a kortárs emberek körül szövődött. Neves bibliofil volt hazánkban *Szalay* József (1870–1937) szegedi rendőrfőkapitány, akik több mint 10 000 kötetes könyvtárral rendelkezett. Könyveinek egy részét 1939-ben a Postatakarékpénztár Árverési Csarnokában árverezték; a kötetek nagy része grangerizált volt. Igy például *Ady* 1923-ban megjelent *„Szeretném ha szeretnének"* című kötetéhez a gyűjtő az *„Őszben a sziget"* című Ady-vers irónnal írt kéziratát csatolta. A jól grangerizált könyvek értékesebbek mint az eredeti könyv. Ehhez a gyűjtő jó ízléssel és szakértelemmel végzett munkája szükséges. – Magyarországon 1969 óta ismét rendszeresen tartanak árveréseket, de az anyagban csak elenyésző számban szerepelt ilyen módon kiegészített könyv. Közöttük volt például a Kolozsvárott 1855-1862-ben megjelent *„Erdélyi történelmi adatok"*, amelynek -előzéklapjára Mikó Imre fametszetű portréját ragasztotta be a gyűjtő. *Molnár* Ferencnek a Pantheon gondozásában kiadott *„Égi és földi szerelem"* kötetében fényképet helyezett el tulajdonosa, melyre ezt írta: *„Molnár* Ferenc, *Darvas* Lili, *Mikes* Jenő a bécsi országúton. 1926. jún. 10." – Egy mű grangerizálva egyedi darabbá válik, olyan információkat közölhet, melyek az utókor és a kutatók számára jelentős értékűek lehetnek. Ennek szellemében kell a könyvtáraknak is ezeket a műveket gondozniuk.

(LÁNYINÉ BUKTA Zsuzsanna)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TÁJÉKOZTATÓ

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok tartalmi és formai követelményeiről

1. Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföld könyvtárügyével, jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó kéziratokat fogad el közlésre.
2. A kéziratokat 2 példányban kettes sorközzel gépelve (30 soros, 60 leütéses oldalon) kérjük beküldeni.
3. Ábrákat, illusztrációkat csak korlátozottan tudunk közölni. Csak jó minőségű, kontúros ábrát vagy fényképet tudunk elfogadni. A táblázatokat és az ábrákat külön lapon szintén két példányban kell mellékelni és helyüket a kéziratban megjelölni.
4. A kéziratok terjedelme tanulmányok esetében ne legyen több egy ívnél (21 oldal); a fordítások, tömörítvények, külföldi könyvtárügyi eseményekről szóló beszámolók 8–10, a könyvismertetések 4–6 oldal terjedelemnél.
5. A tanulmányok rövid 10–15 mondatos tartalmi kivonatát két példányban kérjük csatolni az angol, orosz és német nyelvű tartalmi ismertető elkészítése céljából.
6. Az idézetekkel, hivatkozásokkal kapcsolatban a következőket kérjük: ha a cikk egészében ötnél kevesebb a hivatkozások száma, a forrásokat lábjegyzetben adják meg, egyébként a cikk végén IRODALOM vagy JEGYZETEK címszó alatt sorszám szerint sorolják fel. Szó szerinti idézésnél az idézett mű szerzője, címe kiadója, a kiadás helye, a kiadás éve és az oldalszám jelölendő meg. Folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat teljes nevét, az évfolyamot, a megjelenés évét, a folyóirat számát és az oldalszámot kérjük megadni.
7. A szerkesztőség joga a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz a szerző hozzájárulása szükséges.
8. A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
9. A kézirat végén kérjük feltüntetni a szerző nevét, munkahelyét, munkahelyi telefonszámát, lakcímét, személyi azonosító számát és azt, hogy a honoráriumot hová kéri átutaltatni.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek szerkesztőségünkbe.

Köszönettel:

A szerkesztőség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 30,– Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban